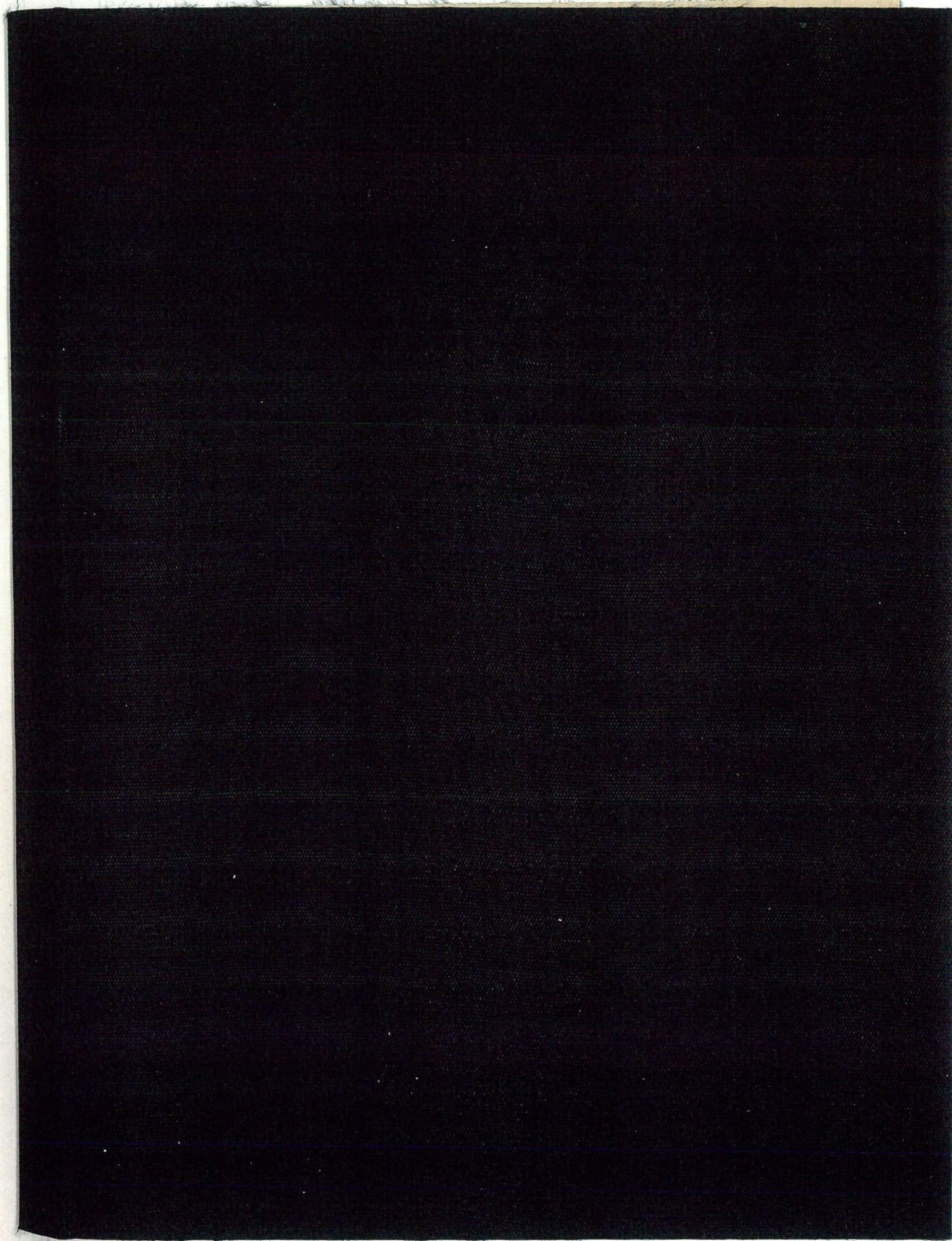
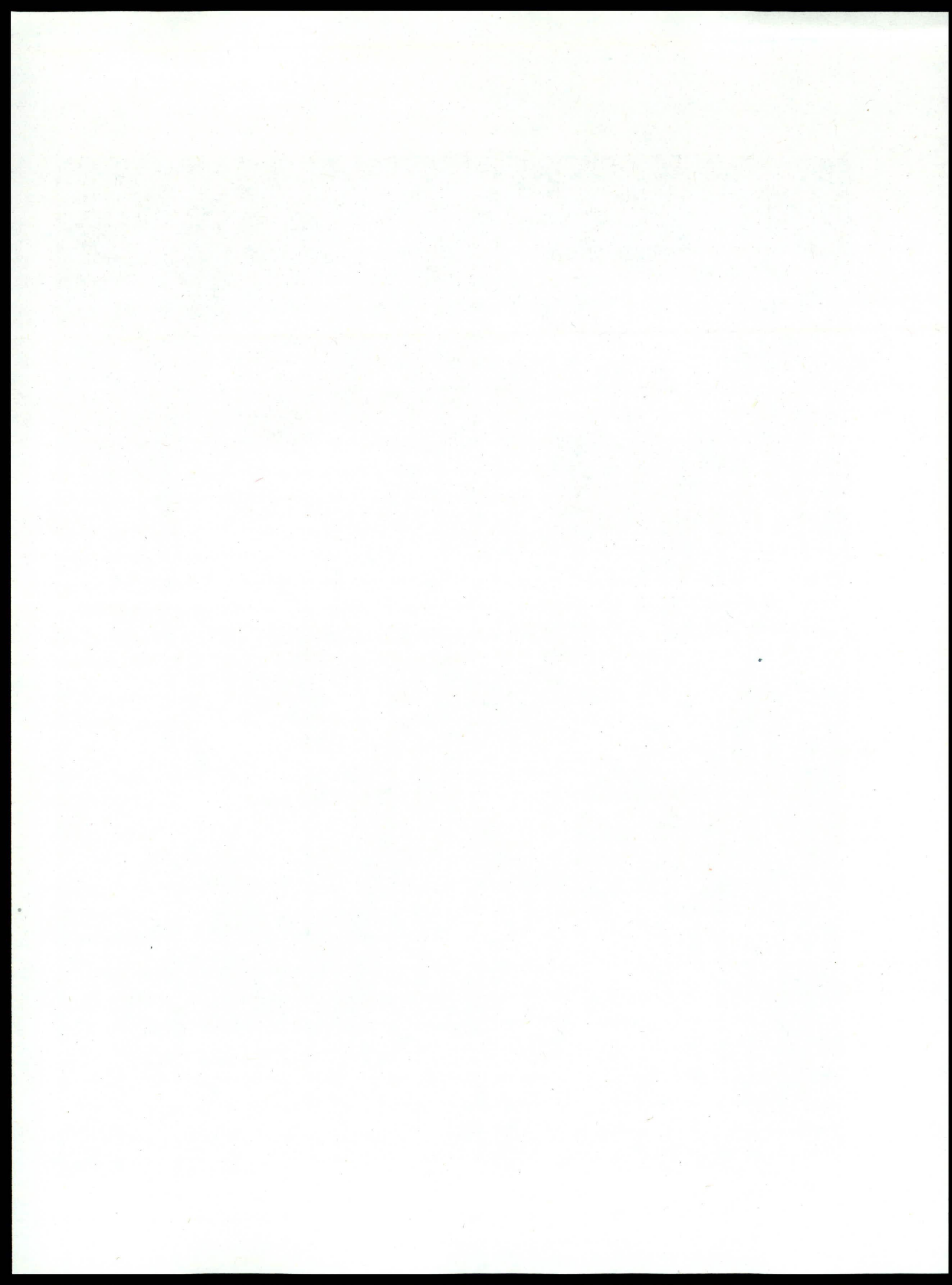
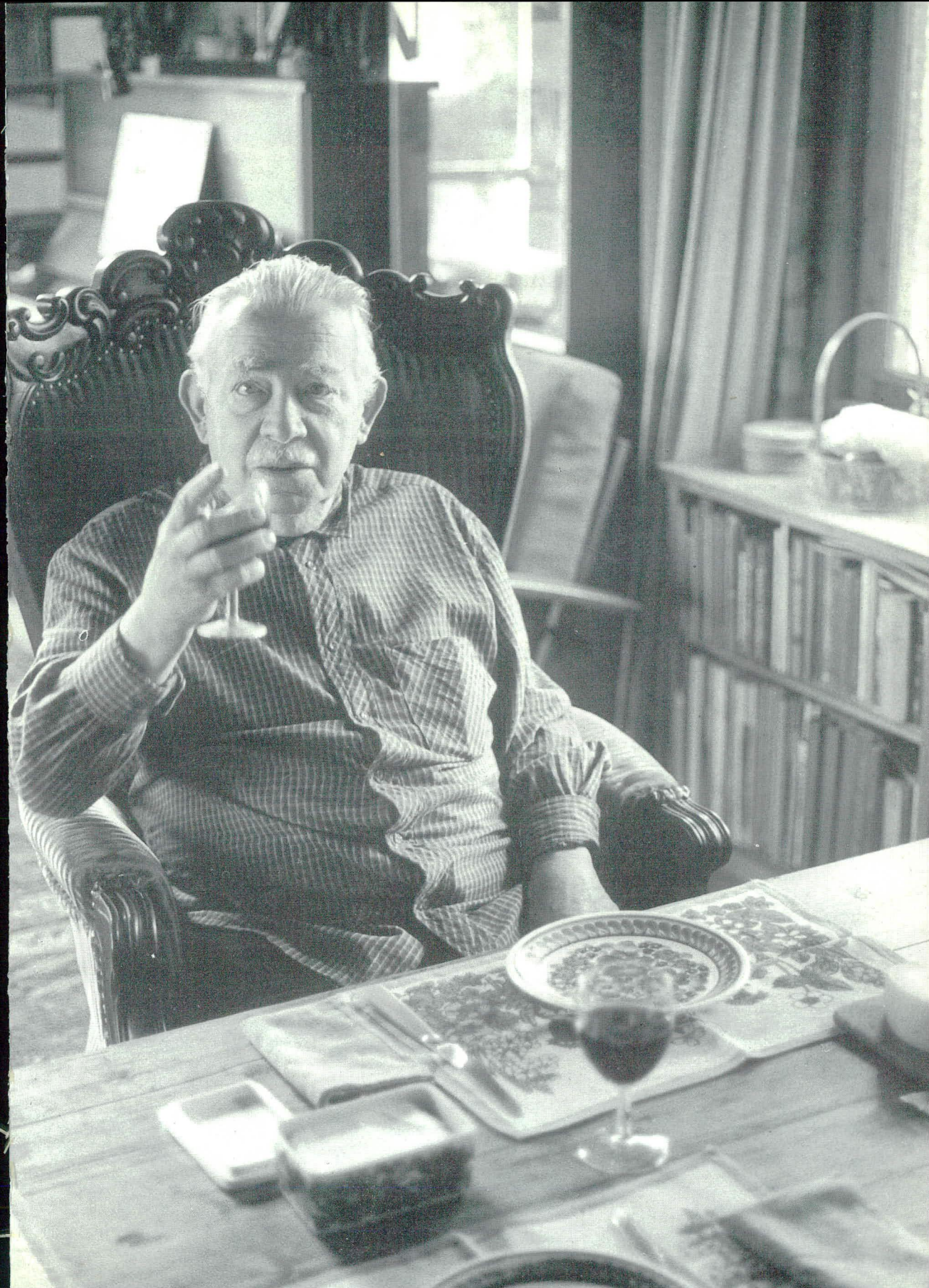
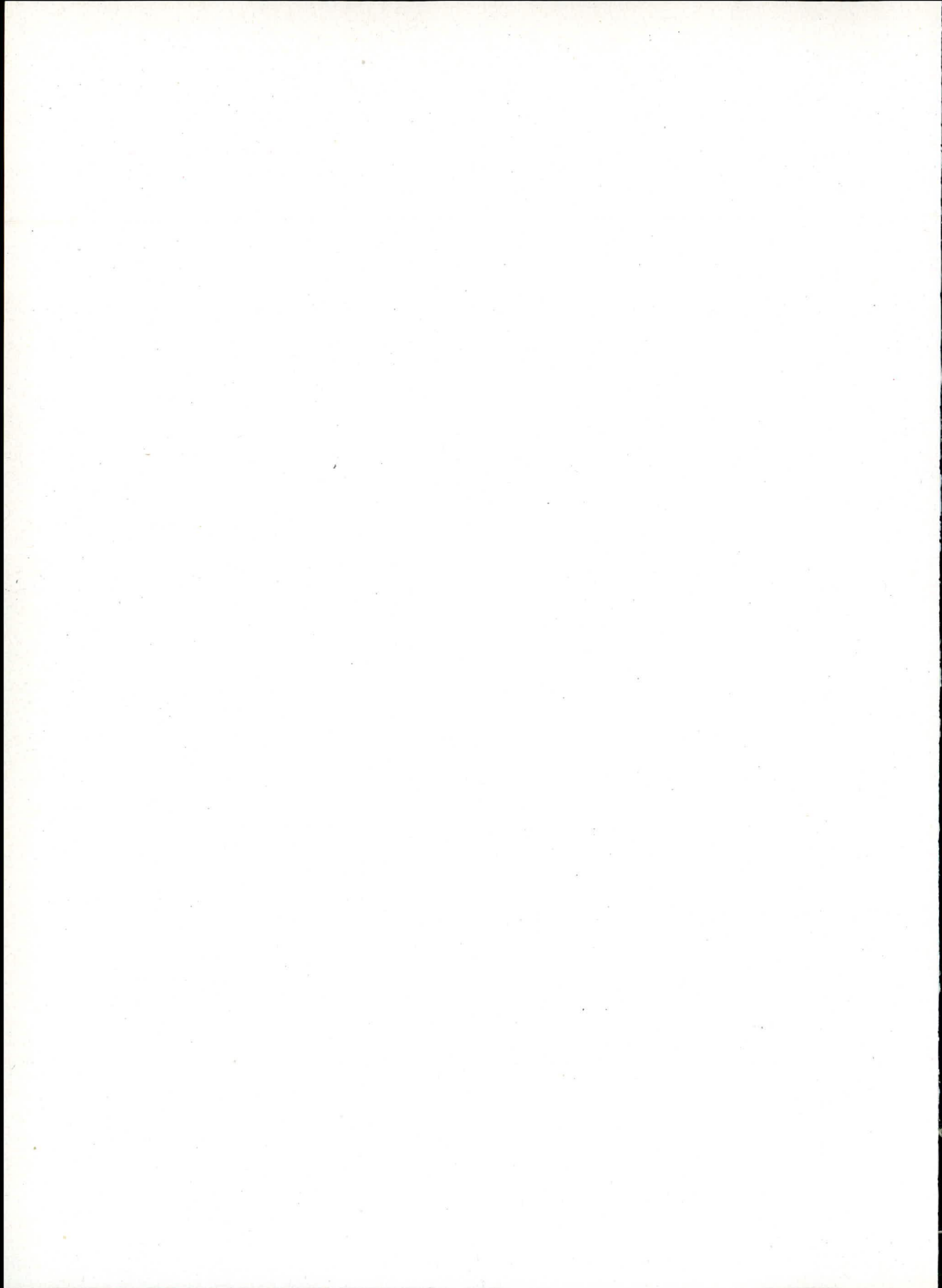

**'Beste Vriend!
Vuile Ploert'**

Het surrealisme van
J.H. MOESMAN
in werken op papier

samenstellers

Dick Adelaar en Her de Vries

Centraal Museum

Voorwoord

4

De schilder J.H. Moesman behoort, met Koch en Rietveld, tot de grote Utrechtse kunstenaars van deze eeuw.

Hij is waarschijnlijk de enige kunstenaar in Nederland die relatief vroeg het surrealisme ontdekte en het sindsdien altijd trouw is gebleven.

Daarom is hij wel 'de enige echte surrealist van Nederland' genoemd.

In de collectie van het Centraal Museum neemt Moesman dan ook een belangrijke positie in. Wij voeren een actief beleid op het gebied van het verzamelen en het tentoonstellen van zijn werk. Zo was Moesman een prominent figuur op de grote collectietentoonstelling 'De Utrechtse Parade' in 1994, en verwierf het museum de laatste jaren nog enkele tekeningen en schilderijen.

Met onderhavige publicatie en de tentoonstelling met dezelfde titel, willen wij dit jaar opnieuw de aandacht op Moesman vestigen. Beide, publicatie en tentoonstelling, hebben een bijzonder karakter, omdat een onderbelicht deel van Moesmans oeuvre centraal staat: de werken op papier, van de vroegste kindertekeningen tot en met de grafische bladen uit de jaren '70. Wij hopen dat deze, samen met de selectie van brieven die in de publicatie is opgenomen, een belangrijke bijdrage leveren aan het inzicht in Moesmans werk en gedachtengoed.

Het is aan de gedreven inzet van surrealisme-kenners Her de Vries en Dick Adelaar te danken, dat zoveel tekeningen en brieven opgespoord konden worden. Her de Vries leerde Moesman eind jaren vijftig kennen via zijn activiteiten voor het, door hem opgerichte, 'Bureau de Recherches

Jopie op het spoor, Bilthoven, 29 augustus 1909

Surréalistes en Hollande'. Hij was het, die Breton attent maakte op het werk van Moesman, waarop Breton zijn waardering voor de Nederlandse surrealist uitsprak. Dick Adelaar is kunsthistoricus en heeft meerdere publicaties en tentoonstellingen, onder andere over Willem van Leusden en over 'De automatische verbeelding' verzorgd.

Tevens zijn wij veel dank verschuldigd aan de bruikleengevers, zonder wier medewerking de tentoonstelling niet tot stand had kunnen komen. In het bijzonder wil ik mevrouw Moesman noemen, die vele tekeningen en foto's aan ons heeft geleend en ons ook verder met raad en daad terzijde heeft gestaan.

Moesman, dat blijkt wel uit zijn tekeningen en vooral uit de brieven, nam nooit een blad voor de mond. Hij zei altijd precies waar het op stond en was daar heel direct in. Wij wilden in de tentoonstelling en de publicatie graag Moesmans karakter laten spreken, vandaar de aanhef, ontleend aan een van Moesmans brieven, 'Beste Vriend! Vuile Ploert'. De eerlijkheid gebiedt mij te vermelden dat de samenstellers van boekje en tentoonstelling hier niet erg gelukkig mee waren.

En Moesman zelf, hoe zou hij erop reageren?

Hoewel het zeker niet uitgesloten is dat Moesman daarboven op zijn wolk enige toorn over ons zal uitstorten, hopen wij dat hij toch óók van dit bijzondere overzicht zal genieten en er een goed glas wijn op drinkt.

Familiëportret (met prent van Napoleon Bonaparte)

Op de huid gezeten

Over de surreële obsessies van J.H. Moesman

"Moesman surgit à point nommé pour nous rappeler le scandale de certaines images, de certains rapprochements, de certains raccourcis."

"Moesman paraît gouverné par le mirage où se reflètent les obsessions privilégiées."

José Pierre (1961)

"Er is iemand geweest die beweerde dat Napoleon niet bestaan heeft, en slechts een symbolische figuur geweest is. Dat hij wèl bestaan heeft weet ik echter uit goede bron, want mijn overgrootvader Cornelis Moesman, geboren op 20 januari 1790, heeft hem niet alleen persoonlijk gezien, doch de grote Corsicaan heeft zelfs het woord tot hem gericht, en hem geprezen om zijn ijver, betoond als bakker in de militaire bakkerij te Utrecht. Dat moet geweest zijn op 8 oktober 1811, voordat Napoleon naar Amsterdam vertrok. Hiermee wil ik maar aantonen hoe ik mij nog haast direct betrokken voel bij de Historie."¹

Moesmans vader was eveneens een vurig bewonderaar van de Franse keizer. In de ouderlijke woning hing derhalve een prent van Napoleon Bonaparte aan de wand. Maar behalve zijn voorliefde voor Napoleon, verzamelde Johannes Anthonius Moesman (1859-1937) van alles wat gek, grappig of interessant was: Oranjehuis, Transvaalse oorlog, postzegels, erotica, Utrecht, affiches, portretten en nog veel meer. Hij legde op al deze terreinen imposante verzamelingen aan. Reeds bekend als tekenaar, calligraaf en lithograaf, begon hij op 1 augustus 1893 een steendrukkerij in het pand aan de Neude 7 te Utrecht. Belangrijke opdrachtgevers van de nieuwe firma waren de toen nog welgestelde studenten, de universiteit (oorkonden, menukaarten en drukwerk voor lustra) en het Genootschap Kunstliefde.² Moesman Sr. maakte als penningmeester deel uit van het bestuur

1 Geciteerd naar: Laurens Vancreveld: 'Geen meesterwerk zonder agressie, Biografische aantekening over J.H. Moesman', ongepubliceerd manuscript, z.j. (ongeveer 1975)

2 Toen tijdens de Eerste Wereldoorlog en in de jaren daarna dit werk aanzienlijk verminderde, verkocht Moesman Sr. ook oude gravures, stadsgezichten en kaarten.

Het pand aan de Neude 7 te Utrecht

van deze kunstenaarsvereniging, die rond de eeuwwisseling een vooraanstaande rol vervulde binnen het Utrechtse kunstklimaat. Hij was een gezienne figuur in die dagen en onderhield nauwe contacten met onder meer de heden ten dage in de vergetelheid geraakte broers A. en J.P.C. Grolman, G.W.P. van Dokkum, J.C. Wienecke en de secretaris van Kunstliefde, dr N.G. van Huffel. Deze artistieke omgeving, die nog geheel de sfeer van het einde van de 19^e eeuw ademde, oefende op Johannes Hendrikus Moesman (1909-1988) een enorme invloed uit. Ook kon Jopie, zoals hij thuis werd genoemd, zijn hart ophalen in tijdschriften als *Simplicissimus*, *Jugend*, *Gil Blas* en de zondagsbijlage van de *New York Herald*. Reeds op vijfjarige leeftijd maakte hij zijn eerste werken op papier: een tekening van een zelfbewuste kat, door zijn vader waarderend gedateerd en opgeborgen. In de nalatenschap van de kunstenaar bevinden zich nog honderden van deze kindertekeningen, die cowboys, ridders, Napoleon, treinen, vliegtuigen, slagschepen en veldslagen uit de Eerste Wereldoorlog tot onderwerp hebben.

De lagere school werd voor Moesman geen succes. In het najaar van 1919 werd hij daarom overgeplaatst naar het 'Instituut Jansen', een school voor buitengewoon onderwijs. Ook hier bleek, dat de jeugdige Moesman het meeste talent aan de dag legde voor het vak tekenen. De rapportcijfers spreken boekdelen: voor Duitsch een 1, voor Gymnastiek een 4 en voor Handteekenen een 10. Op de zaterdagmiddagen volgde hij extra tekenlessen aan de Gemeentelijke Kunstnijverheidsschool bij de bekende heraldicus Tiele van der Laars. Voor zijn twaalfde verjaardag kreeg Jopie van zijn

Man die een band oppompt, ± 1926
potlood op papier, 50 x 32,5 cm
Erven J.H. Moesman

Moesman in de tekenkamer bij De Nederlandse Spoorwegen

vader een olieverfkist cadeau, resulterend in o.m. een stilleven en een landschap in olieverf. Uit deze periode stamt ook een aantal getekende zelfportretten en het zelfportret in olieverf uit 1922, waarover jaren later een recensent zou schrijven dat het doek "verrast, ja, ontroert (...) door iets te openbaren van de prachtige jeugdbegaafdheid van een artistiek 'wonderkind' ..." ³ Uit een brief van de Rijksacademie te Amsterdam aan Moesman senior blijkt, dat laatstgenoemde in 1923 geprobeerd heeft om zijn zoon in te schrijven voor deze opleiding [zie blz.68]. Het verzoek werd niet gehonoreerd, vanwege de leeftijd en de genoten vooropleiding. Na een korte, succesvolle periode als leerling aan de School van de Grafische vakken (1923-1925) trad Moesman op 31 augustus 1925 in dienst bij de Nederlandse Spoorwegen, waar hij grafieken van dienstregelingen op de lithosteen zette. Bij deze werkgever bleef hij tot zijn pensionering in 1968 werkzaam.

Ondanks deze volledige dagtaak, kwam hiermee geen einde aan de kunstzinnige aspiraties van J.H. Moesman. Deze activiteiten vonden plaats tijdens de langdurige middagpauzes, 's-avonds en in de weekeinden. Omstreeks 1926 vervaardigde hij tijdens een van de tekenavonden bij het Genootschap Kunstliefde enkele modelstudies naar gekleed model, onder andere van een jongeman die een autoband oppompt. Over de vraag of het tekenen naar het vrouwelijk naakt moreel wel verantwoord was, werd

3 J.J.: 'Werk van J.H. Moesman. Eén der zeldzaamste surrealisten', in: Utrechts Nieuwsblad, 2 mei 1963

Judith met het hoofd van Holofernes, 1927
houtschool op papier, 49,5 x 30 cm
Collectie ABN AMRO

Terugdeinzende leeuw voor een hand met handschoen, 1929
aquarel, 58 x 105 cm
Collectie Jhr Mr A.R. Clifford Kocq van Breugel

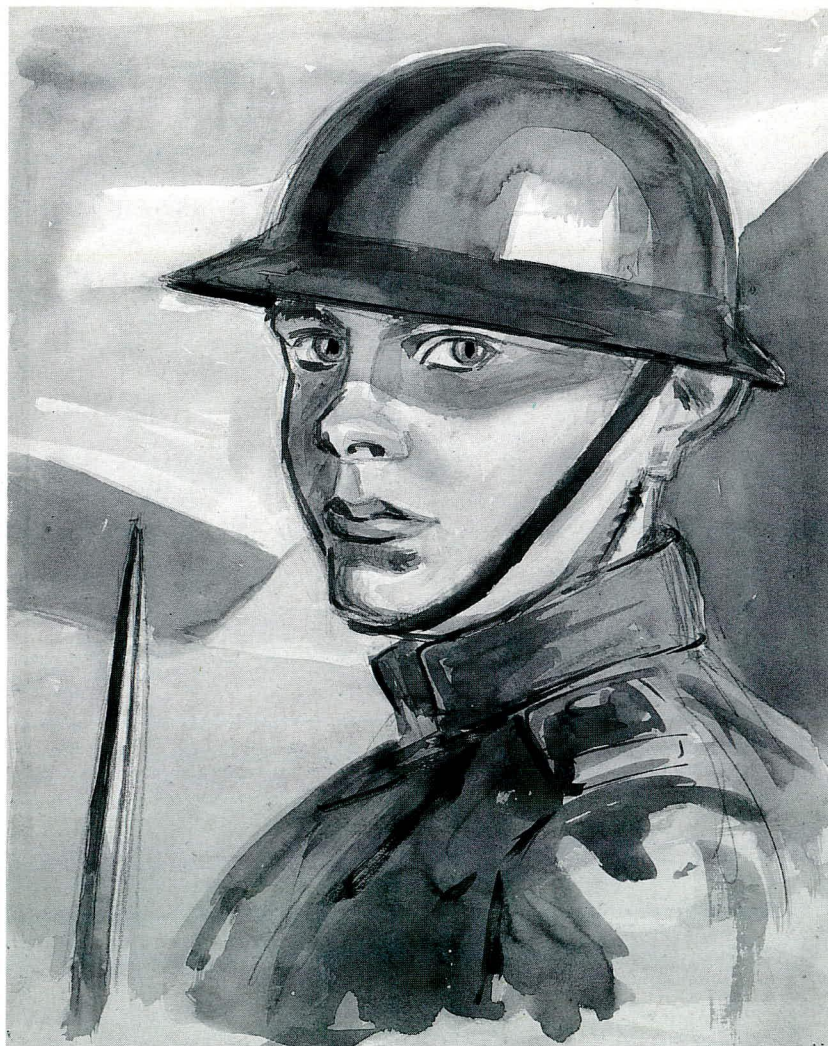
binnen dit gezelschap heftig gediscussieerd, reden waarom sommige vooruitstrevende kunstenaars elders hun toevlucht zochten.⁴ De Gemeentelijke Cursus voor Kunstindustrieel Onderwijs, die werd gegeven in een school aan de Weistraat (tegenwoordig Monseigneur van de Weteringstraat), vormde vanaf 1927 een ideale dekmantel, waar Utrechtse beeldhouwers en schilders als Piet Elling, Jo Uiterwaal, Douwe van der Zweep, Jan van Kleef, Dick van Luijn, Louis Wijmans, Johannes Moesman en later ook Gerrit van 't Net onder toezicht van Willem van Leusden studies naar naaktmodel produceerden.

De tekening *Judith met het hoofd van Holofernes* dateert uit 1927. Dat Moesman achteraf veel waarde hechtte aan deze studie blijkt uit het feit dat hij deze tekening, als een van de weinige werken op papier, wilde opnemen in zijn overzichtstentoonstelling die in de Nieuwe Vleugel van het Stedelijk Museum in Amsterdam had moeten plaatsvinden. Moesman heeft zelf aangegeven, dat deze voorstelling mogelijk terug te voeren zou zijn op afbeeldingen van werken van Franz von Stuck of Max Klinger, die hij had aangetroffen in het Duitse tijdschrift *Jugend*.⁵ Edward Lucie-Smith wijdt in zijn boek *Sexuality in Western Art* een hoofdstuk aan het fenomeen van de 'femme fatale' die de man pijn toebrengt of onthoofd.⁶

4 Zie hierover: Louis van Tilborgh/Annemieke Hoogenboom: *Tekenen des Tijds, Utrechts tekenonderwijs in de 18e en 19e eeuw*, Utrecht/Antwerpen, 1982, blz. 27-31

5 Laurens Vancravel, op. cit. (noot 1), blz. 10 a

6 Edward Lucie-Smith: *Sexuality in Western Art*, Londen, 1991, blz. 227-237 (Hoofdstuk: 'Here comes a chopper')

Zelfportret als soldaat, 1929
aquarel, 43 x 32,5 cm
Erven J.H. Moesman

Militaire dienstplicht (Moesman bovenste rij vierde van rechts).

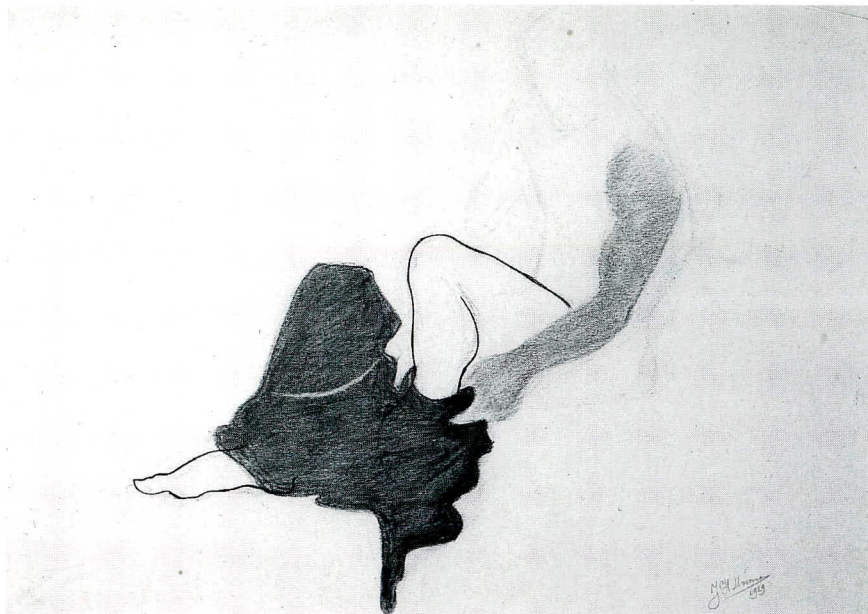
Volgens hem moeten de voorstellingen van Judith met het hoofd van Holofernes, waarvan hij versies van Andrea Mantegna en Christofano Allori afbeeldt, beschouwd worden als een symbolische weergave van castratie-angst en in het verlengde daarvan van impotentie. De invloed van de kunst van het symbolisme, en dan met name van Klinger, is ook aantoonbaar in Moesmans aquarel *Terugdeinzende leeuw voor een hand met handschoen* (1929). Klingers *Fantasieën over een gevonden handschoen*, een cyclus van 10 etsen die in 1881 in München verscheen, die de angsten en onzekerheden die met de liefde samenhangen tot thema heeft, ligt hieraan ten grondslag.⁷ Overigens heeft Willem van Leusden zich in een serie surrealistische kleuretsen uit de periode 1930-1932 eveneens laten inspireren door Max Klinger.⁸ Het zou daarom interessant zijn om de relatie tussen het symbolisme en het Utrechtse surrealisme aan een nader onderzoek te onderwerpen.

Johannes Moesman heeft tussen 1928 en 1932, van april tot september 1929 onderbroken door de militaire dienstplicht, een bijzonder productieve fase gekend, vooral als tekenaar.⁹ Als nieuwkomer op de tekenclub van Van Leusden conformeerde Moesman zich aanvankelijk aan de aldaar

⁷ Catalogus *Max Klinger*, Rotterdam, Museum Boijmans-van Beuningen, 1978, blz. 68-71 en 126

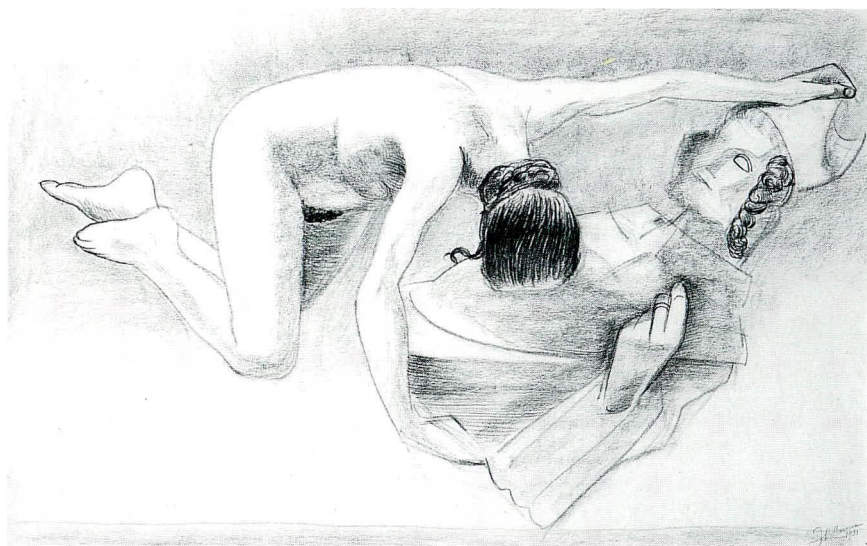
⁸ Vgl. Michiel Roding, 'Het grafisch oeuvre', in: Dick Adelaar e.a., *Willem van Leusden. Essays over een verhard romanticus*, Utrecht, 1990, blz. 40-42

⁹ Over de tekeningen van Moesman zie Alied Ottevanger: 'Moesman, Johannes', in: *Rijksaankopen 1987, Werk van hedendaagse beeldende kunstenaars*, Den Haag, 1988, blz. 114 en Alied Ottevanger: 'Bij de tekeningen van Johannes Moesman', in: *Aanwinstencatalogus 1984-1989 Rijksdienst Beeldende Kunst*, Den Haag, 1990, blz. 56-65

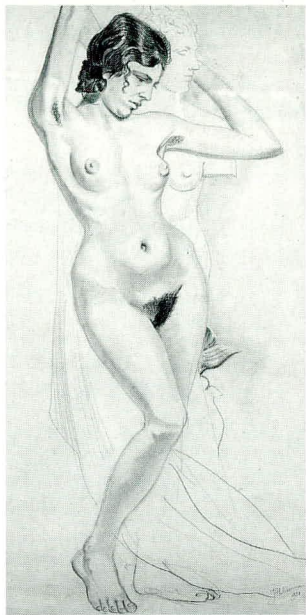

Blauwe doek met onderlichaam, 1929
 potlood en blauw krijt, 35,8 x 44,7 cm
 Collection d'art/Amsterdam

16

Naakt met heiligenbeeld, 1931
 potlood en blauw krijt, 36,8 x 54 cm
 Collection d'art/Amsterdam

Staand vrouwelijk naakt met sculptuur
1930, potlood op papier, 55 x 28 cm
Collectie Ria en Jos Lemaier, Utrecht

heersende opvattingen over de weergave van het model. De figuur werd opgebouwd uit geometrische basisvormen (cirkel, vierkant en driehoek) en er werd geprobeerd om, bijvoorbeeld door toevoeging van een hoepel, beweging te suggereren. De Russische constructivist Archipenko werd als het grote voorbeeld gezien. Moesman raakte al spoedig uitgekeken op deze werkwijze en koos, in weerwil van Van Leusden, voor een andere benadering, waarbij golvende vlakken en lijnen, kleuraccenten, het isoleren van bepaalde lichaamsdelen als armen en benen en in deze context merkwaardige voorwerpen als een kaaiman en gehavende gipsen afgietsels van sculpturen van een bisschop of de Medici Venus centraal stonden.

Bevestiging van de nieuw ingeslagen artistieke weg kreeg Moesman, naar eigen zeggen, toen hij nummer 9 van het tijdschrift *Variétés* (jan. 1929) onder ogen kreeg.¹⁰ Hierin waren afbeeldingen van werken van Max Ernst, Giorgio de Chirico, René Magritte en Pierre Roy opgenomen. Hij had *Variétés* gevonden bij de kunst- en boekhandel van Willem Wagenaar die in 1928 onder de naam *Nord* in de Vinkenburgstraat was gevestigd. Hier waren behalve allerlei kunstijschriften en literaire publicaties, waaronder *La Révolution Surréaliste* en *De Stijl*, ook grammofoonplaten van Ellington en meubels van Rietveld te koop. Wagenaars enthousiasme werkte aanstekelijk op de jonge Utrechtse kunstenaars en spoedig ontstond een hechte vriendschap, zeker toen ook Wagenaar zich bij het tekenclubje

10 J.H. Moesman: 'Inleiding', in: Her de Vries/Jak van der Meulen/Laurens Vancreveld: *Moesman*, Utrecht, 1971

Portret van Gabriël Smit (1910-1981), in verso: Twee vormen, 1931
 potlood en pentekening in O.I.inkt op papier, 25,3 x 19,2 cm
 aankoop 1988, Inv. nr. 26477

aansloot. Zoals Moesman later zou zeggen: de vogelvrije Wagenaar tekende er onbekommerd op los, zich niets aantrekkend van het daar min of meer orthodoxe cubisme en maakte door zijn voorbeeld als het ware de weg vrij voor zowel Moesman als Louis Wijmans, die zich nu op het surrealisme stortten, aanvankelijke protesten van Van Leusden ten spijt. Het oeuvre van Salvador Dali leerde Moesman pas later kennen via het boekje *Dali ou l'anti-obscurantisme* van René Crevel uit 1931, dat hij in 1932 bij boekhandel Kemink had weten te bemachtigen. [Vgl. brief blz. 72] Toch zijn het vooral de schilderijen van deze Spanjaard geweest, die qua lichtval, kleurgebruik en compositie de basis hebben gelegd voor enkele van Moesmans hoofdwerken, met name voor Gabriël Smit, *Ontmoeting*, *Overmorgen*, en *Zelfportret*. Over de betekenis van Dali heeft Moesman zich als volgt uitgelaten: "Zo heb ik me bij de ogen van Gabriël Smit wel degelijk laten inspireren door *l'Homme invisible* van Dali, evenals de mogelijkheid een hard onbuigzaam ding, in dit geval een anker, zacht en gebogen weer te geven. M'n *Ontmoeting* kwam tot stand na het zien van Dali's *Dagaanbreken* (later steeds als *De weke horloges* betiteld), dat op een tentoonstelling van franse kunst in het SMA in 1932 te zien was. Overigens alleen voorzover het kleur en lichtval betrof. Dali's *Nu féminin* in *Documents* No 4 van 1929 inspireerde bij het schilderen van de hand, hoewel er van echt overnemen geen sprake is. Ook mijn *Overmorgen* heeft in zijn algemene vormgeving iets aan Dali te danken."¹¹

19

Behalve de ogen gaat ook het doorzichtige gelaat van Gabriël Smit terug op een detail uit Dali's schilderij *L'Homme invisible* (1929-1933) dat was opgenomen in het tijdschrift *Le Surréalisme au service de la Révolution*.¹² Nog op een andere wijze was Dali van betekenis. De mieren die de wenkbrauwen van de afgebeelde vormen, zijn een gegeven uit de film *Un chien andalou* van Dali en Buñuel uit 1929. Deze film werd in Utrecht door de plaatselijke afdeling van de Filmliga vertoond en lokte heftige reacties uit. Bovendien werden stills uit deze film afgedrukt in surrealistische periodieken.

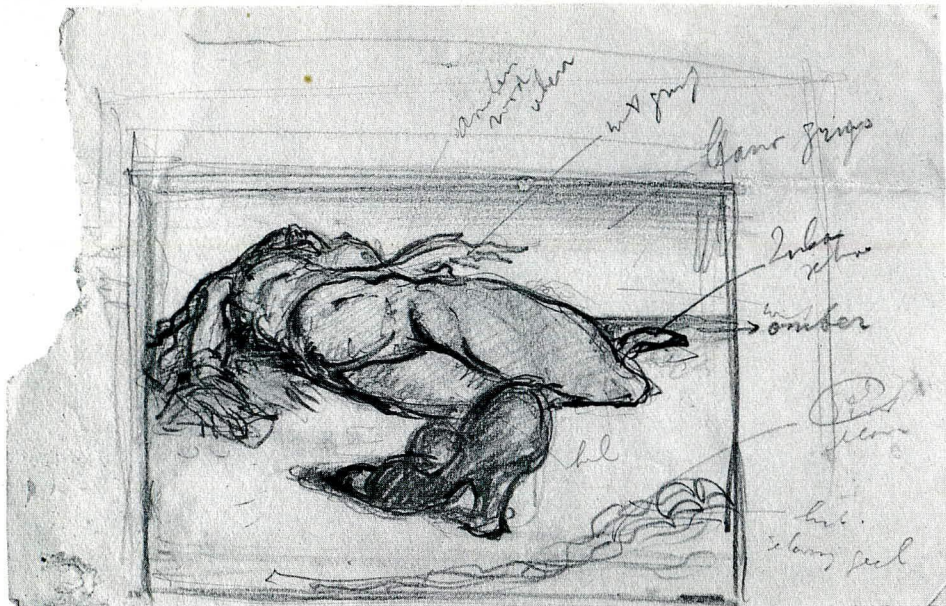
In 1971 verklaarde Moesman in het blad *Accent* een hekel te hebben aan portretteren.¹³ Ondanks deze afkeer heeft hij meerdere portretten geschilderd, waaronder in 1931 een beeltenis van Gabriël Smit. Juffermans vermeldt, dat de geportretteerde het schilderij op zijn 22e verjaardag in 1932 van Moesman ten geschenke heeft gekregen. Juffermans spreekt in dit kader van een 'aangename verrassing'.¹⁴ De door het Centraal Museum

11 'Van fouten tot misvattingen in 1985 opgemerkt door het "sujet d'étude" J.H. Moesman', in: *Jong Holland*, jaargang 3, nr 3, september 1987, blz. 46-55, citaat p. 47

12 Over deze problematiek. zie: Dick Adelaar: 'De Gemeenschap en de beeldende kunsten', in: *Het tijdschrift De Gemeenschap, Brabantse lezingen* 2, Den Bosch, 1986, blz. 19-31, met name blz. 27-31

13 Emmy Huf: 'Moesman: Ik zal blij zijn als ik weer met rust word gelaten', in: *Accent*, 25 september 1971, blz. 33

14 Jan Juffermans: *Met stille trom. Beeldende kunst en Utrecht sinds 1900*, Utrecht/Antwerpen, 1976, blz. 84

Vorstudie **Ontmoeting**. 1932
 potlood en kleurpotlood, 7,6 x 11,3 cm
 Erven J.H. Moesman

verzorgde publicatie Kunstwerk van de maand van februari 1968 bevat de volgende opmerkingen: "Het is een voor de schilder zeer vroeg werk, daterend uit de tijd dat zowel hijzelf als ook de geportretteerde nauwelijks twintig jaar waren en verbonden waren door een hechte vriendschap die nog dateerde uit beider gezamenlijk doorgebrachte schooltijd."¹⁵

Inderdaad kenden Johannes Moesman en Ab Smit elkaar uit de schoolbanken. Ab Smit vereerde Moesman voor diens rijkdom aan ideeën. Hoewel Smit op jonge leeftijd blijk gaf van literaire ambities, heeft hij zich ook aan de beeldende kunst gewaagd. Ondanks het feit dat hij op dit terrein niet geschoold was, maakte hij toch verdienstelijke tekeningen, waaronder een portret van Moesman, die in de Utrechtse avant-garde galerie De Besk van Kees Kuiler werden geëxposeerd. Op het moment dat Moesman zijn portret op het doek zette, was Smit een andere richting ingeslagen. Hij was toegetreden tot de katholieke kerk en had zijn naam Ab in Gabriël veranderd. Ook had hij Utrecht verlaten om zich in het Gooi te vestigen. De contacten tussen de surrealistische schilder en de katholieke dichter raakten danig bekoeld. In een geruchtmakend interview met Bibeb merkte Moesman over Gabriël Smit het volgende op: "Wezenloos, onbetrouwbaar. Hij is een jongetje uit Utrecht, was oud-rooms, dat is een heel apart kerkie. Toen ik een jaar of 16 was en zelf een beetje zwijmelig, vond ik hem een mooie vent, die wezenloze romantiek." en verderop: "Hij is nu goed binnen de grote koepel van de roomse kerk. Als de meute de andere kant opgaat gaat ie mee. Misschien heb ik daarom dat gesmolten anker geschilderd."¹⁶

21

Moesman spreekt van een persoon zonder wezen. Dit wezenloze komt tot uitdrukking in het bijna volledig transparante gelaat. Het anker, symbool van hoop, trouw en standvastigheid, heeft alle betrouwbaarheid verloren. De spreekw., het andere hoekpunt in de compositie, heeft in de christelijke symboliek de betekenis van 'gevreugelde ziel'. De vogel is echter overleden. In plaats van een vriendschapsportret, zoals dat sedert de Romantiek aan het begin van de 19^e eeuw tot ontwikkeling was gekomen, vormt Moesmans portret hiervan de tegenpool. Alle positieve symbolen zijn als het ware omgedraaid. Moesman geeft zijn visie op de karaktereigenschappen van de afgebeelde, die bij de surrealist op weinig waardering stuiten. In de correspondentie tussen Smit en Moesman [zie brieven blz 69 en 72] wordt bovenstaande interpretatie niet bevestigd, maar wordt wel aandacht besteed aan het feit dat Gabriël Smit uiteindelijk zeer onzorgvuldig met het werk is omgesprongen, waardoor ernstige beschadigingen ontstonden. Moesman heeft zich over deze gang van zaken terecht erg opgewonden.

15 anon., 'J.H. Moesman (geb. 1909): portret van Gabriel Smit', Kunstwerk van de maand, Centraal Museum Utrecht, februari 1968

16 Bibeb: 'J.H. Moesman: misschien als ik dood ben, dan kopen ze voor zeven maal de prijs', in: *Vrij Nederland*, 5 februari 1966, blz. 5-6, citaat blz. 6

Detail uit **Zelfportret**, 1935
olieverf op doek, 96,5 x 137 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 16473

Het zoeken naar diepere bedoelingen van zijn schilderijen werd door Moesman afgekeurd.¹⁷ Zo heeft hij zich ernstig gestoord aan de opvattingen van het 'sexual-überangestrenzte brein' van Andreas Vowinckel.¹⁸ Deze Duitse kunstwetenschapper constateerde naar aanleiding van *Ontmoeting* (1932): "Op de voorgrond, in de schaduw die door een niet nader gepreciseerd object over het schilderij wordt geworpen, ligt een waterkraan. Vol wellust en onontkoombaar manifesteert zich het vrouwelijk naakt met onbedekt genitaal gebied, oppermachtig door lust gedreven en onverzadigbaar. Impotentie en castratieangst werpen hun schaduwen over de uitdaging tussen man en vrouw." Bijna vijftig jaar eerder hadden Lewandowski en Van Dranen een vergelijkbaar standpunt ingenomen: "Hoe het surrealisme, hoewel het zichzelf tegenstander en overwinnaar van de psycho-analyse verklaart, toch nog nauw verknocht is aan de seksuele symboliek dezer wetenschap, wordt verduidelijkt door de waterkraan als phallussymbool, die eenzaam op den voorgrond ligt en waardoor geen water meer zal stroomen."¹⁹ Moesman achtte deze, op Freudiaanse leest gestoelde interpretatie, ver bezijden de waarheid: "Mijn kraan was gewoon niets anders dan een kapotte kraan die door de loodgieter door een nieuwe was vervangen en gereed lag om weggegooid te worden. Het ding trof me en ik nam hem voor m'n schilderij op de plek waar ik nog geen raad mee wist."²⁰ Op een kleine voorstudie voor *Ontmoeting* is in plaats van de kraan een paar damesschoenen zichtbaar. In Freuds theorie staan deze objecten symbool voor het vrouwelijke geslachtsdeel. Over zijn verhouding tot de psycho-analyse heeft Moesman de volgende uitspraken gedaan: "Ik heb wel eens een boek van Freud gelezen maar het nooit in verband gebracht met m'n werk, nooit. Het is wel zo, dat hij mijn uitingen zou kunnen gebruiken. Als ik gek was, dan zou Freud mij kunnen genezen."²¹

Het kost de beschouwer enige inspanning, voordat hij de kunstenaar op Moesmans *Zelfportret* uit 1935 ontdekt heeft. De glazen of metalen linkerborst van de afgebeelde vrouw weerspiegelt Moesman staande achter zijn schildersezels. Deze vondst vertoont een opvallende overeenkomst met een tweetal schilderijen van Richard Oelze: *Stilleben met Glaskugel und Stoffresten* rond 1924/25 en *Stilleben mit weissem Teller und bunten Kugeln* uit 1928/29. Het bolmotief als een magisch medium, het spiegelspel tussen schijn en werkelijkheid, beweegt zich als een rode draad door de schilderkunst en de fotografie in die jaren. Van Otto Dix's *Selbstbildnis im Malkittel* (1931) tot aan Marianne

17 Vgl. John Steen: 'Het afgewende gelaat van J.H. Moesman', in: Agnes Grondman/John Steen/Laurens Vancrivel (red.): *De automatische verbeelding. Nederlandse surrealistten*, Deurne De Wieger/Leiden Stedelijk Museum De Lakenhal/Leeuwarden Fries Museum, 1989, blz. 31-39

18 Andreas Vowinckel: 'Realisme en surrealisme in de Nederlandse schilderkunst', G. Imanse/T. Osterwold e.a.: *Van Gogh tot Cobra*, Amsterdam, 1980, citaat blz. 202

19 H. Lewandowski/P.J. van Dranen: *Beschavings- en zedengeschiedenis van Nederland*, Amsterdam, 1933, blz. 320

20 J.H. Moesman, op. cit. (Noot 11), blz. 53

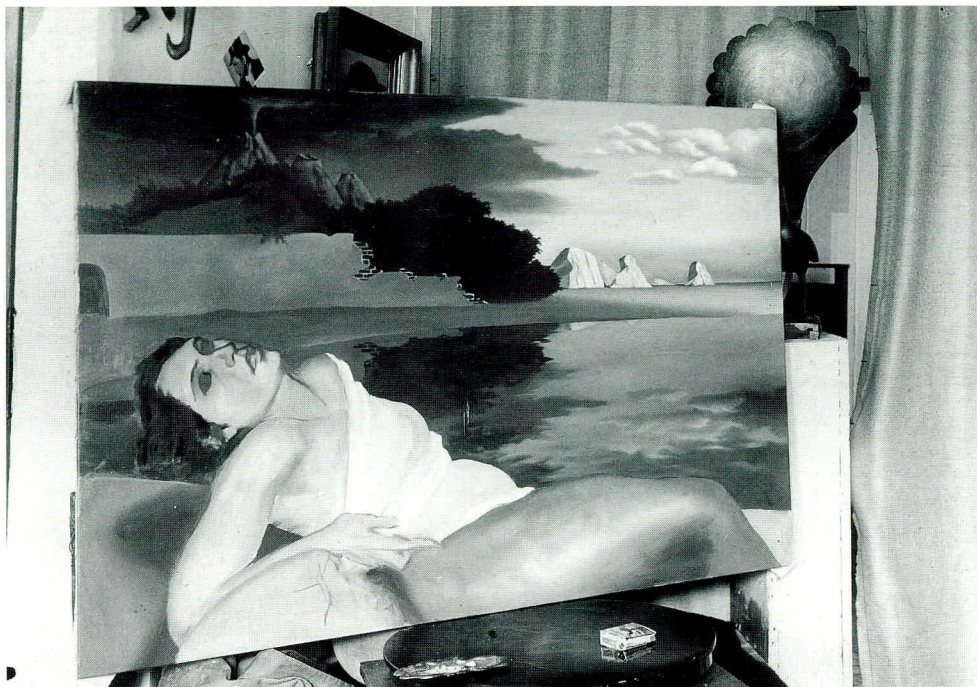
21 Bibeb, op. cit. (noot 16), blz. 6

Foto voor het bepalen van houding op **Zelfportret**

24

rechts **Zelfportret** in onvoltooide staat

Brandt biedt de kristallen of metaalachtige bol gelegenheid tot steeds nieuwe enceneringen en verwarringen.²² Moesman heeft van beide schilderijen van Oelze, zeker toendertijd, waarschijnlijk geen weet gehad. Als 'hulpstuk' voor het bepalen van de houding van de vrouw op het schilderij, Leny van Geelkerken, heeft Moesman gebruik gemaakt van een foto. Een andere foto toont het Zelfportret in onvoltooide staat. De gezichtsuitdrukking van de afgebeelde duidt, ondanks de lege oogkassen en het huidloze voorhoofd, op een moment van extase. Deze geestestoestand is in de beeldende kunst regelmatig verbeeld, van Gianlorenzo Bernini's Extase van de Heilige Theresia (1645-1652) tot de fotocollage Le Phénomène de l'extase (1933) van Dali, die was opgenomen in het surrealistische tijdschrift Minotaure.

Vanwege het aanstootgevende karakter werden Moesmans doeken enige keren van tentoonstellingen geweerd.²³ In tegenstelling tot de schilderijen, waarbij de erotiek meestal alleen in verhulde vorm voorkomt, staat een hoeveelheid ongesigneerde, scabreuze tekeningen, die waarschijnlijk in de periode tussen 1929 en 1937 is ontstaan. De authenticiteit van deze tekeningen is, als gevolg van de verschillende stijlen waarin ze zijn uitgevoerd, in twijfel getrokken.²⁴ De maker heeft nauwgezet voorbeelden uit eigentijdse prikkellektuur nagetekend of met behulp van calques overgetrokken (soms zelfs op papier van de Nederlandse Spoorwegen) en daarbij een

22 Renate Damsch-Wiehager: *Richard Oelze. Ein alter Meister der Moderne*, München/Luzern, 1989, blz. 30

23 Vgl. Jak van der Meulen, 'Kunst, seks en politiek in 1933-34', op. cit. (noot 10)

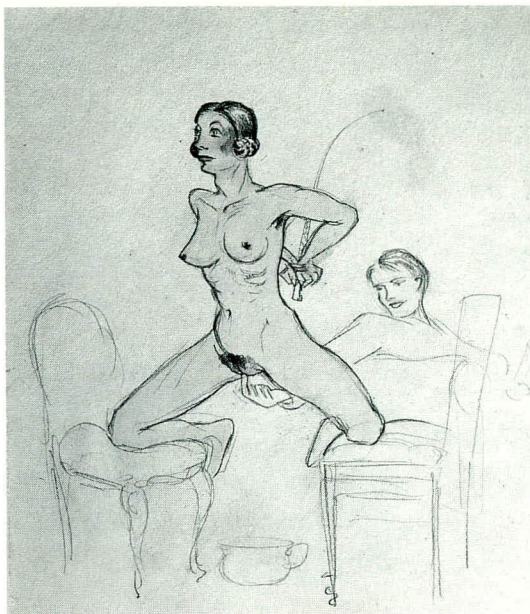
24 zie Jean Brüll: 'Berichten uit het paradijs', in: *Het Gerucht*, nr. 11, september 1991, blz. 11-15

Salvador Dalí
Le Phénomène de l'extase, 1933
 collage, 27 x 18,5 cm

Gianlorenzo Bernini
Estase van de Heilige Theresia
 1645-1652

Tekenblad uit de reeks erotische tekeningen, 1929/1937
aquarel en potlood op papier, 22 x 18,5 cm
particuliere collectie

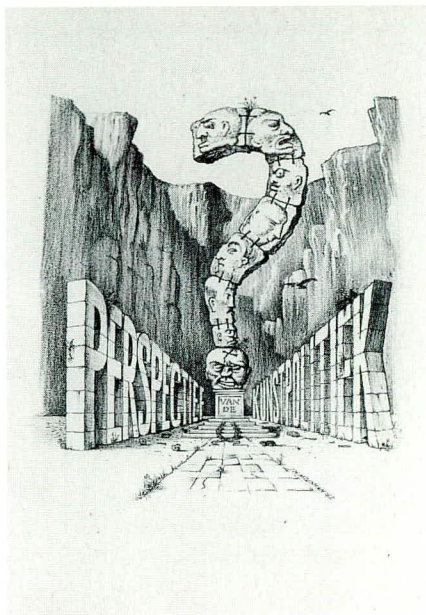
voorkeur aan de dag gelegd voor scènes met een sado-masochistische inslag. Moesman heeft dit materiaal in 1942, toen hij een opslagplaats waar spullen uit het ouderlijk huis waren opgeslagen moest ontruimen, in bewaring gegeven bij zijn vriend Gibo Smilda. Na 1945 hechtte Moesman geen grote waarde aan deze schetsen, gezien het feit dat hij niets in het werk heeft gesteld om de 219 tekeningen terug te krijgen. Moesman heeft van zijn interesse voor zwepen, hoge leren laarzen en zwaarlijvige vrouwen nooit een geheim gemaakt. Tegenover Bibeb verklaarde hij hierover: "Natuurlijk, erotiek daar draait de hele wereld om, seksuele spanningen. Ik voel wel spanningen als ik met een of andere tiet of kont bezig ben. Maar 't is toch anders. (...) Ik zal mensen niks doen, tenzij ze het zelf willen. Sadisme moet gepaard gaan aan masochisme. Een spreuk van mij is: 'Spreek vrijmoedig over De Sade, maar misbruik nooit zijn naam.' (...) Ik ben nooit wreed tegen beesten, maar ik zou best een mooie vrouw willen martelen, een mooie vrouw die ervan houdt. Ik zal geen ouwe werkster aan d'r achterpoten ophangen. Maar een mooie meid. Ja."²⁵

Begin jaren zeventig begon de Franse academica José Vovelle met haar studie over het surrealisme in Noord-Europa, na eerst een boek over het surrealisme in België te hebben gepubliceerd. In haar correspondentie met Her de Vries werden allerlei vragen gesteld, vooral over Moesman [zie brieven blz 74 en 75]. Een en ander resulteerde in enkele tijdschriftartikelen die nog niet deden vermoeden wat er in het verschiet lag:

25 Bibeb, op. cit. (noot 16), blz. 6

Tekenblad uit de reeks erotische tekeningen, 1929/1937
aquarel, potlood en inkt op papier, 24,5 x 18 cm
particuliere collectie

Perspectief van de kunstpolitiek, 1962
litho, 25 x 20 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 14231

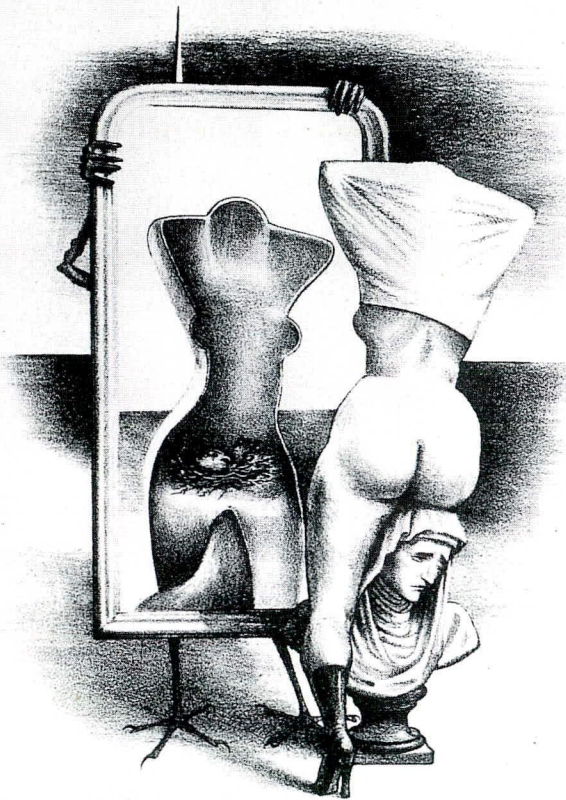
de in 1984 in een kleine oplage uitgebrachte 'Thèse de Doctorat d'Etat' over het surrealisme in de Nederlands sprekende landen, waarin maar liefst ruim honderd bladzijden tekst, zo'n vijfendertig bladzijden met afbeeldingen en nog vele bladzijden met uittreksels enz. aan Moesman waren gewijd.²⁶ Moesman kreeg uiteindelijk een exemplaar van het proefschrift in handen en toen barstte de bom. Woedend zette hij zich achter de schrijfmachine om z'n gram te spuien over alle fouten en misvattingen die over hem te berde waren gebracht.

Wat hem ook dwars zat was het feit dat hij geacht werd milieubelasting te betalen, hetgeen hij dan ook onder het motto 'de vervuiler betaalt' weigerde te voldoen. Reden voor de gemeente een verkoop bij executie te houden en voor Moesman om een rondschrijven aan burens en andere belangstellenden te sturen [zie brief blz 77]. Voor de gelegenheid haalde Moesman een drietal litho's die hij in 1973 voor Prent 190 had vervaardigd van stal en maakte er een 'milieuserie' van. Het leverde hem in ieder geval de door Hans Ferrée ingestelde uitverkiezing tot 'Uitslover 1980' op met ere-penning, siermedaille op standaard en 'diplôme d'honneur'.

Hoewel Moesman zichzelf niet als graficus beschouwde, maakte hij in de loop der jaren toch een aantal bladen.²⁷ Zijn eerste litho dateert zelfs uit

²⁶ José Vovelle: *La diffusion du surréalisme dans les pays néerlandophones 1920-1950*, Thèse de doctorat d'Etat, Parijs, 1984

²⁷ Voor een overzicht van Moesmans grafische oeuvre zie: J.H. Moesman: 'J.H. Moesman litho-, kalligrafie- en typograaf', ongepubliceerd manuscript, blz. 9

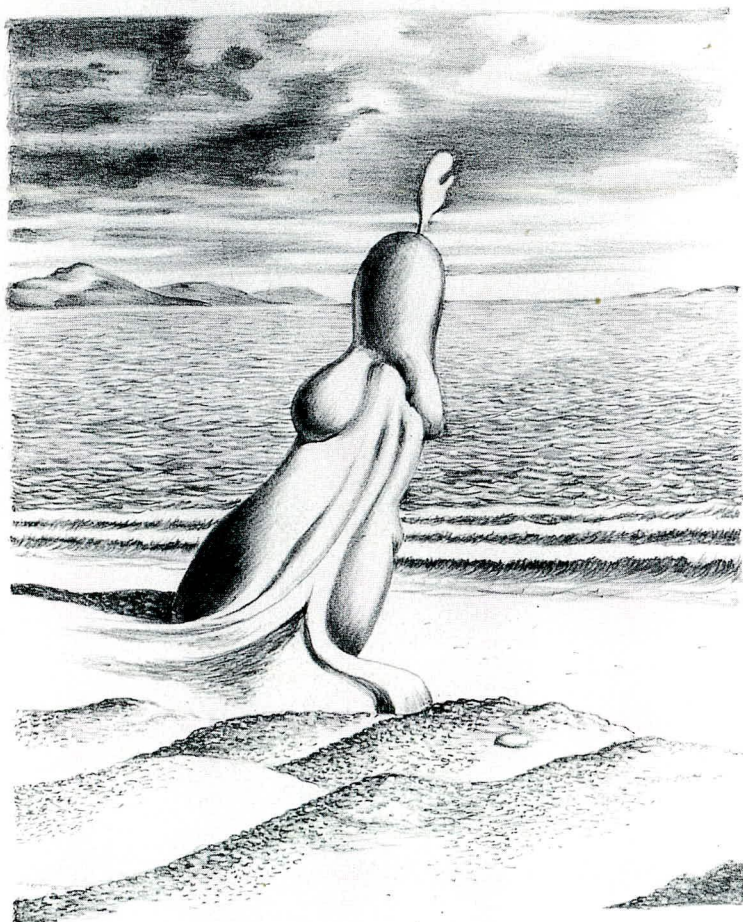
Nest, 1960
litho, 22 x 16 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 14230

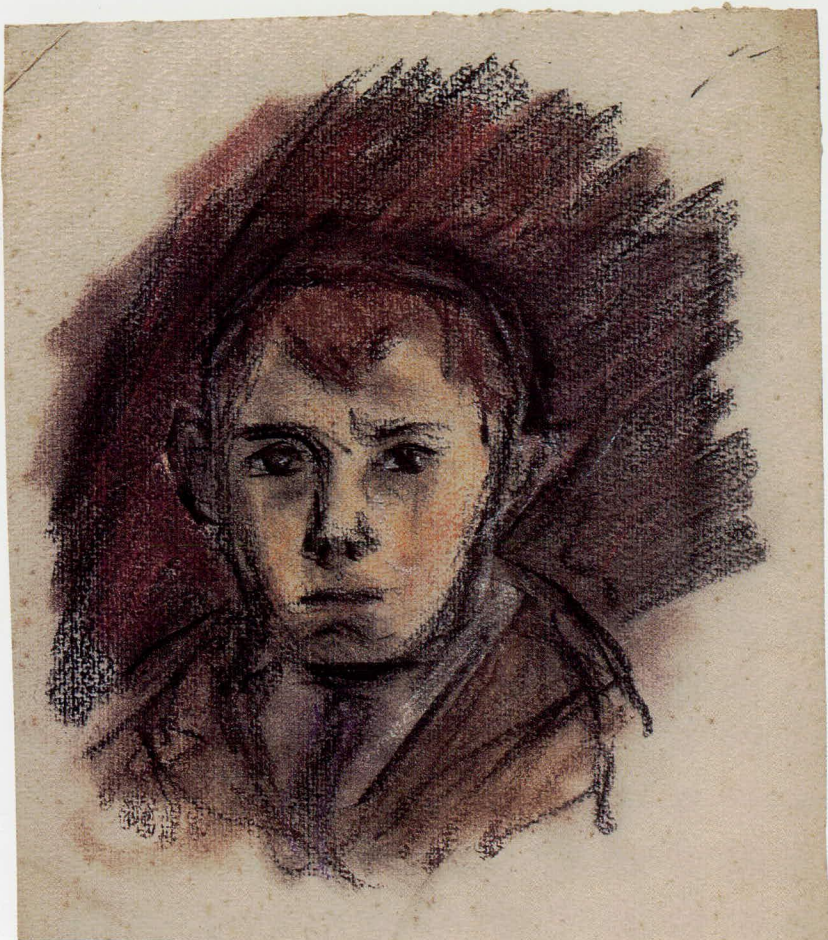
affiche *De Luis*, 1963
litho met ingetekende letters, 51 x 32,5 cm
Erven J.H. Moesman

de jaren 1915-1916: een oorlogsprent. Later gevolgd door een Molentje te Jutphaas en een tweetal Domtorens. Ter gelegenheid van een tentoonstelling in het Academiegebouw te Leiden in 1961 onder de titel 'Surrealistische Ontmoetingen' greep Moesman voor het eerst na 36 jaar weer eens naar de echte gecornde lithografische steen en maakte voor de catalogus de litho Nest. In 1962 gevolgd door *Perspectief van de kunstpolitiek*, als illustratie bij een tekst van Henc van Maarseveen, in het eerste (en laatste) *Luizencahier* van het Grafisch Genootschap *De Luis*, dat Moesman samen met Kuik en Van Maarseveen had opgericht. Weer een jaar later ontwierp hij het affiche voor zijn overzichtstentoonstelling in het pand van *De Luis* aan de Voorstraat. Ook voor zijn tentoonstelling bij Kabinet Floret in 1966 maakte hij een lithografisch catalogusomslag. Er volgde nog een drietal voor Ton van Dijk van Galerie Petit vervaardigde litho's, waaronder in 1984 voor de tentoonstelling *Grafiek Nu de litho Windkracht acht*. Op een verder leeg strand bevindt zich een metershoge fallus. Met deze laatste litho heeft Moesman een erotisch monument voor zichzelf opgericht.

Dick Adelaar en Her de Vries

Windkracht acht, 1984
litho, 26,5 x 20,5 cm
particuliere collectie

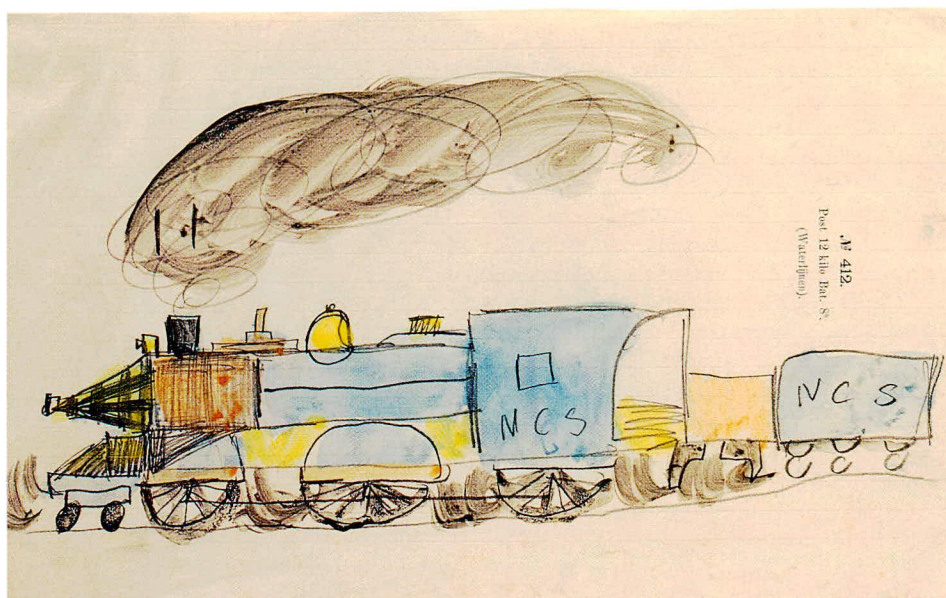

33

Zelfportret, 1921/1922
kleurkrijt op papier, 26 x 22,3 cm
Erven J.H. Moesman

Jeugdtekening (soldaten), 1915
potlood en aquarel op papier, 14,5 x 31 cm
Erven J.H. Moesman

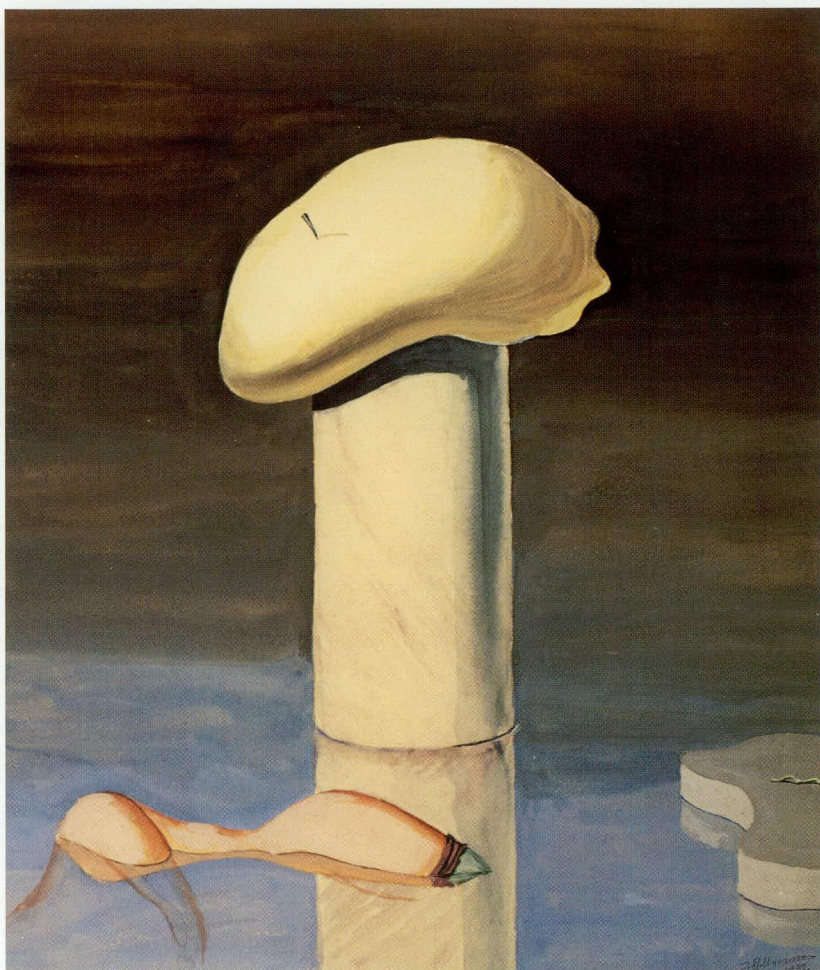
Jeugdtekening (trein), 1916
potlood en aquarel op papier, 18,5 x 28 cm
Erven J.H. Moesman

Man met kaaiman, z.j.
gouache, 90,3 x 119 cm
Erven J.H. Moesman

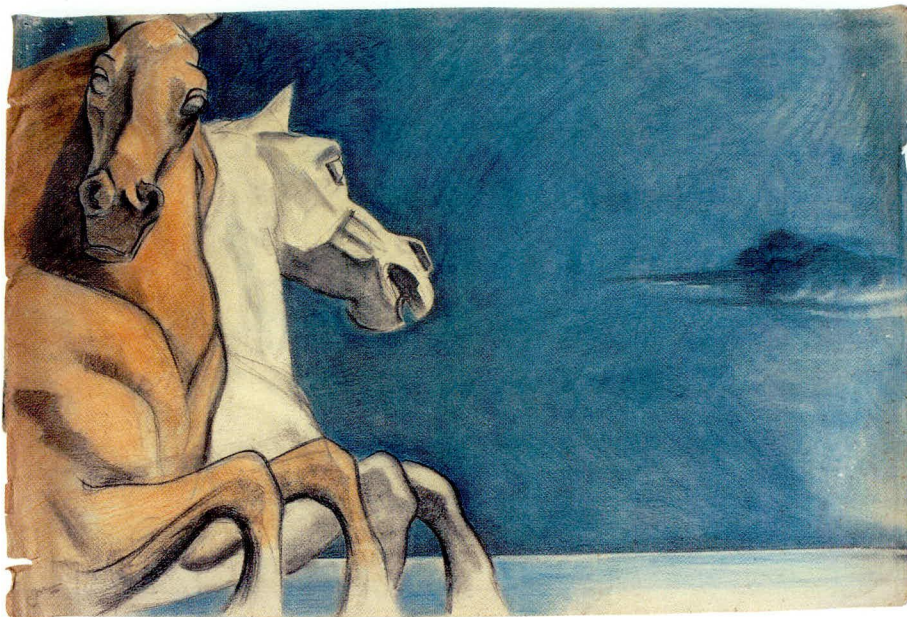
Surrealistische voorstelling, 1929
aquarel op papier, 63 x 53 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 20800

Zonder titel (voorstudie voor **Les Mariages**), 1932
gouache, 31,5 x 26,5 cm
particuliere collectie

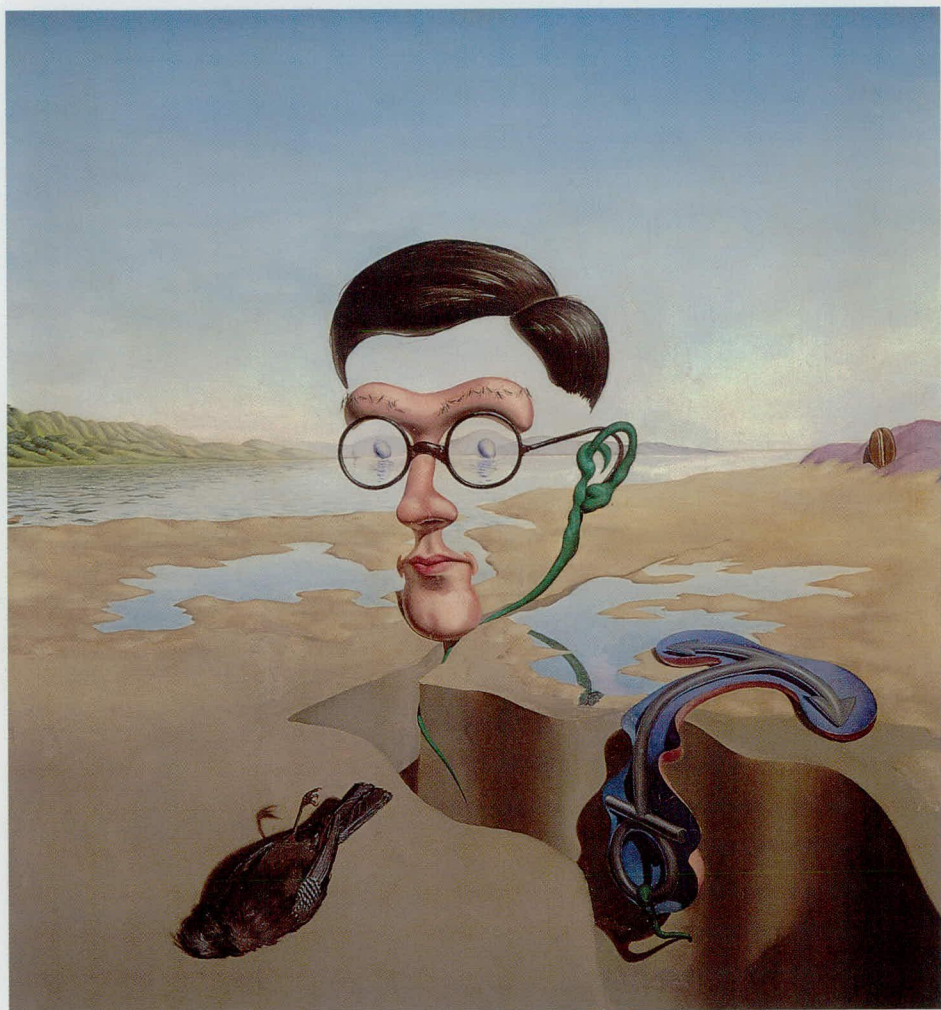
Figuur met paard, 1929
gemengde techniek op papier, 56 x 112 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 27457

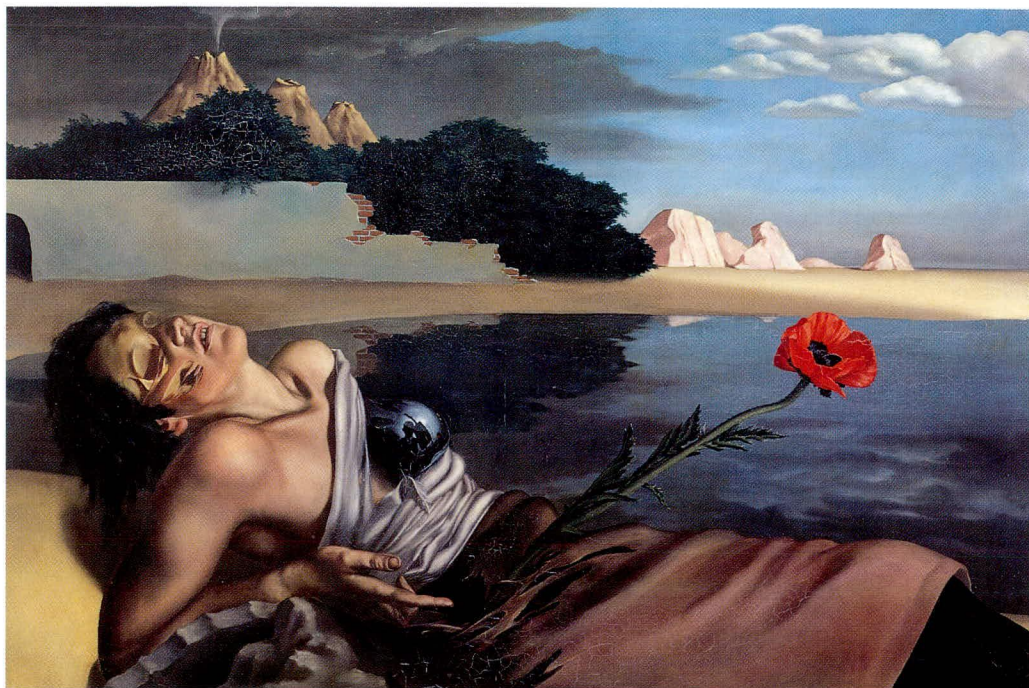
Paarden, 1930
kleurkrijt op papier, 75 x 108 cm
Erven J.H. Moesman

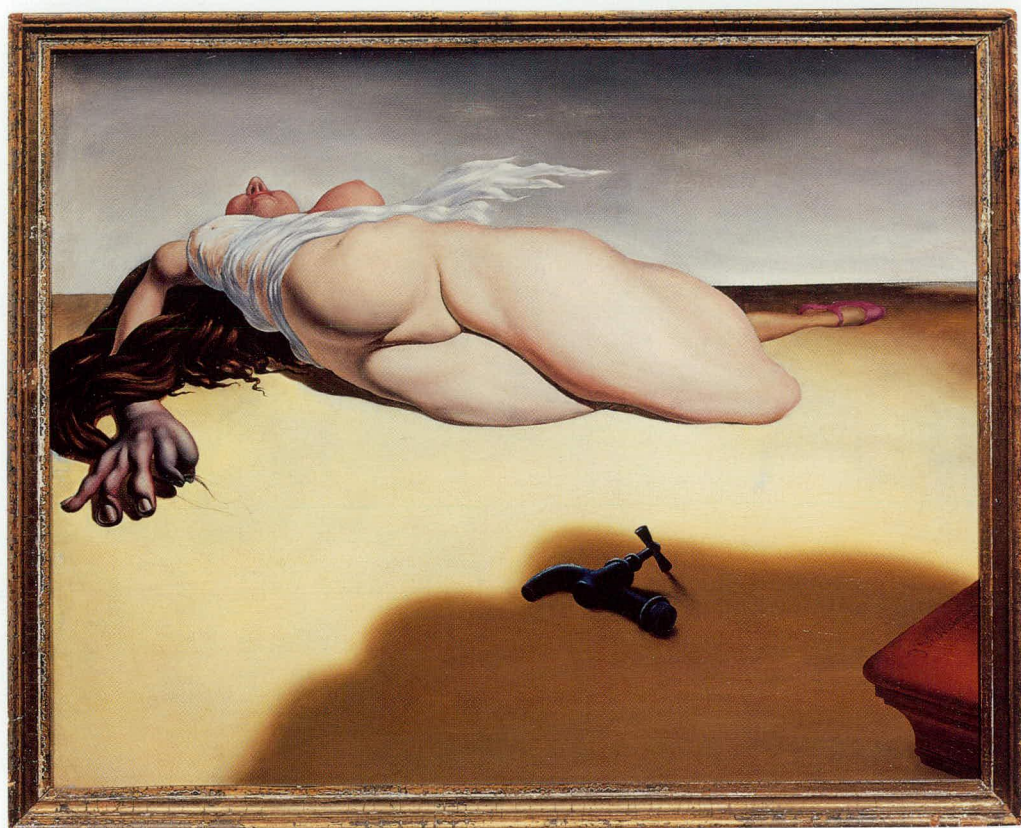
Zonder titel, 1934
gouache, 95 x 72 cm
particuliere collectie

Portret van Gabriël Smit, 1931
 olieverf op doek, 90,4 x 82 cm
 Centraal Museum, Inv. nr. 15760

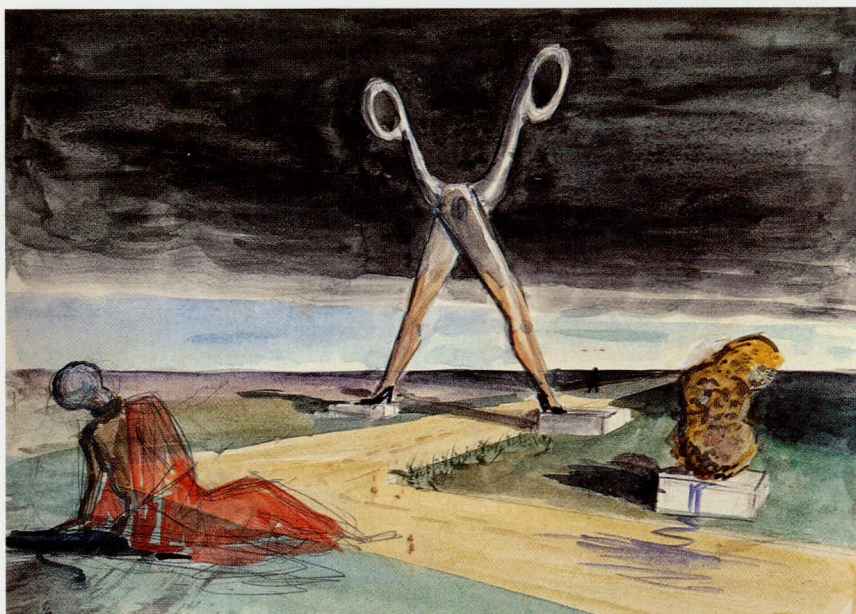
Zelfportret, 1935
olieverf op doek, 96,5 x 137 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 16473

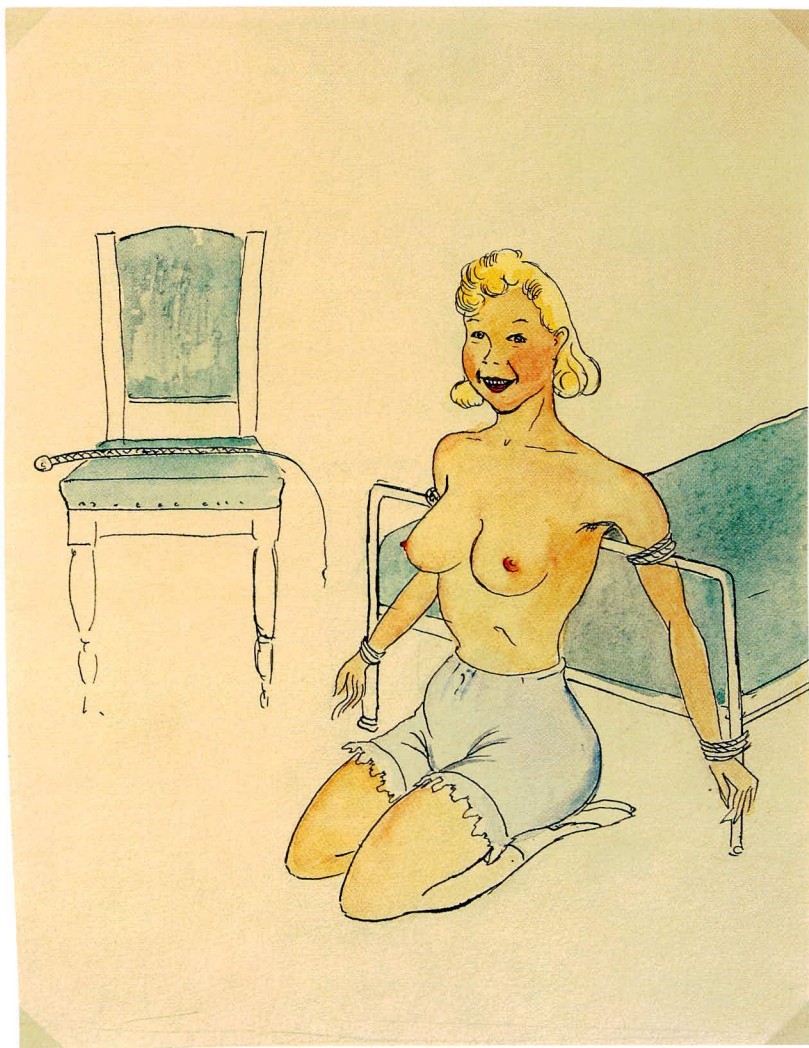
Ontmoeting, 1932
olieverf op doek, 55,4 x 68 cm
Centraal Museum, Bruikleen Collectie
Nederland, Den Haag, Inv. nr. 18452

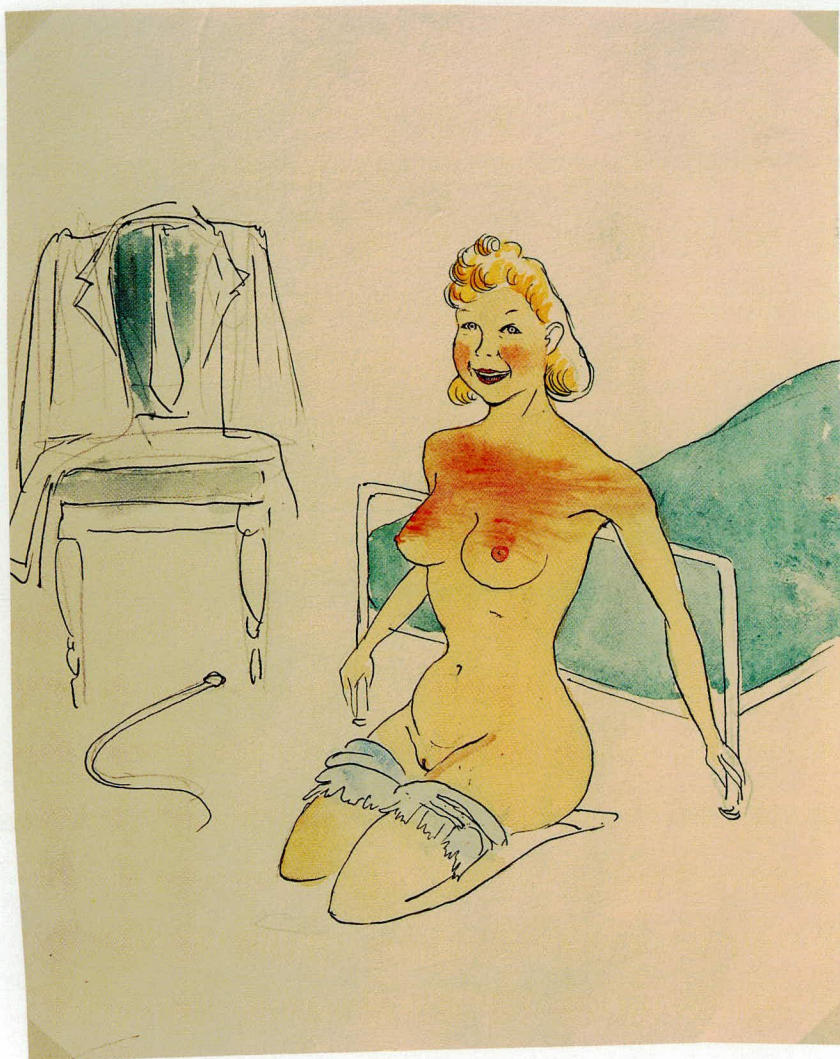

Vorstudie voor tekening Marijke Boon, theatervoorstelling
'Liever Gladiolen', 1985, aquarel, 30 x 23 cm
Erven J.H. Moesman

Vorstudie voor tekening Marijke Boon, theatervoorstelling
'Liever Gladiolen', 1985, aquarel, 22,5 x 30,5 cm
Erven J.H. Moesman

Tekenbladen uit de reeks erotische tekeningen, 1929/1937
aquarel en pentekening, 19,5 x 14,5 cm
particuliere collectie

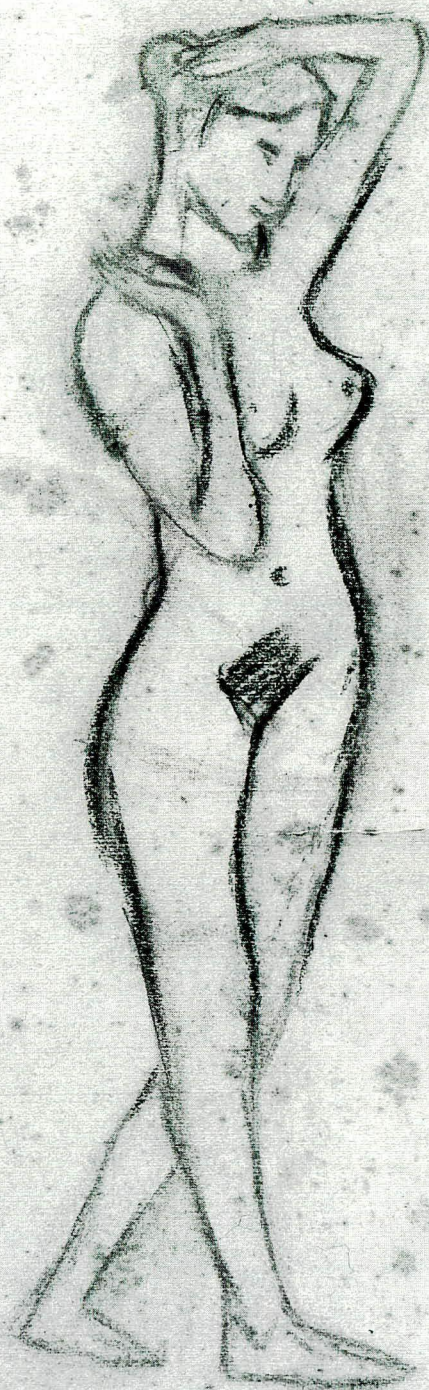
Pavane (pour un marquis défunt), 1963

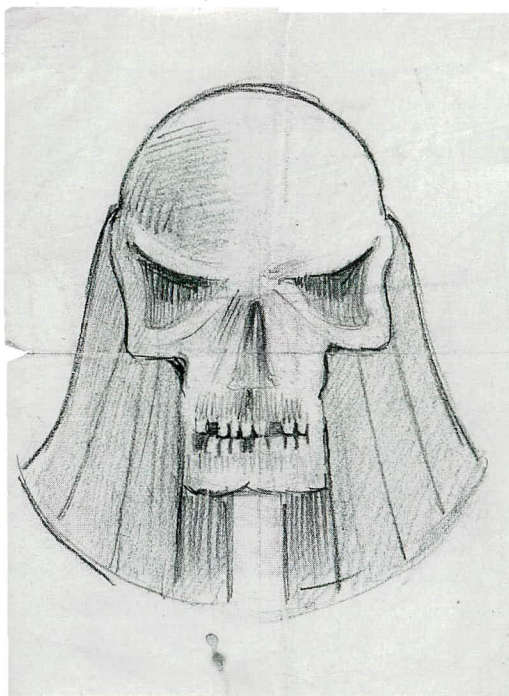
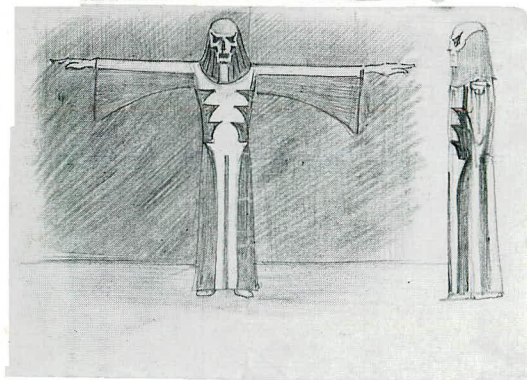
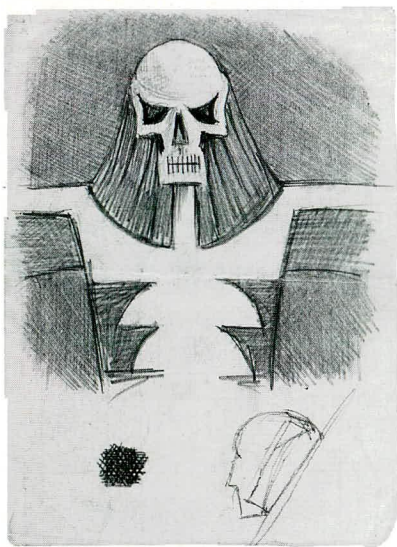
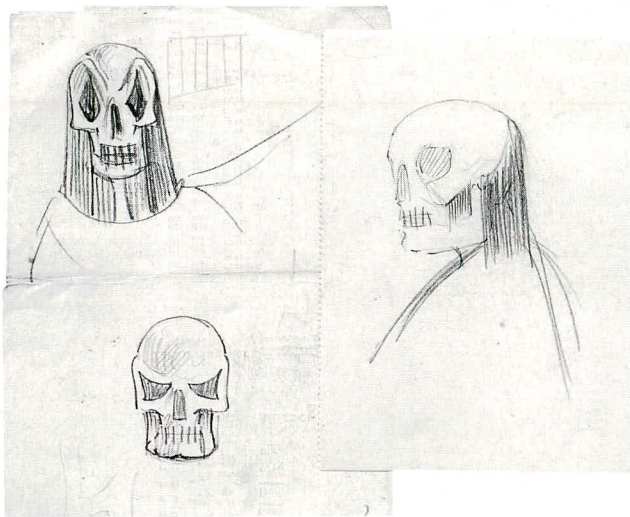
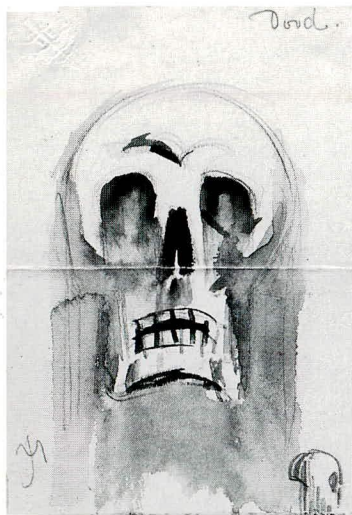
olieverf op doek, 28 x 22,5 cm

Centraal Museum, aankoop met steun van
de Mondriaan Stichting, Inv. nr. 27866

Staand naakt, 1922

potlood op papier, 50 x 32,5 cm
Erven J.H. Moesman

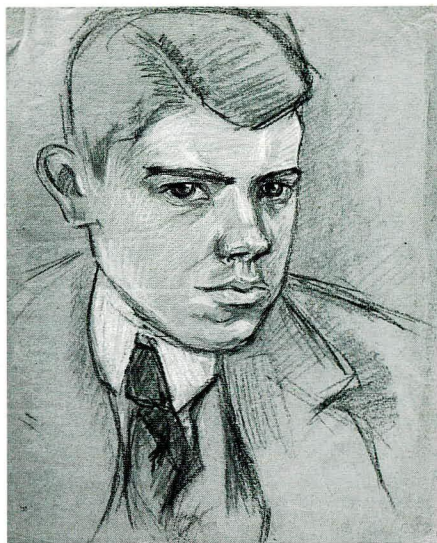

Blad met diverse maskers, ± 1924
 potlood en aquarel op papier
 47 x 32,5 cm, Erven J.H. Moesman

Zelfportret, 1923
krijt op papier, 30,3 x 22,6 cm
Erven J.H. Moesman

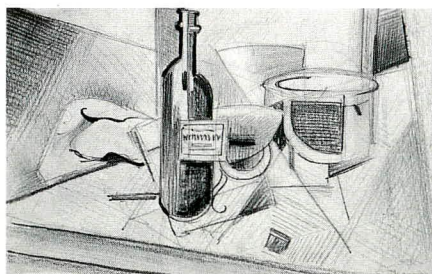
Zelfportret, 1923
krijt/wit gehoogd op papier,
30 x 22,8 cm, Erven J.H. Moesman

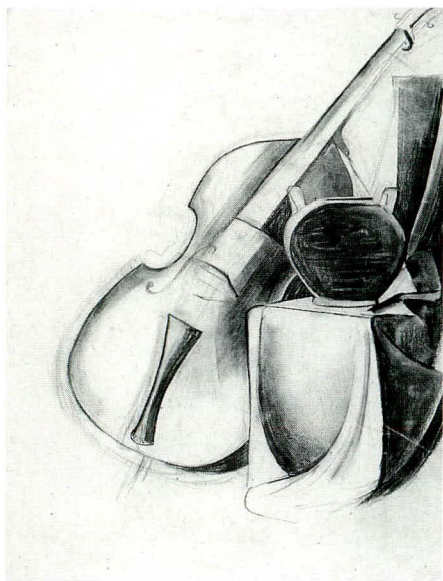
Zelfportret (half), ± 1927
potlood op papier, 32,5 x 25 cm
Erven J.H. Moesman

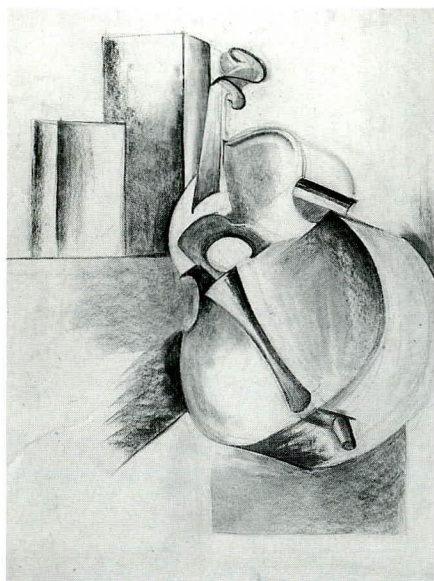
Zelfportret, ± 1950
zwart krijt op papier, 65 x 51 cm
Erven J.H. Moesman

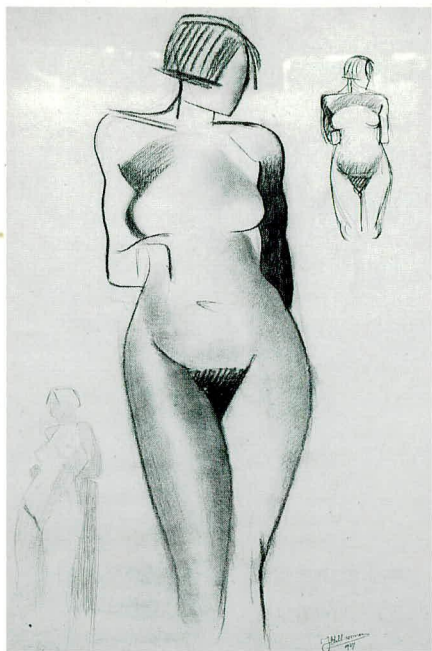
Stilleven (kubistisch), 1927/1928
 kleurpotlood op papier, 12,5 x 19 cm
 Erven J.H. Moesman

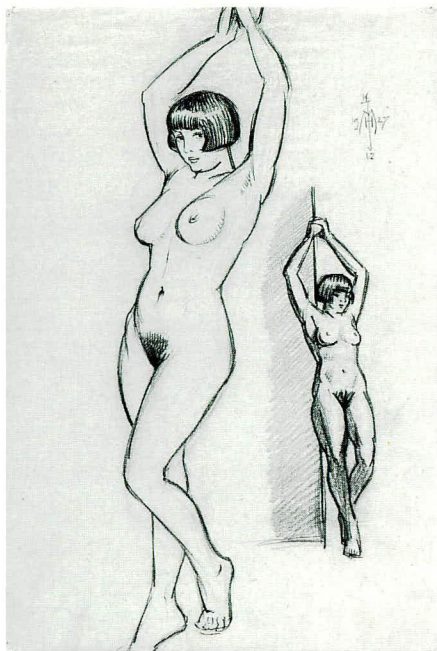
Stilleven met cello (recto), z.j.
 zwart krijt op papier, 98,5 x 68,5 cm
 Erven J.H. Moesman

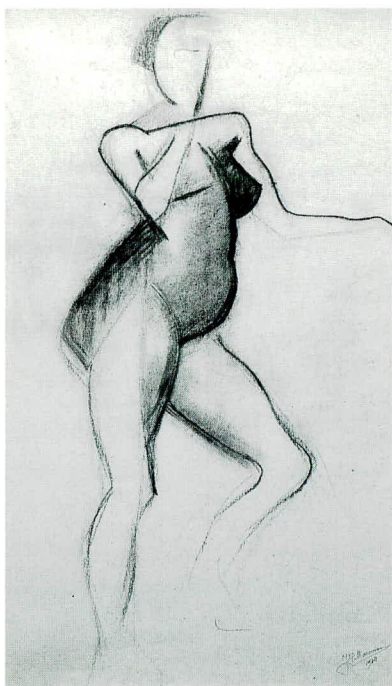
Stilleven met cello (verso), z.j.
 zwart krijt op papier, 98,5 x 68,5 cm
 Erven J.H. Moesman

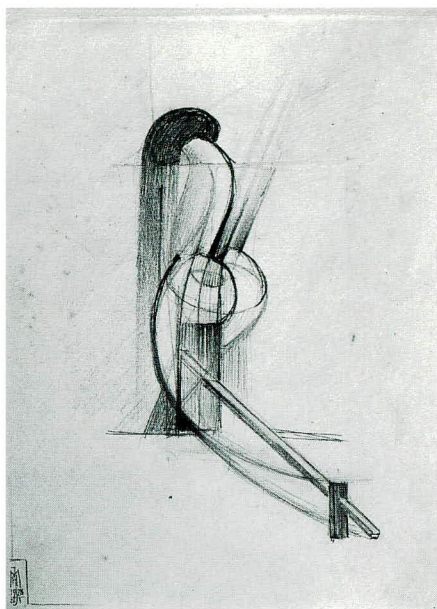
Drie naakten, 1927, kleur- en zwart
krijt op papier, 55,8 x 37,5 cm
Col. Kunsthandel Meijer, Utrecht

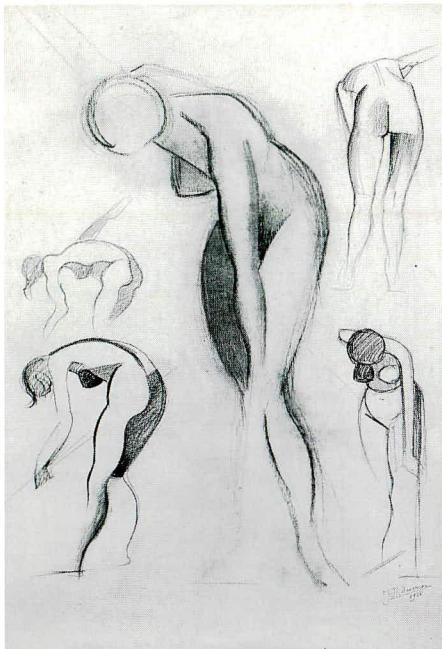
Twee staande naakten, 1927
krijt op papier, 50 x 32,5 cm
Erven J.H. Moesman

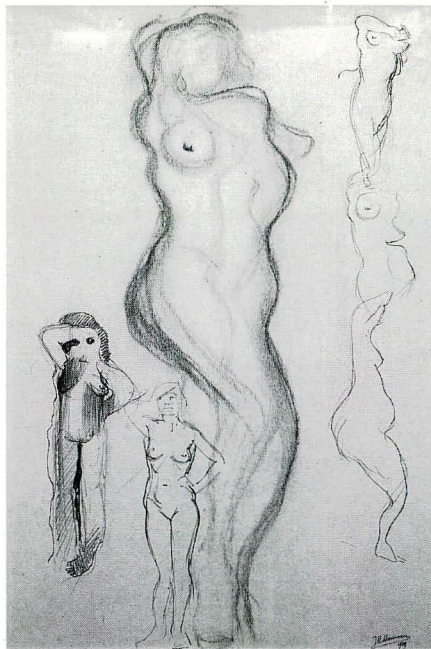
Staand naakt, 1928
zwart krijt op papier, 55 x 31 cm
particuliere collectie

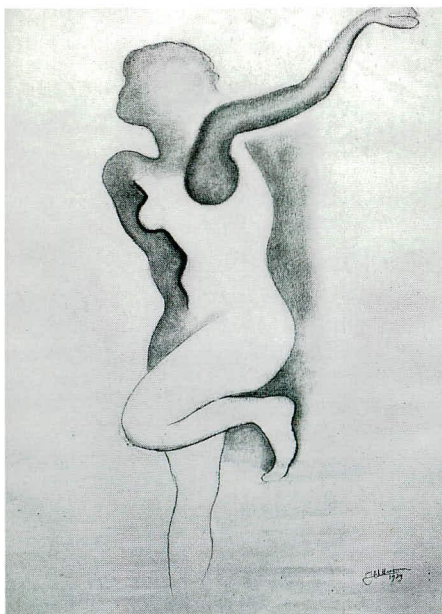
Naakt (constructivistisch), 1928
potlood op papier, 27,5 x 19,5 cm
Erven J.H. Moesman

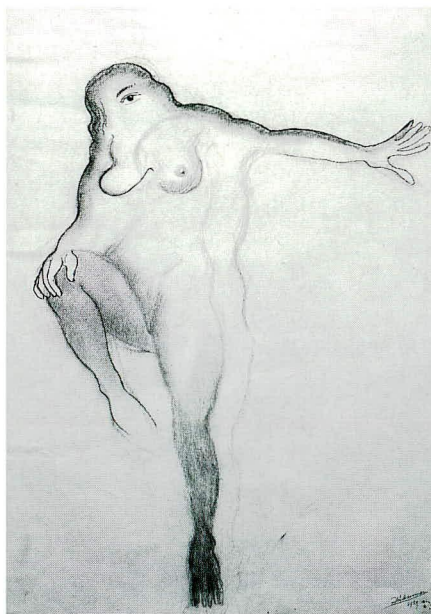
Studieblad met vijf naakten
(constructivistisch), 1928
potlood op papier, 35 x 35,5 cm
Collectie R.J. Bruininga, Den Haag

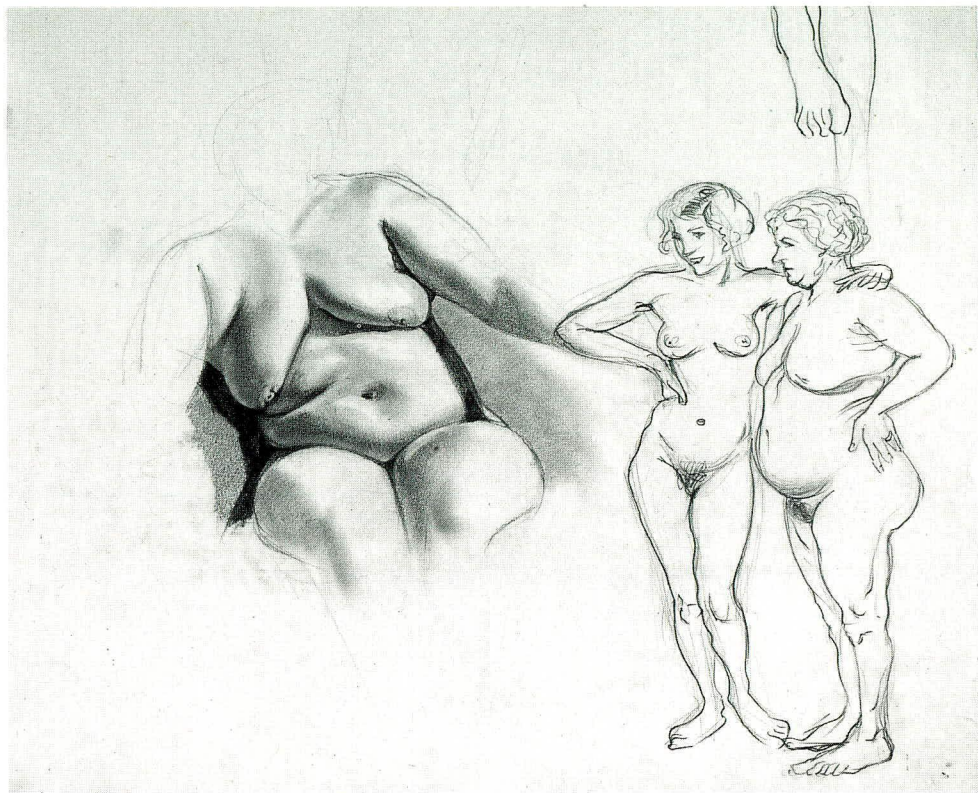
Studieblad met vijf naakten, 1929.
potlood en zwart krijt op papier
55 x 34 cm
Collection d'art/Amsterdam

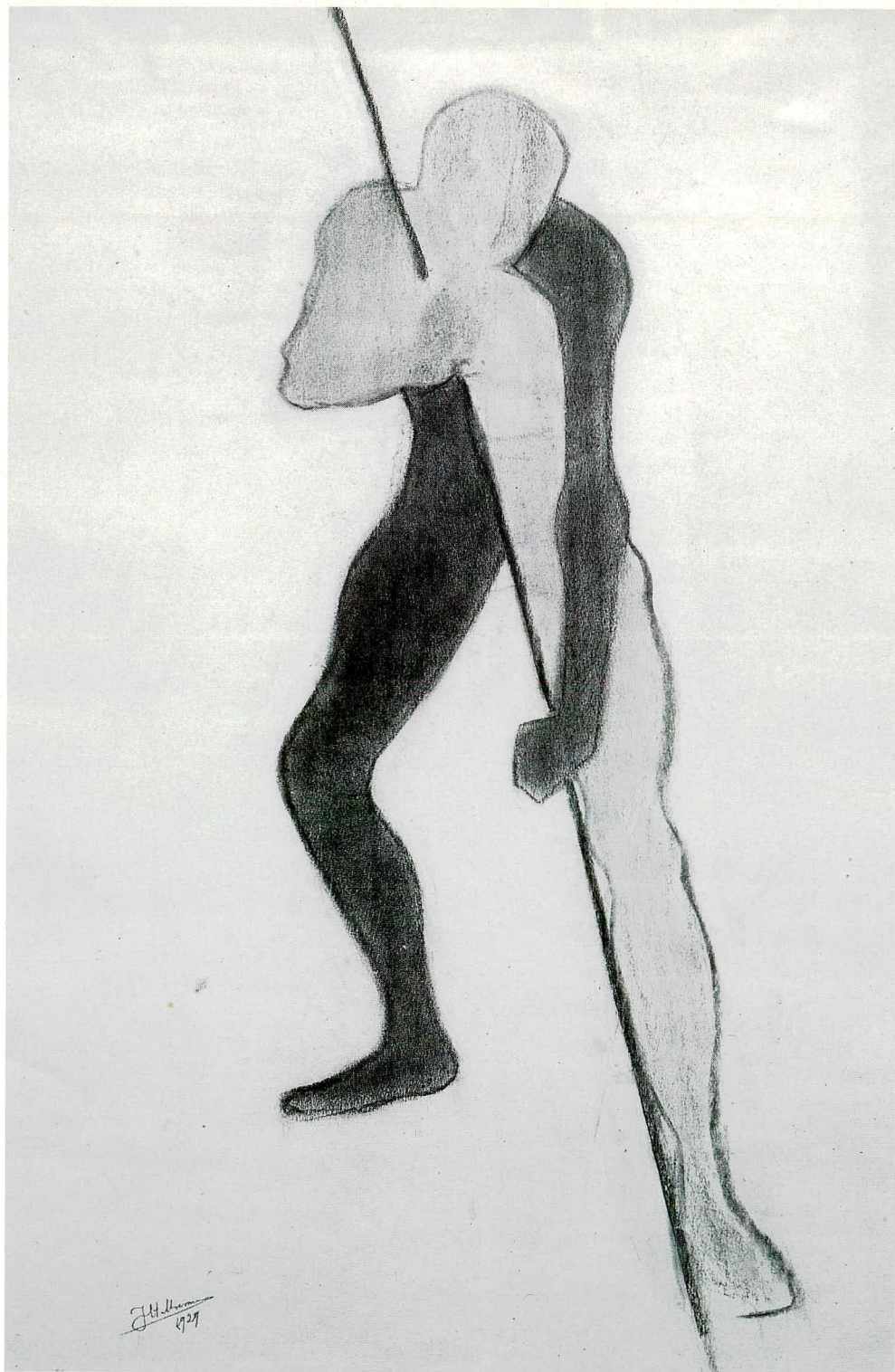
Staand naakt, 1929
potlood op papier, 56 x 34 cm
particuliere collectie

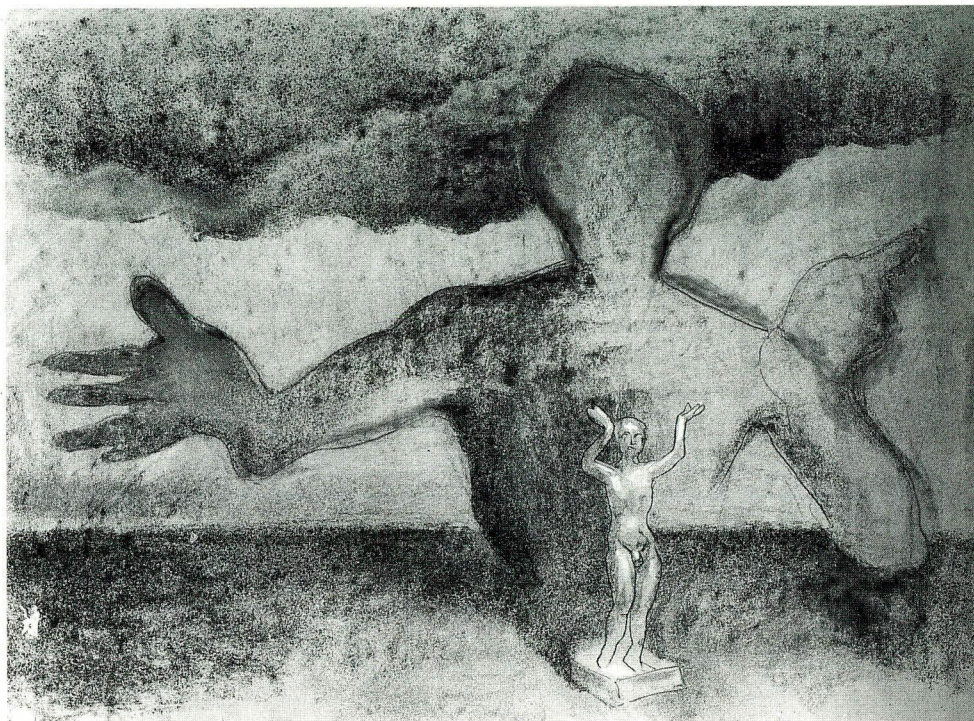
Vrouw met één oog, 1929
potlood en zwart krijt op papier
52,5 x 36 cm, collectie Aat Hougée

Zittend naakt en twee staande naakten, ± 1931/1932
potlood op papier, 27,5 x 32,7 cm
Erven J.H. Moesman

Mannelijk naakt met stok, 1929
oranje en zwart krijt op papier, 56 x 37,4 cm
Collectie Kunsthandel Meijer, Utrecht

Beeldje met opgeheven armen, z.j.
zwart krijt/wit gehoogd, 37,5 x 50,7 cm
Erven J.H. Moesman

voorstudie, z.j. (± 1934)
potlood en kleurpotlood op papier, 14 x 10 cm
Erven J.H. Moesman

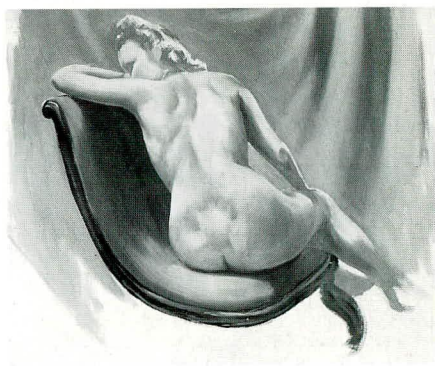
Staand naakt met draperie, 1927
zwart krijt op papier, 56 x 37,5 cm
Erven J.H. Moesman

Staand naakt met draperie, z.j.
zwart en kleurkrijt op papier
56 x 37,5 cm, Erven J.H. Moesman

Zittend naakt op stoel, z.j.
olieverf op papier, 62,8 x 53,3 cm
Erven J.H. Moesman

Zittend naakt op sofa, z.j.
olieverf op papier, 51,3 x 62 cm
Erven J.H. Moesman

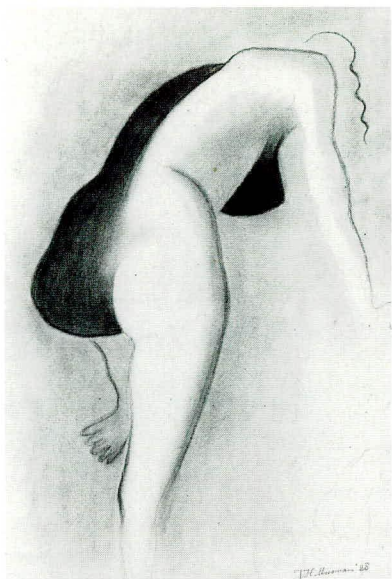
Studie vrouwelijk naakt, 1933
houtschool, vetkrijt en grijs krijt
op papier, 49,5 x 37,7 cm, aankoop
1973, Inv. nr. 18078

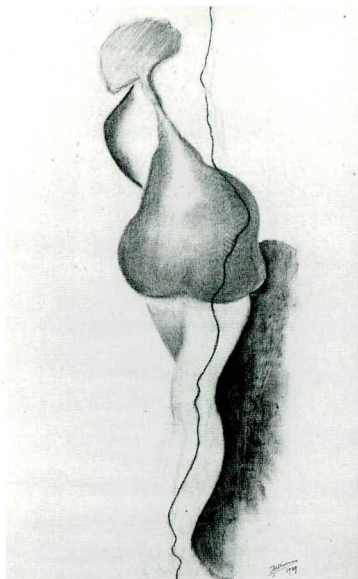
**Naakt op schouder van klassieke
sculptuur, 1930, blauw en roze
krijt en potlood op papier,
50 x 39 cm, Collectie Kunsthandel
Meijer, Utrecht**

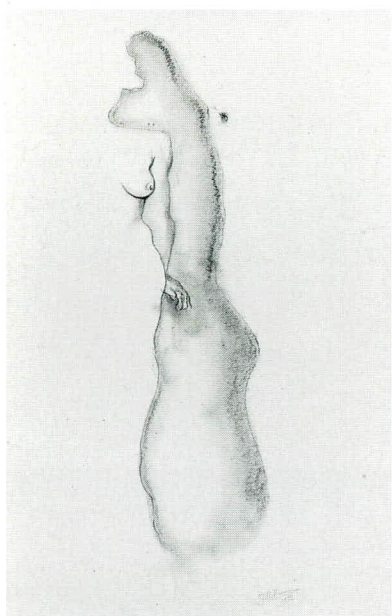
2 x Venus, 1931
olieverf op doek, 100 x 55 cm,
Erven J.H. Moesman

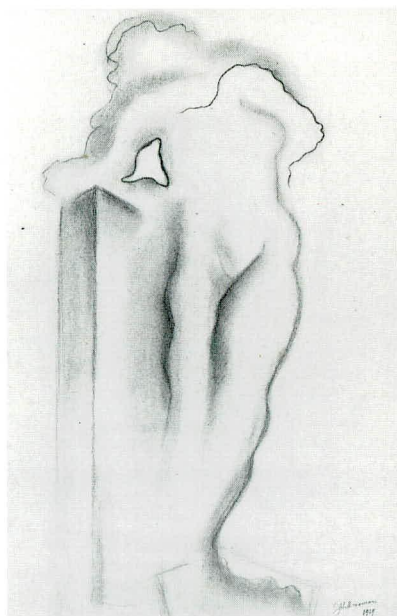
Zonder titel, 1928
 potlood en krijt op papier
 55,7 x 37,6 cm, Centraal Museum
 bruikleen Collectie Nederland,
 Den Haag, Inv. nr. 27860

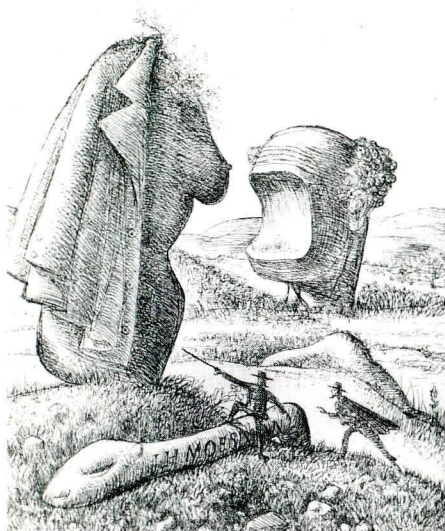
Zonder titel, 1929, potlood,
 houtskool en krijt op papier
 56 x 37,4 cm, Centraal Museum
 bruikleen Collectie Nederland,
 Den Haag, Inv. nr. 27861

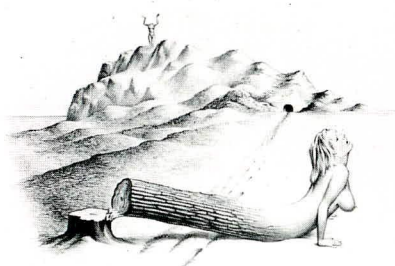
Zonder titel, 1932
 potlood en krijt op papier
 46,5 x 29,5 cm, Centraal Museum
 bruikleen Collectie Nederland,
 Den Haag, Inv. nr. 27862

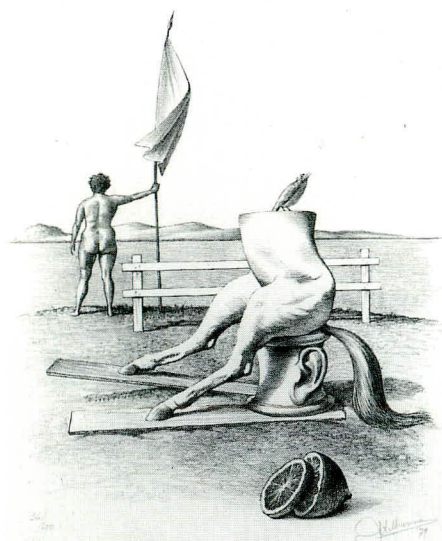
Zonder titel, 1929
 potlood en houtskool op papier
 56 x 37,7 cm, Centraal Museum
 bruikleen Collectie Nederland,
 Den Haag, Inv. nr. 2786

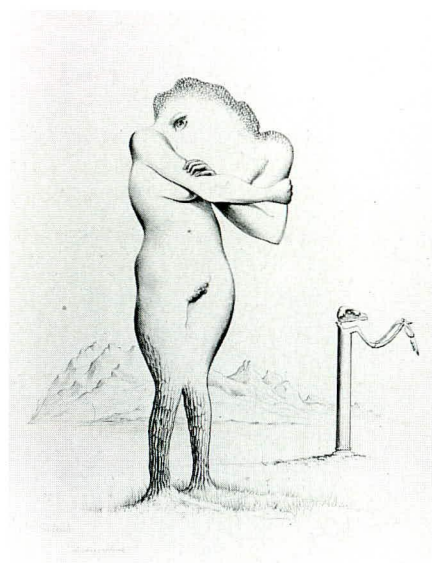
Ontdekkers, 1961
ets, 15 x 11 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 14227

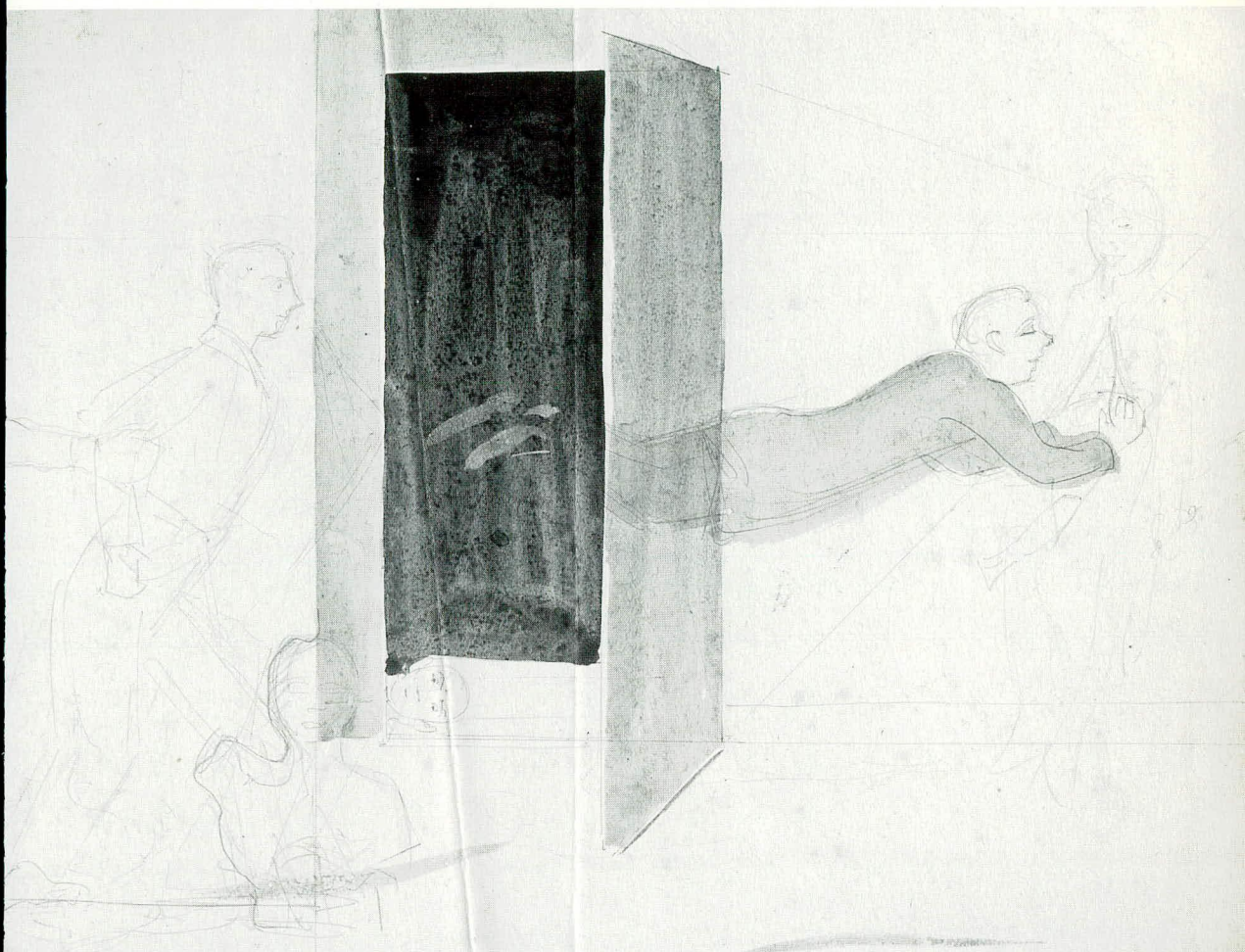
Alleen, 1973
litho, 40 x 50 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 18277

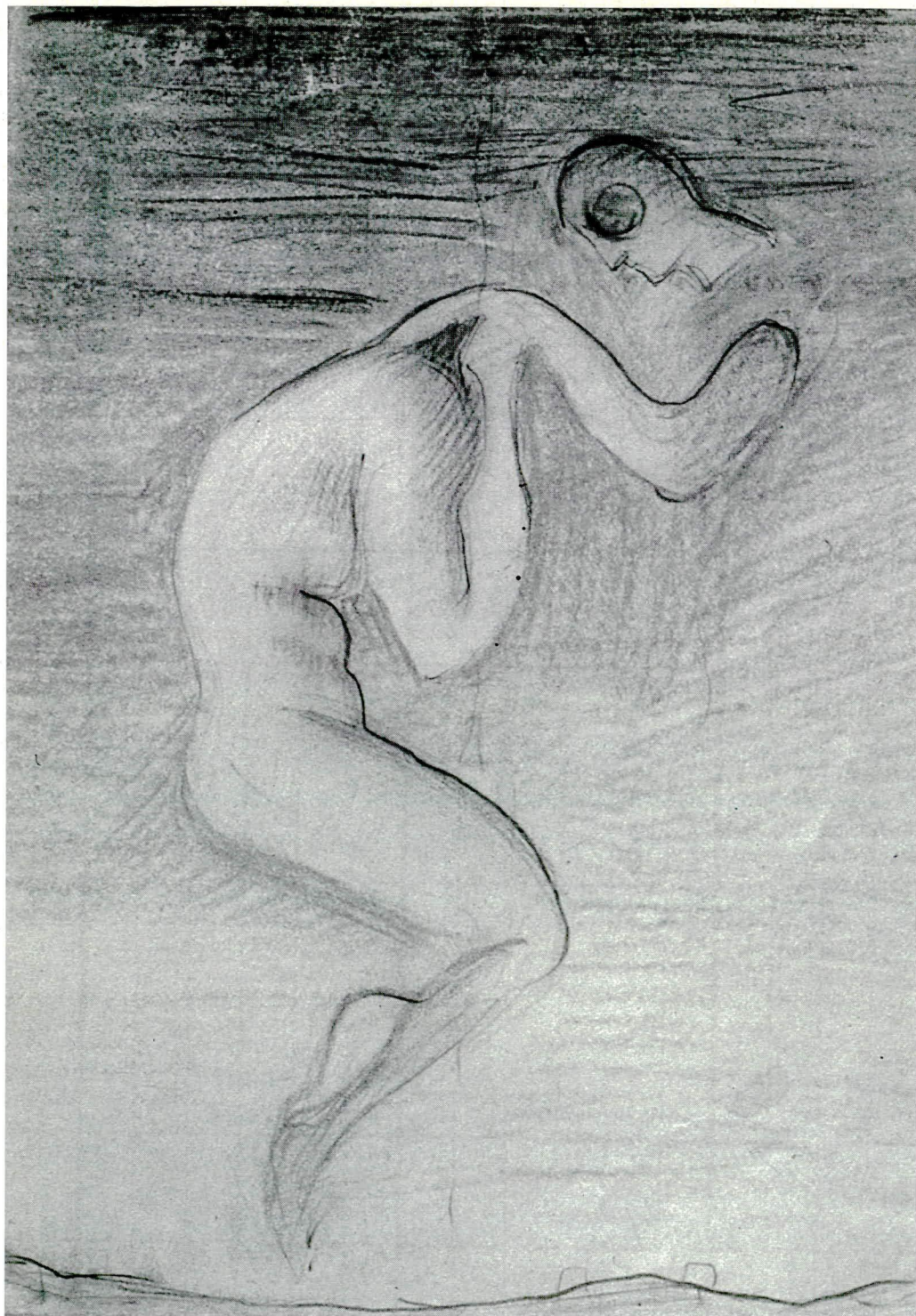
Op wacht
1979, litho, 32 x 24 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 21138

Zusters, 1973
litho, 50 x 40 cm
Centraal Museum, Inv. nr. 18281

Zwevende man, z.j.
potlood en aquarel op papier, 23 x 30,6 cm
Erven J.H. Moesman

Surrealistische voorstelling, z.j.
potlood en kleurpotlood op papier, 13 x 9 cm
Erven J.H. Moesman

Brieven

Index brieven

18	augustus	1923	Rijks-Academie te Amsterdam aan vader van Moesman betreffende eventuele inschrijving van zijn zoon
8	april	1963	Briefwisseling Moesman met Gabriël Smit omtrent beschadiging van het door Moesman geschilderde portret van zijn toenmalige vriend Smit
2	november	1972	Brief van Her de Vries met vragen hem gesteld door de Franse academica José Vovelle, die bezig was met een artikel over het surrealisme in Nederland,
11	november	1972	met het antwoord daarop van Moesman. Ten aanzien van Marc Eemans' houding wordt verwezen naar Marcel Mariën: 'Autant en rapporte le vent', Brussel, sept. 1973
	november	1980	Open brief aan buurtbewoners e.a. omtrent het milieu
23	november	1980	Brief aan Hans van Straaten, journalist Utrechts Nieuwsblad, met wie Moesman bevriend was De 'bekende brief' van André Breton waaraan Moesman refereert is afgedrukt in het zogenaamde 'Gouden Boekje'
20	januari	1982	Brief aan Her de Vries. De bijeenkomst in de eerste regel betrof er één van de in juni 1978 op instigatie van Moesman zelf opgerichte Moesman Stichting. Moesmans gedachten over het surrealisme concreti-seerde hij in een tweetal artikelen in het door de Stichting uitgegeven blad 'Het Gerucht'
12	maart	1982	Brief aan een verzamelaar betreffende een in diens bezit zijnde gouache
31	januari	1983	Brief aan de surrealistische schilder en beeldhouwer Hendrik Beekman over de oprichting van het broederschap 'Het addergebroed'

- 31 januari 1983 Brief aan Theo van Baaren betreffende het artikel dat Moesman aan het schrijven was over het surrealisme voor 'Het Gerucht' No. 3. Prof.Dr. Theo van Baaren (1912-1989) doceerde godsdienstwetenschappen aan de Groningse Universiteit, publiceerde internationaal gezaghebbende studies, schreef gedichten en maakte collages. Maar zijn naam is vooral verbonden aan het, samen met zijn echtgenote Gertrude Pape, in één exemplaar gedurende de bezettingsjaren uitgegeven tijdschrift 'De Schone Zakdoek'
- 20 februari 1983 Brief aan Prof. Singelenberg, de nieuwe voorzitter van de Moesman Stichting over de dreiging van het verloren gaan van voor het surrealisme belangrijke archieven. Mevr. van Geelkerken, die hij in de brief noemt, was de zuster van Leny van Geelkerken, die model stond voor Moesmans 'Zelfportret'; Grietje is mevr. Snethlage, secretaris van de Moesman Stichting
- 9 augustus
11 augustus 1987 Brief aan Jean Brüll, één van de weinige vrienden die waren overgebleven. Moesman was al ernstig ziek –hij overleed op 3 februari 1988– maar gaf nog eens zijn mening over alles wat er z.i. fout zat in Nederland t.o.v. het surrealisme, vooral in de musea, waar pogingen een retrospectieve tentoonstelling van Moesmans werk te houden telkenmale op niets uitliepen
- 30 oktober
28 november
4 december 1987 Een drietal brieven aan de free-lance journalist Leo Siepe, die Moesman benaderde voor een radio-interview, waaraan Moesman, na de nodige bedenkingen, zijn medewerking verleende. Het interview werd uitgezonden op 22 december 1987, in het radioprogramma 'Passages, Passanten' van de VPRO

RIJKS-ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN

Hoogleeraar-directeur
Dr. A.J. Der Kinderen

Spreekuur maandag
en donderdag 9-12
Amsterdam, 18 augustus 1923

Weledelgeboren Heer!

Hierby heb ik het genoegen, U een Programma der lessen aan de Ryks-Academie te doen toekomen. Ter nadere aanvulling daarvan bericht ik U het volgende. Om tot de lessen toegelaten te worden, moet men een examen afleggen, waaraan geen onkosten verbonden zyn. Dit examen wordt gehouden 24, tot en met 27 september a.s. Het volgen van den volledige cursus kost f. 100. voor het geheele studiejaar. In de art. 34 en 35 van dit Programma vindt U de eischen vermeldt, waaraan voldaan moet worden.

Het komt my onwaarschynlyk voor, dat een jongen van 14 jaar reeds voldoende opleiding zou hebben genoten, om aan deze eischen te kunnen beantwoorden. En hoewel, (voor, zoover my bekend) de toelating tot het examen en de lessen niet aan een bepaalden leeftyd gebonden is, kan ik U mededeelen, dat de leerlingen, die hier examen doen, in den regel reeds 18 tot 20 jaar, meestal zelfs nog ouder zyn.

Mocht het Uw voornemen zyn, Uw zoon toch aan het examen te laten deelnemen na deze inlichtingen, dan zoude het toch wel aanbeveling verdienen, dat U b.v. vooraf eens nader hierover kwam spreken met den Directeur, die thans in het buitenland vertoeft. In de week, die aan het examen vooraf gaat, zou daarvoor waarschynlyk wel gelegenheid zyn, mits U vooraf het onderhoud aanvraagt.

Hoogachtend,
Uw dw. dnr.
Ph. Carstens
1^e Ambtenaar van Administratie

Grote/Beste [door elkaar geschreven] Vriend

Het is misschien niet toevallig dat ik je in Laren bij een terugzien na ± 7 jaar met "Vuile ploert" heb begroet. Wij surrealisten vertrouwen nu eenmaal meer op ons onderbewustzijn dan op ons verstand. Ik had nog niet de gelegenheid gehad het schilderij goed te bekijken en schilderijen die jaren lang in een woonhuis hebben gehangen hebben wel eens meer iets te lijden gehad en bovendien maak ik niet graag voorbarig ruzie in andermans auto – om dan later weer terug te moeten krabbelen.

Inmiddels heb ik alle schade goed kunnen opnemen en daarbij moeten vaststellen dat het op de meest schandelijke wijze is mishandeld en beschadigd waaruit ik heb moeten concluderen dat het niet op de juiste wijze gewaardeerd is en ik dus berouw heb het je indertijd te hebben geschonken. (Een van mijn "Bentveugels" vroeg zich af of dit ook gebeurd zou zijn met een Madonna van Charles Eijck)

Ongeveer 20 uur van restauratiekunst (à f 15,-) zijn nodig geweest om het in een toestand te brengen waarin ik het, mits opgehangen op een niet al te scherp belichte plek, op mijn tentoonstelling kan exposeren.

Na afloop van de tentoonstelling zullen nog een flink aantal uren nodig zijn om het definitief te restaureren terwijl enkele sporen van geweldpleging "voor altijd" getuigenis zullen blijven afleggen van de gevoelens van minachting die de geportretteerde gehad heeft.

De gebrekkige wetgeving, die sterk materieel is ingesteld in ons met geestelijke waarden volgestouwde Christelijk vaderland, voorziet niet in verkrachtingsgevallen als deze en verklaart je gewoon tot eigenaar van het linnen + de resterende verf. Ik moet het gewoon weer teruggeven en mag zelfs niets eens de restauratiekosten in rekening brengen (want ten slotte heb je me daar geen opdracht toe gegeven).

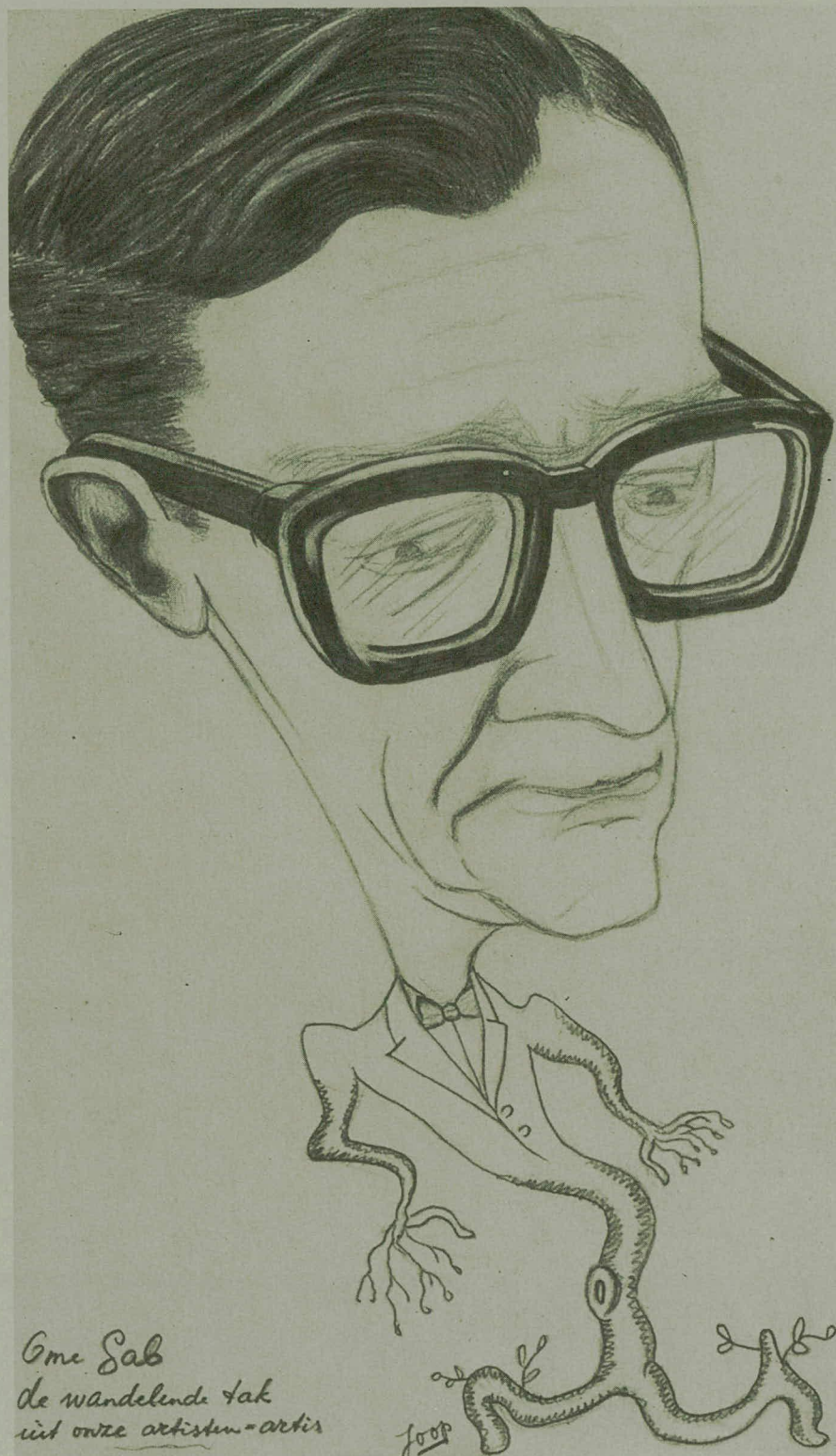
Hoewel je een proces om het eigendomsrecht van het schilderij zeker zou winnen, ben ik noch het een noch het ander van plan, maar zou het plezierig vinden als er een betere oplossing voor dit geval gevonden zou kunnen worden.

In plaats van het weer terug te laten keren naar de Gooiergracht waar het zeker nog, evenals de Claudius Civilis van Rembrandt als achterdoek van een schiettent zal eindigen, zou ik het graag op een meer rustige plaats zien. Ik denk b.v. aan een literair museum (dat geloof ik in Den Haag bestaat) of een andere plaats waar het tegen baldadigheid beschermd is.

Denk hier eens over en laat het me als je iets geschikts weet zo spoedig mogelijk weten, de toekomstige eigenaar (museum-instelling) zou het dan op de tentoonstelling, te midden van het andere werk, in ontvangst kunnen nemen (symbolisch uiteraard want het zal nog enige maanden duren voor het geheel gerestaureerd en gevernist is).

Om misverstanden te voorkomen deel ik je nog mede dat ik je graag de eer gun het te schenken en je dus bijzonder elegant uit de moeilijke positie te redden zonder dat in brede kringen bekend wordt welk ruw vandalisme – dat men gewoonlijk aan Communisten toedicht – in brave Roomse gezinnen voorkomt.

Met vriendelijke groeten

Ome Sab
de wandelende tak
rilt onze artisten-artist

karikatuur 'ome Gab', z.j.
potlood op papier, 26,5 x 16 cm
particuliere collectie

Beste Jopie,

heel hartelijk dank voor je werkelijk bijzonder ingehouden brief. Ik neem aan dat alles zo erg is als je schrijft, – ik weet het niet, – maar in de auto kreeg ik er al een vermoeden van. Ik wou maar dat je het schilderij twee jaar geleden had gehaald, – toen was er alleen (hoe dat gekomen is, weet ik niet) een schilfer van de kop van het vogeltje af. Maar ik zal je vertellen hoe het kwam.

Tot voor twee jaar had ik hierboven een kleine werkkamer. Toen ik zes jaar geleden van 's Graveland naar hier verhuisde – in 's Graveland heeft het altijd in die grote huiskamer gehangen, ik geloof dat je het daar wel hebt gezien, het hing er uitstekend, ongeveer vijftien jaar – toen ik dus hier kwam kòn het in de huiskamer niet hangen. Er was gewoon geen goede plaats, – die nieuwe huizen zijn nu eenmaal voor zoiets net te bekrompen. Enfin, het ging mee naar boven waar ik een werkkamer had met een grote, vrije muur. Daar hing het goed, al had het te weinig ruimte, maar daar kon ik niets aan doen. Totdat ik twee-en-half jaar geleden een werkhok maakte in de tuin. (Daar stond een garage, maar omdat ik toch nooit een auto krijg en ik vrijer wou zitten dan boven mogelijk was, heb ik die garage in tweeën opgesplitst: half fietsenhok, half werkhok). Maar plaats voor het schilderij was er niet: de wanden bestonden uit een raam, een deur en boekenkasten. Ik liet het schilderij dus waar het was, – dat werd de kamer van mijn jongste zoon, die het daarenboven – zonder het mij te zeggen – naar zijn zolderkamer meenam. De rest weet je. Zolang het bij mij hing, was alles in orde: ik heb erop vertrouwd dat mijn zoon een portret van zijn vader (ook al vond hij dat "raar") redelijk behandelen zou. Dat vertrouwen was wel erg lichtvaardig, heb ik nu gemerkt, en nu ik er nog even over nadenk had ik dat misschien wel kunnen weten. Zijn voornaamste belangstelling gaat uit naar bromfietsen, elektrische gitaars en tafeltennis. Inderdaad, ben ik dus wel wat makkelijk van vertrouwen geweest. Of dat de aanspreektitel "Vuile ploert" rechtvaardigt, betwijfel ik, .. maar ik begrijp anderzijds ook heel best, dat de situatie je bijzonder pijnlijk getroffen moet hebben. Allicht. En voorzover ik aan de gang van zaken door mijn lichtvaardige vertrouwen schuld draag, bied ik je daarvoor uit de grond van mijn hart mijn excuses aan. Wij zien elkaar niet zo vaak, maar ik heb mij toch altijd van mijn kant uit door een hardnekkige en eigen gekleurde vriendschap aan je gebonden gevoeld. Ik begrijp het dat je dat door de situatie van het schilderij allerminst bewezen kunt achten, maar toch is het zo. En het spijt mij waarachtig dat misschien niet direct door mijn schuld dan toch zeker onder mijn verantwoordelijkheid iets is gebeurd, dat jou pijnlijk treffen moet. Daarom waardeer ik des te meer de ingetogenheid van je brief. Met wat je voorstelt ga ik uiteraard accoord, – ik behoef uiteraard niet als schenker te fungeren van iets dat mij nu zeker niet meer toekomt. Maar waarom niet aan het Centraal Museum van Utrecht? Ik ben een Utrechts dichter, jij een Utrechts schilder. Dat zou prettiger zijn dan in dat Letterkundig Museum. Maar enfin, – dat komt wel goed.

Doe overigens niet zo onvriendelijk over wat je "de roomsen" noemt. Het zijn óók mensen, en ze zijn niet altijd voor hun plezier rooms. Ik zeker niet. Maar je hebt gelijk: met een Madonna van Charles Eyck zou dit zeker niet gebeurd zijn. Die had ik namelijk nooit in mijn huis willen hebben. Zo verstandig ben ik dan nog wel, al ben ik rooms.

Ik hoop dat ik naar de opening van je tentoonstelling kan komen.

Van harte, en nogmaals veel excuses en veel dank.

Een uitstekend stuk over je in die catalogus.

Beste Jopie,

Het is al weer een poos geleden dat ik je vroeg om een foto van een van je schilderijen voor een mevrouw José Vovelle, die bezig was met een boek over het surrealisme in België, en daarbij ook op jouw naam was gestoten. Enfin, om kort te gaan, dit boek is nu in België bij André de Rache verschenen voor de prijs van 1200.- Belgische Franken, en inderdaad staat er een (kort) stukje over jou in, met een reproductie, een en ander in verband met Magritte. Zonder echter rechtstreeks verband te leggen tussen jouw schilderij (schilderijen) en die van Magritte. Al met al best een aardig stukje binnen het kader van een boek dat uiteindelijk gaat over de Belgische surrealistten. Als je weer eens in Amsterdam komt, kun je het bij mij inzien, want ik heb er een exemplaar van.

74

Met betrekking tot een studie(tje) over de schilderkunst in de noordelijker landen, wil zij nu graag nog een paar details weten met betrekking tot jou. Ze heeft je monographie al aangeschaft, maar kan natuurlijk niet zo bar best nederlands lezen, want zij is tenslotte française. De vraag is hoe je eigenlijk in contact bent gekomen met Pyke Koch (door welk contact je uiteindelijk bij de Onafhankelijken bent gaan exposeren). Kwam Koch in de kring die zich min of meer rond Willem W. en zijn Kunsthandel Nord had gevormd? Later heeft ook Wagenaar bij de Onafhankelijken geëxposeerd.

Dit was in de tijd dat Koch zijn "leeuw in interieur" schilderde (een van zijn zeer weinige schilderijen die nog een zekere invloed van het surrealisme hebben). Wat vond je indertijd van Koch's werk? Naderhand is het een soort fijnschilder geworden die noch jou, noch mij bepaald ligt, om maar niet te spreken van zijn politieke inzichten. Ook Marc Eemans is fout geweest, maar maakte in die jaren op zich goede tekeningen, die ook in Variétés hebben gestaan. Ik meen wel dat je een zekere verwantschap voelde met Eemans, in ieder geval heb je nog wel eens je bewondering voor zijn (vroeg) werk uitgesproken tegen mij. Eemans' werk heb je waarschijnlijk uit Variétés leren kennen? Wat is eigenlijk het eerste contact geweest met schilderijen van Dali? In de eerste nummers van Variétés (ook niet in het januari nummer van 1929 dat je noemt in de monographie) staat iets van Dali. Het is dus naderhand geweest dat je diens werk hebt gezien. Je portret van Gabriël Smit uit 1933 bewijst de invloed van Dali wel, al ben je daar dan ook weer gauw van afgestapt. Ik kan me niet meer precies herinneren welk vroeg boekje je over Dali bezit, maar neem aan dat het dit boekje is geweest dat je in contact bracht met zijn werk. Waarschijnlijk kocht je het boekje bij Willem's Kunsthandel? Laat me even weten als je wilt wat we hierop kunnen antwoorden, dan schrijf ik haar wel even weer een briefje.

Weet je overigens dat Koch een tamelijk kleine expositie heeft in het Stedelijk? Was er niet erg van onder de indruk, alleen zijn bovengenoemde leeuw vind ik wel een fijn doekje. [...]

Her

Geachte Grootinquisiteur,

nog steeds kom ik in toenemende mate tijd te kort. Vorige week moest ik weer enige dagen besteden aan het schoonmaken van de sloten en gisteren zat ik op 't dak om de goten te ontdoen van de afgevallen blaren verder moet er ook nog gespit worden etc. Als ik weer eens in Amsterdam kom zal ik bijtijds bericht geven.

1^e – Naar Koch ben ik zo maar eens op een goeie dag heen gestapt. Dit was in september 1931. Koch genoot toen al een zekere bekendheid. Koch was toen ook al reeds een wat vreemde vogel die zich niet met het Utrechtse kunstenaarsleven inliet maar zich meer in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam ophield. Hij kende toen al Willink en Postma (ook bevriend met Charlie Toorop) waarmee hij tesamen exposeerde bij Kunsthandel De Boer, 1-25-XI-1930. Voorzover ik weet kwam Koch niet bij W. Wagenaar. Koch was voor mij in Utrecht de enige schilder waar ik iets in zag. De rest was nog Impressionistisch of Ecole de Paris en Gemeenschap-achtig (v Rees, Lambert Simon, H. Sterk etc) of Cubistisch, v Leusden (NB), Uiterwaal.

75

2^e – De politieke sfeer was toen heel anders moet je niet vergeten. Hitler was nog niet aan de macht gekomen en Mussert was er toen ook nog niet (dacht ik). Ik had toen al wel een zekere bewondering voor Mussolini. Dit was allemaal heel anders moet [je] weten. Het 'fout' zijn is iets dat pas na de oorlog, na 1940 een begrip is geworden. Marc Eemans heeft ook beslist indruk op me gemaakt. Z'n bundel 'Vergeten te worden' is ook van 1930. Er was toen nog niemand 'fout'. Misschien alleen David Wijnkoop en Wethouder Boekman, waarvan de eerste m'n werk 'van hoegenaamd geen waarde' vond en de tweede een bevriende natie niet wilde kwetsen en m'n schilderij 'Namiddag' van de Onafhankelijken liet verwijderen.

3^e – Alhoewel ik me reeds in 1928 aan het cubisme van v Leusden trachtte te onttrekken en meer in vloeiende lijnen ging werken bracht het nummer 9 van januari 1929 de schok der herkenning teweeg (met M. Ernst, Chirico, Magritte, Pierre Roy). Dali was daar nog niet bij.

4e – Waar ik precies voor 't eerst iets van Dali gezien heb weet [ik] niet zo precies meer maar in ieder geval is [hij] bij mij in huis gekomen via het boekje 'Dali ou l'anti-obscurantisme' van René Crevel van 1931 dat ik niet bij Wagenaar heb gekocht maar via een circulaire bij boekhandel Kemink. Verder had ik toen ook al de nummers van 'La revolution surréaliste' en 'Le Surréalisme au service de la revolution'.[....]

Al met al zeggen de data van al die boeken en tijdschriften mij niet zo heel veel want de meeste zijn met aanmerkelijke vertraging hier gekomen. Zo is 't best mogelijk dat het boekje van Crevel van 1931 pas in 1933 in mijn bezit is gekomen. Dit is niet precies meer uit te zoeken.

Ik hoop dat je 'française' met deze gegevens iets doen kan maar pas er op dat ze geen onzin gaat schrijven. [...]

Uw onderdanige dienaar

Wie dezer dagen langs mijn huis gekomen is zal een papier opgemerkt hebben waarop te lezen staat: dat er op 9 december 1980 te 11 uur een openbare verkoping zal plaats vinden van in beslag genomen roerende goederen etc. etc.

U hoeft daarover niet bezorgd te zijn noch leedvermaak te koesteren want er is in feite niets aan de hand aangezien er geen mens op de wereld is die één cent van me te vorderen heeft behalvede z.g. Milieubelasting, Verontreinigingsheffing, Zuiveringsheffing of hoe je dat moois noemen wil.

Deze belasting heb ik nooit betaald, gewoon omdat ik er tegen ben. Ik ben er tegen omdat dit een z.g. 'Paard achter de wagen spannen' is. Want er zou gezorgd moeten worden dat het water niet vervuild wordt in plaats van dit achteraf te gaan zuiveren. De grote bedragen die verkwist worden met zuiveringsinstallaties bouwen dienen besteed te worden om grotevervuilers op te sporen, hun bedrijven te sluiten dan wel hen te dwingen tot een niet-vervuilende productie over te gaan.

Voorlopig dienen milieuvijandige producten hoog belast te worden want als we om elk pakje sigaretten, elke kist sigaren en soms om elke sigaar een belastingbandje kunnen plakken dan kan om elk vervuילend wasmiddel ook wel een bandje worden geplakt van 'f2.- Verontreinigingsheffing'.

Maar het is niet alleen de regering waarvan we alles moeten verwachten.

Ook U dient daar in eerste instantie aan mee te werken door er op te letten wat U koopt waardoor U geen verontreinigende stoffen door de gootsteen spoelt in de gedachte: 'ik ben 't kwijt, de rest ziet maar'.

Als U dat allemaal doet dan bent U ook pas moreel gerechtigd geen milieu-belasting meer te betalen.

Voorlopig hoop ik op Uw belangstelling te mogen rekenen want misschien is er toch ook voor U nog iets te koop!

November 1980

Met vriendelijke groet

Het is niet zo dat 'DE VERVUILER BETAALT'

Maar het is wél zo dat U en ik worden gedwongen om te
BETALEN VOOR ENKELE GROOT-VERVUILERS
die daaraan nog flink verdienen ook!

1re Année N° 9.

Prix de l'abonnement : Fr. 80.— l'an.

15 Janvier 1929.

Prix du numéro : Fr. 7.50.

Variétés

REVUE MENSUELLE ILLUSTRÉE DE L'ESPRIT CONTEMPORAIN

DIRECTEUR : P.-G. VAN HECKE

ÉDITIONS « VARIÉTÉS », - BRUXELLES

Beste van Straaten,

in aansluiting op ons telefoongesprek en al wat er zo in de lucht hangt wil ik graag nog eens even alles duidelijk op 'n rijtje zetten: Johannes Hendrikus Moesman geboren op 6 januari 1909 des avonds te half zeven uur. Ik ben dus in m'n jeugd, zo op m'n zesde jaar begonnen met tekenen en daar niet meer mee opgehouden. Eerst gewone kindertekeningen, later naar de natuur en onder invloed van diverse tekenmeesters tot m'n 16de jaar, toen ik duidelijk iets zelfstandigs en eigens wilde gaan maken. In de jaren '27-'28 leidde dit er toe dat ik een korte tijd de Utrechtse cubistische groep van Uiterwaal, v.d. Zweep, v. Kleef volgde in de tekenschool v. V. Leusden. Dit begon me echter al gauw de keel uit te hangen want ik voelde ten slotte toch meer voor het fantastische. Thuis had ik al eerder kennis gemaakt met het werk der Engelse, Franse en Duitse fantasien uit de jaren rond 1900 als Burne-Jones, Moreau en Böcklin. Ik begon dus al gauw de ronde ballen, de rechte lijnen en driehoeken los te laten om deze te vervangen door meer golvende vlakken en lijnen (Tot groot ongenoegen van Van Leusden). Van zeer veel invloed hierbij is de komst van Willem Wagenaar in Utrecht geweest en 't is niet te becijferen hoe ik me ontwikkeld zou hebben als deze er niet was geweest. Ten slotte gaf het No 9 van 15-I-'29 van 't Belgische tijdschrift Variétés, waarin ik werk van Max Ernst, Chirico, Magritte, René Roy, Marc Eemans en Edward Wadsworth zag, de doorslag en 'wist ik' dat dit de richting zou zijn waarin voor de toekomst nog iets te werken zou zijn (Hierbij niet afgeschrikt door de stompzinnige scheldpartij van de zwart-fronter Albert Kuyle in 'De Gemeenschap' van febr/maart 1929). Na een aantal gouaches en tekeningen maakte ik in de jaren '30-'31 reeds een tiental olieverschilderijen in deze geest. Als we bedenken dat het eerste 'Manifest du Surrealisme' in 1924 verscheen, ben ik, geloof ik toch niet al te pedant als ik tot de 'eerste' Surrealisten gerekend wil worden.

Bij dit alles moeten we ook nog goed in 't oog houden dat ik in 't Surrealisme 'géén' leerling van Van Leusden ben, doch 't omgekeerde 't geval is en ook dat ik m'n eerste inspiraties 'niet' aan Dali te danken heb, zoals Willink's tekst in 'Avenue' nog eens meende te moeten suggereren, want met 't werk van Dali maakte ik pas kennis door 't boekje 'Dali ou l'anti-obscurantisme' van René Crevel uit 1931 dat ik bij Kemink in 1932 Utrecht kocht en wel van onmiddellijke invloed was op het portret van Gabriël Smit dat ik in 1931 en 'Ontmoeting' dat ik in 1932 maakte.

Inmiddels was 't zo dat in die jaren voor m'n werk geen belangstelling bestond en ik dus voor 'gek' door ging en men in 't algemeen verkondigde dat ik 'niet' kon schilderen. Deze toestand heb ik als zeer normaal ervaren en er zelfs veel plezier aan beleefd. Dat deze toestand na de oorlog echter onverminderd voortduurde en er wel belangstelling was voor Cubisme en Cobra heeft me niet zo zeer teleurgesteld als wel in hoge mate verbaasd daar in 't buitenland Magritte,

Dali + Chirico b.v. wel reeds tot de erkende meesters gerekend werden. Dit ging hier echter zo door en b.v. de jaren '50 ('54 geloof ik) heb ik m'n 'Overmorgen' op de kunstmarkt te Utrecht geëxposeerd en voor f 400,- te koop aangeboden. Op dit aanbod is niemand ingegaan en zelfs de toenmalige gemeentelijke Kunstgod Meulenbelt ging er lachend aan voorbij. Een aanbod om mijn 'Gerucht' voor de gemeente te kopen voor f 1000,- werd door Wethouder v.d. Vlist als een soort grap lachend van de hand gewezen en een later door de aankoopcommissie van het Centraal Museum gedaan voorstel [het] voor f 6000,- te kopen werd door voornoemde Kunstwethouder getorpedeerd.

Hoewel André Breton in 1961 z'n bekende brief schreef en ik in 1961 deel nam aan de expositie in Milaan en in 1965 aan die in Parijs veranderde er nog niet zo bar veel. In 1963 hield ik zelfs 'n overzichtstentoonstelling bij 'De Luis' waar van officiële zijde geen aandacht aan werd geschonken.

In 1966 greep Kabinet Floret (Wijnberg-v. Norden-Op de Laak) te Amsterdam als Galerie z'n kans een overzichtstentoonstelling van m'n werk te houden de eerste en ook de laatste, want daar kocht Heineken 't Gerucht voor f 15.000 en kort daarna verkocht ik zo'n beetje al m'n werk, op drie na die ik nu hier nog heb. In 1971 volgde dan nog 't z.g. Moesman-festival bij gelegenheid van 't verschijnen van m'n boekje en de prenten bij Verkerke.

Hier moet ook nog even 'met ere' vermeld worden Mej. Houtzager die in het Museum Maliebaan een Moesmanzaaltje deed inrichten. Na haar vertrek werd dit echter, zonder mij daarvan in kennis te stellen, weer gesloopt.

Tot zo ver ging alles goed (Dat zei ook die glazenwasser die van de twaalfde verdieping naar beneden viel bij 't passeren van de 1e verdieping)

Maar in 1972 begon de ellende. Toen kwam hier op 'een kwaai dag' een zekere meneer Domela Nieuwenhuis, directeur van 't Museum in Dordrecht met het voorstel een tentoonstelling van m'n werk te maken. Nou, wat denkt dan een eenvoudig Surrealist? Héé nu komt er eindelijk belangstelling van officiële zijde. Een Museum! Wel niet het Utrechts Museum maar dan toch een echt Museum in Dordrecht, de stad van Albert Cuyp en Ary Scheffer, dat is nog eens wat! Maar dit alles is op een erbarmelijke mislukking uitgedraaid. Meneer D.N. wou alleen maar gewoon een tentoonstellingetje in de reeks van al z'n andere rommel en begreep er niets van. Inmiddels bracht hij een door mij niet op prijs gesteld contact met het Stedelijk Museum in Amsterdam tot stand dat ook wel een tentoonstellingetje van eventuele werken wilde houden, maar niet zoals ik 't wou. Het is nauwelijks mogelijk de hiermee gepaard gaande vermoeiende en van onbegrip getuigende verwickelingen onder woorden te brengen. Later mengde zich in deze ondoorzichtige reeks van Moesman parasieten nog het Museum te Rijswijk waar een zekere heer [naam onleesbaar] me nog eventjes er door wou draaien.

Daarnaast is ook Boersma nog bezig geweest een boek over me te maken op een manier die me in moeilijkheden zou gaan brengen. Bij dit alles werd regelmatig de kreet gehoord: 'Jij moet je deze keer er nu eens niet mee bemoeien!'

Het is maar goed geweest dat ik me er 100% mee bemoeid heb en al dit gespuis van 't lijf heb weten te houden.

Dit laatste heeft me nog alwat opwinding bezorgd, slapeloze nachten en woede uitbarstingen; zelfs zo dat dit op mijn lichamelijke gesteldheid uitwerkte.

Gelukkig heb ik de kracht weten te vinden om ten slotte ook dat jongmens in Rijswijk van me af te schudden en een eind te maken aan alle ongewenste belangstelling.

Ten slotte heb ik deze zeven jaren van ondraaglijke onrust officieel afgesloten bij de tentoonstelling die in Galerie Petit te Amsterdam gehouden werd van 24-II tot 7-IV '79 onder de titel 'Twee vriendjes uit '29'. Bij de opening heb ik dit dan ook duidelijk en verstaanbaar onder woorden gebracht.

Deze toestand die dus nog onverminderd voortduurt is dus zo dat ik géén tentoonstellingen hou en niet in 't openbaar optreed aangezien ik bij ondervinding heb dat deze belangstelling er alleen op gericht is aan me te verdienen, bezoekersaantal van Musea op te voeren of op andere wijze mijn acties te ontketenen waar ik niets aan heb, mee opschiet, iets aan verdien of die zelfs maar een beter begrip omtrent m'n werk beogen.

Ik heb dus 'gelukkig' ook de kracht kunnen vinden om niet op te treden bij het door de Universiteit georganiseerde 'Studium Generale' dat dit voorjaar gehouden werd.

Op dit voor mezelf genomen besluit heb ik echter een uitzondering gemaakt, als men 't zo zien wil, voor de Nieuwe Academie aangezien ik van mening was dat dit geen openbaar optreden betrof doch een gesprek met en voor collega's; in ieder geval mensen die zelf ook creatief bezig zijn. Hieraan wenste ik echter geen publiciteit te geven.

Aan deze toestand zou echter een eind kunnen komen wanneer ik op de plaats kom te staan waar ik hoor en een van onze grote Musea een 'werkelijke' overzichtstentoonstelling, geheel in overleg met mij en geheel overeenkomstig mijn opvattingen over inrichting etc.

Een en ander zie ik echter nog 'niet zo zitten' en geloof ik niet dat bij mijn leven een dergelijke tentoonstelling te verwachten is en misschien is 't pas mogelijk in 2059 bij mijn 150^e geboortedag en dat zullen we dan 'niet meer zien' tenzij we 'van boven' zittende op een wolkje en bediend door een engel die ons een goede oude Bourgogne inschenkt een oogje omlaag kunnen richten.

Die meneer met z'n blonde krullenkop die G. de N.A. aan mij voorgesteld werd heb ik gezien als een oprichter van een club, vereniging, ja liefst 'Kon. Nationale Bond ter bevordering van het houden van [een] tentoonstelling van het werk van Moesman'.

Ik heb niet begrepen dat hij zelf galeriehouder is in Doorn en daar zelf een expositie op 't oog heeft, want dan had ik 'm direct zelf wel dit idee uit 't hoofd kunnen praten.

Ook al zou ik dit tegen mijn eenmaal ingenomen standpunt nu zelf toch wel willen dan zal hij dit zeker niet van de grond krijgen aangezien 't mij bekend is dat verschillende Moesman bezitters gewoon m'n werk niet voor een dergelijke expositie zouden willen afstaan en dit uitsluitend nog in bruikleen willen geven aan een van onze grote Musea (dus Stedelijk te A., Boymans, Haags Gem. M. of hooguit Arnhem's Gem. M.)

Inmiddels blijf ik wel 'in 't nieuws' als Milieu activist.

Wanneer op dit vlak spectaculaire gebeurtenissen te verwachten zijn zal ik 't Utrechts Nieuwsblad zeker niet vergeten.

Met vriendelijke groeten, de zegen en 100 dagen aflat voor iedereen

20 januari 1982

Hooggeachte Opperrechercheur,

vooruitlopende op onze nader te bepalen bijeenkomst wil ik graag al vast een en ander kwijt!

Al lang loop ik met de gedachte vooral voor mezelf eens vast te stellen 'wat ik nu eigenlijk van het surrealisme denk'. Bij onze laatste vergadering vroeg zich Singelenberg ook al af: wat is dat eigenlijk: surrealisme. Hoewel we samen reeds aan het eind van de jaren '50 tot begin '60 aan dit indianenspelletje hebben mee gedaan toen Breton nog leefde wordt 't nu tijd eens verstandig na te gaan wat er eigenlijk precies aan de hand is 'geweest'!

Om eerst maar te beginnen over mezelf! Geboren in januari 1909 herinner ik me nog heel duidelijk het begin van de eerste wereldoorlog in aug. 1914. We stonden in die jaren nog volop in de Jugendstil en al het 'fantastische' wat er in die jaren 'omging'. We hadden zo b.v. vaak bij ons thuis het tijdschrift 'Jugend' met plaatjes van Böcklin, Greiner, Stuck e.a. (die ik nu nog heb!) Verder was er veel Engels spul met Rossetti, Burne-Jones, e.a. en ik heb zelfs nog een briefkaart van Walter Crane aan mijn Vader.

Alles te veel om op te noemen, ging bij ons alles veel over het fantastische dat in die jaren leefde. In 't begin van de jaren '20 was 't ook nog de Utrechtse kunstnijveraars Cris Agterberg die met z'n fantastische maskers m'n aandacht trok. In deze stroom komt in de jaren '27-'28 een korte tijd [waarin ik] werd meegesleept door het Cubisme van Uiterwaal, v. Kleef en v.d. Zweep, met Rietveld. Hier ging ik echter (al zoekende) weer vlug van af en terwijl m'n cubistische vormen al gauw bochtiger werden zag ik in '29 bij W. Wagenaar in Variétés het werk van de Italiaan Chirico, de Duitser Max Ernst, de Belg Magritte en ben toen aan de gang gegaan.

We moeten hier goed in de gaten houden dat ik met een groep onder leiding van een zekere Breton in Parijs nooit iets te maken heb gehad. Behalve de vertaling van Nadja heb ik tot op heden nog nooit iets van Breton gelezen en weet eigenlijk niets van al het gezwets dat daar in die café's is weggegeven.

Hoewel het leuk was die Breton eens te zien wou ik toch maar even stellen dat ik, voor mijn werk niets, maar dan ook helemaal niets aan Breton + Aragon, Eluard etc. te danken heb.

In verband hiermee kunnen we dan ook weer een paar merkwaardige vergissingen (?) vaststellen. Zo staat in José Pierre, Du Mont's Kleines Lexikon des Surrealismus o.a. onder Moesman J.H. "Erst 1960 wird er bekannt, nach dem eine holländische surr. Gruppe sich um ihn und Her de Vries gebildet hat." Ik ben al bekend sedert het midden van de jaren '30 toen ik reeds exposeerde bij Kunstliefde in Utrecht! Verder hadden we van 3 tot 15 juillet 1933, W. Wagenaar, v. Leusden, Moesman en Wijmans, een tentoonstelling in Parijs. Dat die lui daar niet naar gekeken hebben kan ik niet helpen! Dat José Pierre toen nog op de

kakschool zat ook al niet! Op deze tentoonstelling hingen van mij 10 schilderijen. Als we in een verklaring van het Surrealisme in de katalogus van V. 't Net in 't Centr. Museum te Utr. Lezen: 'André Breton, de ware oprichter v.h. surrealisme' dan is dat geloof ik onjuist. Het surrealisme bestond 'al lang' en begint voor mijn gevoel al in de late Middeleeuwen met de z.g. drolerieën en zo vervolgens via Botticelli, Archimboldo, Bomarzo, Goya, Füssli, Chirico tot M. Ernst etc. Zoals met een rode lijn in mijn bijlage IV.

Vroeger heb ik altijd al reeds vastgesteld dat er 'Naar de natuurschilders' en 'Uit 't hoofd schilders' zijn geweest. Tegenover de bovenbedoelde rode lijn naar het fantastische beweegt zich naar onderen een lijn via Patinier, Rembrandt, Haagse school, Cézanne, Mondriaan naar 't niets bij Malewitsch of de echte natuur bij Spoerri.

Zo is er in een artikel van Art News annual Bijlage V een regel waarin men de Surr. Kunst als iets anders wil zien als 'Cubist' etc.

Dat is niet zo, alleen de Surr. Schilderkunst komt tot de bovenste en de andere tot de onderste lijn waar alles 'naar de natuur' is. Toen ik vroeger nog op div. Teken-scholen was heb ik daar wel de kreet gehoord: 'De natuur is de bron'. Dat is voor mij ook al weer niet zo. Onze eigen geest is de bron en de natuur een stuk gereedschap. Ik geloof dat we verder komen met een stuk van J. Greshoff zoals dit naar aanleiding van een tentoonstelling van M. Ernst voorkwam in 'Maandblad voor Beeldende Kunst' van omstreeks 1928-29 ... al! Bijlage VI.

Zelf heb ik enkele jaren geleden al eens een paar stukjes gemaakt (Bijlage I en II) Tot mijn grote opluchting lees ik echter dan nog in: Lexicon der Phantastischen Malerei (Du Mont) pag. 295: 'Bis zum Tode Bretons war es nicht gelungen, eine übergeordnet anzuwendende Definition dessen, was Surrealismus sein kann und sein soll, zu formulieren.'

Ik weet niet of 't mij zal lukken in deze chaos orde te scheppen maar ik wil 't toch proberen, want al wat je in onze encyclopedieën leest over wat surrealisme is klopt ook niet.

Ik hoop dat je 't lezen kunt! en kijk maar eens: vooral waar je 't niet mee eens bent en dan praten we nog eens ergens in Utrecht of Amsterdam op een rustig plekje zonder storend gekakel.

P.S.

Tenslotte nog even: Het enigste wat ik (voor mij dan) belangrijk gevonden heb is dat Breton het door Apollinaire gebruikte woord 'surrealistisch' heeft aangegrepen en geplaatst heeft boven de kunstrichting die geen literair voorbeeld heeft!

Met surrealistische groeten

LAO ZE MAOR KOMME

De zogenaamde 'hegemonie' van de Fransen op het gebied van kunst en cultuur is voor mij altijd een onbegrijpelijke zaak geweest.

Ik bedenk me daarbij, dat mijn eerste 'schok der herkenning' of hoe je het noemen wilt, is bewerkt door de Duitser Max Ernst, de Italiaan Chirico en de Belg Magritte – via het Belgische tijdschrift *Variétés*. In mijn jeugd is, door wat zo al in mijn ouderlijk huis aanwezig was, de grondslag voor mijn artistieke vorming hoofdzakelijk gelegd door de Duitsers Böcklin, Klinger, Greiner, Klimt, Eichler, enz. en door de Engelsen Rossetti, Burne-Jones, Walter Crane, Holman Hunt en zoveel andere niet-Fransen.

We zouden ook kunnen stellen dat het Leidseplein of het Rembrandtplein culturele centra van Nederland zijn. Maar het zijn alleen de café's waar men elkaar ontmoet.

Zo zou ik Frankrijk, en vooral Parijs, als één groot café willen zien, waar men uit alle achterbuurten heen trekt om een slokje te drinken en elkaar te ontmoeten. Al eerder kwamen daar de Russen Chagall en Stravinsky, en de Spanjaard Picasso. Later ook de Spanjaard Dali, de Roemeen Tzara en Miro uit Barcelona, Arp uit Straatsburg (zo'n beetje de grens), Buñuel-Spanjaard, Brauner-Roemeen, Meret'Oppenheim-Duitse, Domínguez-Canarische eilanden, Oelze-Duitser, Seligman-Zwitsers, Bellmer-Pool enz. enz. Natuurlijk zijn er ook nog wel een paar Fransen bij, zoals Pierre Roy en de onvolprezen Tanguy.

Men bedient zich in dat 'grote café' van de Franse taal omdat dat makkelijk is, maar daarmee is het surrealisme nog geen Franse kunst. 'Een kunst uit Frankrijk' staat op het foldertje dat reclame maakt voor de Franse wijn. Dat is ook al weer 'niet zo': Noach wist er ook al weg mee, de Grieken hadden er al speciaal de god Dionysos voor en Trimalchio dronk al Falerner. Wijn drinken is geen 'kunst uit Frankrijk' zomin als het surrealisme.

Surrealisme is een kunst uit Utrecht, en daarom heb ik ook nooit de behoefte gevoeld om naar Parijs te vertrekken zoals velen verrast. Ik heb me ook nooit laten fotograferen samen met Breton, Dali of Magritte ... zoals iedereen verwachtte. Laat de Fransen maar naar Tull en 't Waal komen!

Voorgaand, reeds eerder gemaakt stukje kwam weer boven bij het lezen van de verklaring van het surrealisme zoals die werd gegeven in de catalogus die eind 1979 door het Centraal Museum te Utrecht werd samengesteld bij de tentoonstelling van het werk van Gerrit van 't Net.

Inderdaad, het begrip 'surrealisme' zoals dat daar gegeven wordt is algemeen gangbaar en wordt geslikt. Ik heb een schoonzuster die geen mossels kan eten want ze wil deze altijd eerst schoonmaken. U weet hoe een mossel er uit ziet; zo wat randjes met tandjes en dan hangt er ergens een donkere bobbel met nog een bobbeltje er voor enz. Nou, dat ziet ze allemaal als iets vuils dat er eerst af moet en als dat er dan allemaal af is blijft er niets over. Zo zou het misschien ook gaan als we het begrip surrealisme zouden trachten schoon te maken. Het zou daarom maar het beste zijn het te laten zoals 't is om het dan maar met een gekruid mosterd-boter-sausje door te slikken.

Maar dat gaat nu niet meer want ik heb er al aan gepeuterd en de aandacht gevestigd op iets dat niet klopt. In bovengenoemde catalogus staat dan b.v.: 'Het surrealisme heeft zich in de jaren dertig praktisch door heel Europa verspreid'. Dit is nu juist weer 'precies niet zo'. Het is 'het woord surrealisme', dat door Apollinaire voor het eerst gebruikt werd en dat door een litterair groepje werd overgenomen dat zich door heel Europa verspreidde en zich daar hechtte aan allerlei dingen die reeds lang bestonden.

Om dit duidelijk te maken moeten we even in een snel tempo de kunstgeschiedenis door lopen. De vroegmiddeleeuwse schilderkunst was op een bepaalde manier ook reeds 'bovennatuurlijk'. God, Maria, Jezus, de Heiligen, Engelen en al wat er verder met het kerkelijke en geestelijke leven te maken had werd op een eenvoudige gestyleerde en symbolische wijze weergegeven zonder dat daarbij aandacht aan de toevalligheden en de natuur werd geschonken. Gaandeweg komt hier verandering in. Steeds meer worden allerlei onderdelen natuurgetrouw afgebeeld en wordt de hele voorstelling in een aards milieu geplaatst. Alles komt in een landschap of in duidelijk herkenbaar binnenhuis te staan. Bij Patinier is het dan al zover gekomen dat het landschap hoofdzaak en de 'vlucht naar Egypte' bijzaak geworden is. Of liever gezegd; iemand die in die tijd een landschap zou schilderen had daarvoor een alibi nodig en dan werd er dus een vrouw met kind op een ezel en een man erbij in geschilderd want een landschap alleen dat was toen nog 'niets'. Maar gaandeweg verdwijnt de heilige familie en blijft er soms 'een houthakker' of 'een roofoverval in het bos' over. Hobbema en Ruysdael schilderen de bomen nog nauwkeurig uit maar de impressionisten geven nog slechts de indruk van boomgroepen en kleurtegenstellingen weer. Via Cezanne en Mondriaan verdwijnt alles in 't niet. Ook op andere gebieden zien we de bijbelse, mythologische, historische voorstellingen steeds meer naar het alledaagse verschuiven om ten slotte geheel in abstraktie te verdwijnen.

In tegengestelde richting aan het boven geschetste, ontstaan er al heel vroeg, maar in ieder geval zo omstreeks de 15^e eeuw voorstellingen die niets met bijbel, historie of mythologie te maken hebben. Zo Botticelli's 'Geboorte van Venus' nog

iets met de mythologie te maken heeft is er voor 'Primavera' geen duidelijk voorbeeld te vinden. Het is zo maar een fantasie voorstelling waaraan geen literair voorbeeld ten grondslag ligt dus boven enige werkelijkheid verheven en ik zou dit soort voorstellingen dus 'surrealistisch' willen noemen. Dit soort voorstellingen komt wisselend steeds meer voor in de schilderkunst. We denken daarbij aan Archimboldio en Monsu of aan Joost de Momper, Magnasco en Piranesi, later aan Goya, John Martin, Grandville, Wiertz en Füssli, waarin droomvoorstellingen steeds duidelijker worden. Dan Blake, Palmer, Elihu Vedder, Bresdin, Moreau, Burne-Jones, Rousseau, Klimt, Stuck, Klinger, Redon, Böcklin, Kubin, Radziwill, Degouve de Nuncques tot Chirico. Met de laatste begint duidelijk een nieuwere groep waartoe we Ernst en Magritte kunnen rekenen en die naar Parijs gekomen in contact raken met een daar gevormd literair groepje van Breton, Eluard, Aragon en anderen.

Inmiddels bestond er al lang overal in Europa een soort schilderkunst die droom- en hallucinatieachtige voorstellingen tot onderwerp had; ook in Nederland.

Naast de impressionistische, haast abstracte Haagse school hadden we reeds de dromerige Mathijs Maris, Toorop, Thorn Prikker en De Nérée tot Babberich en reeds in 1846 componeerde de Utrechtse Johan Wagenaar de Zweedse lucifersmars, op de tekst van een luciferdoosje: Sàkerhets tändstickor ... Paraffinerade

Zeer geachte Heer

helaas moet ik U mededelen dat mijn gouache die in Uw bezit is géén titel heeft. Maar ook al zou ik daaraan destijds een titel gegeven hebben dan zou dat nog niets bijdragen tot een beter begrip daarvan.

Zoals u weet ben ik Surrealist en nu is 't zo dat dezen in 't algemeen geen duidelijke verklaarbare gedachten of literaire voorbeelden voor hun werk gebruiken. In het Surrealisme komt alles voort uit onverklaarbare en veelal uit het onderbewustzijn voorkomende beelden die dus, nogmaals gezegd, niets te maken hebben met bestaande literaire voorbeelden, verhalen of andere reeds bestaande modellen.

Zo'n gedachte krijg ik dus en blijft dan enige tijd in mij doorwerken en begin ik met wat schetsjes of ontwerpen te maken. Hier ging het dus om een verder onverklaarbare gedachte aan iets als een rots o.i.d. die in 't water staat en een vrouw die in 't water ligt.

Deze gedachte heeft ten slotte vaste vorm gekregen in het schilderij uit 1933 dat in bezit is van de heer Snethlage te Utrecht en dat in de loop der jaren al verschillende titels heeft gehad en nu, na een tentoonstelling in Parijs de naam 'Les Mariages' heeft gekregen.

(Een kaart in kleuren gaat hierbij)

Deze titel zegt eigenlijk ook niets. In 't algemeen zoek ik een titel die geen enkele uitleg geeft en de beschouwer opnieuw tot kijken (want daar gaat 't om) dwingt. Meer kan ik U eigenlijk ook niet vertellen.

Hopende U toch iets nader gebracht te hebben tot mijn werkwijze. Hoogachtend

P.S.

Ik ben zo brutaal aan te nemen dat ik Uw foto mag houden. Ja?

3 mei 1982

Hooggevreemde Agressor,

met gespleten tong bevestig ik hierbij nog even de oprichting van onze broederschap. Zolang echter prins Bernhard nog niet als lid is toegetreden hoeven we ons over de koninklijke goedkeuring nog niet bezorgd te maken en evenmin over statuten of reglementen 'en zo'.

We dienen echter wel in 't oog te houden wat mijn dierkundeboek uit 1920 zegt: 'Met volkomen zekerheid kan men de adder van de beide andere inlandsche slangen onderscheiden door den driehoekigen, platte kop De adder kan overal in iedere soort van streek voorkomen Overdag slaapt hij, liefst in het warme zonnetje Zelfs de afgeslagen kop kan nog bijten en ingedroogd vergift behoudt zijn gevaarlijke eigenschappen jaren lang Wie door een adder is gebeten moet de wond uitzuigen, nog liever uitbranden of uitsnijden en in afwachting van geneeskundige hulp, het gebeten lichaamsdeel zoo stijf mogelijk afbinden. Groote hoeveelheden sterke drank schijnen een goed tegengift te zijn. Dus in ieder geval alle sterke drank uit de buurt van onze vijanden houden !!!!![...]

90

Met gevoelens van de meeste angst voor uw gifttanden

Uw adderbroeder

Beste Theo,

bedankt voor je brief. Enkele dingen had ik al veranderd en b.v. Wycliff, Huss en Luther naar de onderste regel laten verhuizen.

Van de Waldenzen heb ik wel eens gehoord maar wat 't nou precies zijn weet ik ook niet, en van Böhme heb ik echt nooit gehoord, maar is niet erg.

Wel heeft 't me bijzonder getroffen dat je, waar je 't over middeleeuwse kunst hebt, schrijft: ... levert, vrees ik, weinig op voor de geschiedenis van het surrealisme; natuurlijk wel voor die van de fantastische kunst...

Je maakt dus een duidelijk onderscheid tussen surrealisme en fantastische kunst. Mijn grafiek is er nu juist op gericht aan te tonen dat dit verschil eigenlijk niet bestaat.

Wanneer fantaseren we en wanneer laten we ons onderbewustzijn werken?

Ik geloof dat deze twee soms min of meer hetzelfde zijn, met dit verschil dat vroeger het onderbewustzijn onbewust en onderbewust werkte en dat sedert ± 1900 we ons van ons onderbewustzijn bewust zijn geworden en dat dus bewust is gaan werken. O.a. Freud en Jung hebben het onderbewustzijn ontdekt en er dus zin aan gegeven terwijl 't vroeger als on-zin werd gezien en zo het er toch was er dan een passende verklaring aan moest worden gegeven, veelal van voorspellende aard. Zoals je verder als 't over Hildegard gaat, '... maar theologisch bedacht' noemt. Natuurlijk ja, dat moest niet alleen maar was m.i. haast niet anders mogelijk. Dat was ons betonnen plafond van 1.20 m hoog.

Ik blijf me afvragen waar ligt het verschil tussen onderbewustzijn en fantasie. De kunstenaars in de 11^e en 12^e eeuw zaten nog bij simpele bijbelse voorstellingen. Maar een kunstenaar wil nu eenmaal iets scheppen, iets anders en iets nieuws maken gecompliceerder en fantastischer dan z'n voorganger. In de 16^e tot 18^e eeuw nemen de schilders steeds nieuwere en andere onderwerpen, of liever gezegd ze zoeken in bijbel en mythologie naar de meest vreemde voorval-
len waar nu de iconologie soms een hele kluif aan heeft om ze terug te vinden en te verklaren. Men maakte zelfs nieuwe voorbeelden zoals o.a. Ossian.

In deze tijd gaat m'n lijn al over de bovenste grens want geleidelijk aan blijkt er geen voorbeeld meer nodig te zijn zoals bij de Caprichos v. Goya.

Hoewel er nog lang een grote hoeveelheid symbolisten worstelen met allerlei bedachte en verzonnen symbolen is het met Chirico, Ernst, Magritte en

Moesman afgelopen met de dictatuur van de literatuur en kan de schilder zich nog uitleven.

Inmiddels is het Surrealisme soms ook al weer een maniertje geworden en zitten er al veel 'bedenkers' tussen. Ook hier worden dikwijls al weer dingen van anderen overgenomen. Maar zo was 't ook al een beetje in 1931 toen ik het portret

van Gabriël Smit maakte, want het zachte (weke) anker dat over de rand hangt heb ik toch beslist wel aan inspiratie door Dali te danken en zal dit niet ontkennen. Omgekeerd heb ik Patrick Waldberg eens hier gehad die meende duidelijk te kunnen vaststellen dat ik m'n 'Stille ommegang' rechtstreeks van Max Ernst had. Volgens mij niet! Maar misschien via het onderbewuste!

Ten slotte ben ik van mening dat het z.g. automatisme (misschien bij 't schrijven maar) in de schilderkunst niet of nauwelijks mogelijk is.

In de droom zelf is ons onderbewustzijn ongeremd, maar zo gauw we wakker worden gaat ons verstand werken, zelfs zo dat 't moeilijk is een droom volledig en juist over te brengen want we zijn dan maar al te gauw in de weer om alles volgens een logisch verstand te groeperen en aan te vullen.

Ook als we die 'Cadavres exquis' zien. Zo'n velletje wordt dus in vieren gevouwen; de eerste en bovenste begint ... met een kop ... of géén kop .., ik zal m'n opvolger eens lekker te pakken nemen (denkt die dan) hij denkt dat ik een kop teken maar ik teken lekker een viool; no 2 denkt dan: 'hij heeft vast een kop getekend en hij zal denken dat ik een lichaam er aan vast maak maar ik teken lekker twee vogeltjes etc. etc. etc.

Zo'n cadavre exquis is met woorden wel mogelijk maar de dictatuur van de literatuur gaat in de beeldende kunst niet op.

Ik hoop m'n stukje, waarvan je 't eerste gedeelte ontvangen hebt verder af te maken, maar 't valt niet mee. We zullen zien.

Met de beste groeten ook aan Gertrude

Hooggeachte, – Geboren en – Geleerde Voorzitter,

Na een mooie heldere dag was ook de avond van de 9de mei 1940 een ietwat zomers aandoende stille rustige avond die nog verschillende Hagenaars naar buiten lokte om een wandelingje te maken.

Maar ...verdomme wat is dit nou. Kijk eens, bij het ministerie van Oorlog zijn alle ramen verlicht en er werd druk heen en weer gelopen.

Wat een uitslovers! Wat een aanstellers!... Ja het was hoogste tijd De volgende dag begon het "Fahren gegen England"!

Ook de 18de februari 1983 was een mooie zonnige dag en de ondergegane zon kleurde nog lang de westelijke hemel donkerrood. Zo'n stille avond om weer eens rustig onderuit te zakken met een sigaar en een slokje.

Maar wat zien we daar? .. Flits! ..daar gaat een lampje aan bij de telefoon Ach. God. – 't is natuurlijk die vervelende Moesman weer die de arme afgetobde Professor weer eens gaat doorzagen. Wat een nare man toch!

Ja want het is HOOGSTE TIJD! Tsj. Tsj. Tsj. Tsj. Tsj. Heeft hij gehoord.

Magere Hein wet zijn zeis. Op een goeie dag doen we de brievenbus open daar ligt weer zo'n envelop met een olijfgelge postzegel van 60 cent en ... een grijsrandje er om. We durven hem nauwelijks aan te raken, laat staan open te maken. Maar het moet. Wie, wie zal 't zijn? Willem Wagenaar of Louis Wijmans. Theo van Baaren of Mevr. v. Geelkerken. Misschien is het J.H. Moesman wel die inmiddels in alle stilte ter aarde besteld is, of Her de Vries soms? 't kan ook Grietje zijn.

Er zal even stilte zijn, maar spoedig herneemt de dagelijkse sleur haar gang. M'n schoonvader en schoonmoeder zullen komen om hun dochter te troosten en te helpen. 'Kom kind nu eerst maar eens al die rommel de deur uit!' Hier geef eens een doos. Dit zijn allemaal tijdschriften. Wat? Minotaure? Documents? Variétés? Ter Meulen Post? Wehkamp? ...allemaal rommel ... Weg er mee! Hier mappen met brieven. Ook er bij. Weg er mee ... O, dit is een Bijbel met koperen sloten. Nou die ken je nog verkopen misschien. Wacht ik zal even een opkoper opzoeken. Ja hoor die geeft Vijfhonderd Gulden voor de hele boel. Nou gauw doen hoor en dan ken je daar leuke vrolijke gordijntjes voor kopen.

(Zo gedenken we ook de weduwe van Kuiler die alles heeft opgestookt)

Ik was vrijdag ook de hele dag in Amsterdam en ook bij m'n oude vriend en donateur van de MS, Willem Wagenaar. 'De oerbron van het surrealisme in Utrecht!' Ik ken hem nu al ruim 55 jaar maar ik vond hem ineens ouder geworden nu een half jaar geleden. O ja ik hoop dat hij nog erg lang zal leven al is hij nu zo'n 76. Maar het zou ook wel eens gauw met 'm gebeurd kunnen zijn. Hij vertelde nog

LA RÉVOLUTION SURREALISTE

QUELLE SORTE

D'

ESPOIR

METTEZ-VOUS

DANS

L'AMOUR?

SOMMAIRE

Second manifeste du surréalisme : André Breton.
L'homme apprivoisé : Paul Éluard.
Profession de foi du sujet : René Clair.
La prière du soldat : X.N.
De l'ami à son sujet : Lucille Quémener.
A haute époque : Paul Éluard.
Notes sur l'argent : André Breton.
Lettre d'Arthur Rimbaud à M. Lucien Hubert.
Comment accommoder le prêtre : Jean Koppin.
Les mots et les images : André Magritte.
Moulti-sémi 19 novembre : Aragon.
Un Chien andalou : Luis Buñuel, Salvador Dalí.
Pulpe, tout les autres : Marcel Fontan.
Le point de vue du capitaine : René Crevel.
Mobilier inconscient du suicide : J. Fritz-Wittmann.

Bonne année ! Bonne santé ! Georges Sadoul.
Des perles aux guerriers : Francis Picabia.
A propos de morale : Maxime Amalric.
Je ne mange pas de ce pain là : Benjamin Péret.
Vidues des morts : P. L.
Notes sur le poète : André Breton, Paul Éluard, Jacques Rigaut.
Introduction à 1930 : Aragon.
2 enquêtes surréalistes : Notes et 53 réponses à 1°
ENQUÊTE SUR L'AMOUR
ILLUSTRATIONS
Arg. Georges de Chirico, Salvador Dalí, Max Ernst, René Magritte, Jean Miro, Yves Tanguy, etc.

TIRAGE :
3.000 exempl. ordinaires
10 — de luxe

EDITEUR JOSE CORTI
6, rue de Clichy, 6
PARIS (XX°)

CE NUMÉRO :
France 20 Francs
Étranger 30 Francs

dat hij alle Minotaure's heeft op twee na. Ja en die twee staan hier bij mij in de kast! Hier bij mij staat ook een complete 'Documents' en 22 no's van de 24 verschenen nummers van Variétés! Ze zijn er nog. Maar morgen kan 't ook al te laat zijn. Willem Wagenaar woont nu bij een gescheiden vriendin in en heeft ook nog een dochter die met de, destijds zo veelbelovende Jan Boon getrouwd is. Maar weten die veel? Als Willempie dood is gaat alles naar De Slegte! Weg Minotaure en nog zoveel, veel, veel, veel meer belangrijks

Louis Wijmans is ook al zo'n 7 à 76. Hij heeft geloof ik niet zoveel, maar wellicht toch nog iets.

Theo v Baaren een zeer waardevolle man. Prof. Dr. en nu ook gepensioneerd. Hij slikt ook pillen en moet elke avond tegen 7 uur naar bed.

Ook hij heeft nog erg veel o.a. De Schone Zakdoek. Het in één exemplaar verschenen tijdschrift uit de jaren '40. Dat gaat naar de Univ. Bibl. v Groningen zei hij me laatst of ... ja ... De Moesman stichting?Wat is die Moesman Stichting eigenlijk. De klerekast van Snethlage waar van alles staat opgeslagen dat nog nooit geregistreerd is.

Ja, da's niet zo 'safe'. Neen, dan toch maar naar de U.B. v Groningen. Weg Schone Zakdoek!

De zuster van Leny van Geelkerken (het model voor mijn 'zelfportret' in 't Centraal Museum) was getrouwd met de schilder Jaap Wagemaker en de laatste heb ik destijds het schilderijtje 'Laatste Kwartier' geschonken. Bij hun scheiding heeft zij het 'Laatste kwartier' mee gesleept en ... slecht behandeld. Ik heb 't toen gered en gezorgd dat 't in 't Centr. Museum in bruikleen werd gegeven. Deze dame is wat je noemt gek of overspannen en zit ergens opgeborgen. Wat gebeurt er als ze dood gaat (want loopt al zo naar de 70) De curatrice zal zeggen nou maar in 't Centraal Museum want wat is die MS? De klerekast van Snethlage.

Van Leusden is al lang dood en hoewel ik hem de minst belangrijke surrealist, of liever helemaal niet als surrealist beschouw is hier al veel verloren gegaan. Maar z'n weduwe, Selma v. Cornewal heeft nog enkele van z'n beste schilderijen uit de jaren '30.

GODVERDOMME, HIER MOET OPGESCHOTEN WORDEN!!!

Volgend jaar kan het wel te laat zijn.

Die donateursdag en dit "Het Gerucht" is alles bijzaak. Erg leuk, maar werkelijk is het alleen om aan de Moesman Stichting een vaste verblijfplaats te geven.

O ja en nou was ik nog bijna Her de Vries, ons mede bestuurslid vergeten, die een ongelooflijke bibliotheek van het surrealisme heeft o.a. originele brieven van Breton. Hij is nog niet zo oud, in de 50 maar z'n vrouw is al niet zo best meer en mag alleen nog op de begane grond rond snuffelen en geen trappen meer lopen. En Her wordt soms ook al een beetje mopperig! Je kent 'm! Okie-dokie!

Nu hoor ik deze dagen van Grietje dat bij 't Centraal Museum het plan bestaat om in de Maliebaan op te houden met de zg. educatieve tentoonstellingen en daar alles weer in de oude toestand te herstellen.

Dus ... ook het Moesman zaaltje.

Maar ja dat gaat zo maar niet! De drie belangrijke schilderijen die daar hingen heb ik als gevolg van de lompe, onbeschofte, stomme behandeling die ik heb mogen ondervinden weer terug laten komen en die komen nu niet 'zo maar' op eerste aanzegging weer terug. Dat zal beter geregeld moeten worden!

Zo rond '71 heeft Houtzager dus het idee gekregen een Moesman zaaltje in te richten. Ik heb toen gezegd 'nou dan kunnen jullie deze drie ook van mij in bruikleen krijgen'. 'U legt zich dan wel vast hoor'. Hoor ik Houtzager nog zeggen.

Dit ging enkele jaren goed tot op een dag:

Jaguer bij v. Krevelen in Amsterdam was en deze samen naar Utrecht waren gekomen om het Moesman zaaltje te zien. Daar aangekomen bleek het Museum aan de Maliebaan gesloten en alles met kettingen en hangsloten ontoegankelijk. Ik had me dus wel 'vastgelegd' maar het C.M. blijkbaar niet. Alles werd in de kelder gezet zonder mij daar verder ook maar met een enkel woord van in kennis te stellen, laat staan zich te verontschuldigen. Toen er na enige jaren gewoon maar 'niets' gebeurde heb ik ze dus maar terug laten komen. Wat ook weer zonder enig commentaar gebeurde.

Nou dit doen we dus niet voor een tweede keer!

Het museum aan de Maliebaan zou niet in z'n oude, maar in een nieuwe toestand hersteld moeten worden.

Hoe ook, met goede wil zou er iets goeds en zinvol tot stand kunnen komen en ik zou daar graag al m'n medewerking aan willen verlenen. Maar helaas zie ik dat nog niet zo zitten. Ik geloof meer aan een kwaai, domme wil waar niets goeds uit voortkomt en het gevolg zal hebben dat er veel verloren zal gaan of verstoord zal worden.

't Is jammer maar nu eenmaal niet anders en de voorbeelden van dit soort van baasjesspelerij zijn nu eenmaal talrijk.

Ik wil er graag nog wel eens over praten alhoewel ik vrees dat 't elke dag wel eens te laat zou kunnen zijn.

'k Hoop dat 't te lezen is!

Bewaar ook 't postzegeltje weer voor me

Ik gooi er nog een velletje bij om 't nog eens anders te zeggen: Over een tentoonstelling van m'n werk is in de laatste 10 jaar nou al zo veel geouwehoerd dat ik daar beslist geen zin in heb en m'n medewerking niet aan zal verlenen.

In '79 heb ik bij de opening van de tentoonstelling bij Petit 'Twee vriendjes uit '29' duidelijk gezegd dat ik niet meer in 't openbaar zal optreden om de doodeenvoudige reden dat ik er gewoon niet tegen kan. In het nummer 'Petit no 1' dat mij aangeboden werd schreef Nicolaas Wijnberg 'Nog vele jaren opgewekte boosheid toegewenst door Nicolaas Wijnberg'.

Dit is natuurlijk erg geestig maar niet juist. Het is geen boosheid die mij bezielt. Het is een en al goedheid (als ik 't zo zeggen mag) die mij bezighoudt. Maar: ik ben een individualist en anarchist, niet in die zin dat ik bommen en granaten naar grootvorsten en tzaren wil gooien maar gewoon wel dat ik niemand boven me erken. Dus geen God, geen Koning, geen Burgemeester of wat voor baasje dan ook. Maar ook geen tekenmeester. Daarom ben ik géén leerling van Van Leusden. Ik ben al heel jong aan 't tekenen geslagen en heb dit altijd gedaan als ik dat zelf wou en heb me nooit iets aan laten praten. Wel heb ik altijd gekeken naar werk van anderen. Al heel jong kende ik 't Rijksmuseum en 't Mauritshuis al. In 't laatste vooral de valkenier van Holbein, want een halve Holbein zegt me meer dan vijftienzeventig stieren van Potter. Zo was ik dus geen leerling van Van Leusden om de doodeenvoudige reden dat voor mij van hem niets te leren viel. Daartegenover is Pyke Koch eens 2x een kwartier bij mij geweest en in die twee kwartier heb ik meer geleerd dan in 10 jaar van V. Leusden. Ook al weer om de doodeenvoudige reden dat Pyke Koch me op iets opmerzaam maakte waar ik iets mee kon doen.

Zo stond er ook eens in een krant: 'Moesman heeft 't nooit tot een 'school' gebracht! Nee ook dat niet, omdat ik er omgekeerd volkomen van doordrongen ben dat een andere schilder ook een individualist (hoort te zijn) is en dus niets heeft aan m'n gelul. Hij hoort 't van zichzelf te hebben. Ik kan iemand hoogstens een goede raad geven, desgewenst!

Maar als er een hele troep komt die op z'n Moesman gaan schilderen dan zijn dat kneusjes evenals de troep die in Amsterdam op z'n Melle aan de gang is. Niks waard!

Cher Brüll,

na alle drukte ben ik vandaag weer eens in het St. A. Ziekenhuis opgenomen en nou is 't maar wachten op zeergeleerde heren om te kijken wat ze met me aanmoeten. Onderwijl heb ik nu eindelijk weer eens even de tijd om je te schrijven. Het gaat er dus om of een stichting of wat dan ook zin heeft om op z'n minst al wat er nog over het Surrealisme in Nederland is te bewaren en te registreren. Dat ik de pest heb aan al wat Museumdirecteur of Kunstgeleerde is bleek me weer eens gerechtvaardigd toen ik in het Mei nummer van 'Jong Holland' het artikel: 'Een gesprek met J.C. Ebbinge Wubben' door Carel Blotkamp las. Eerst gaat dit artikel-vraaggesprek over oude kunst en oude geschiedenis tot op pag. 27 meneer Blotkamp de vraag stelt: 'Dat surrealisme, dat is een heel nieuwe en onnederlandse zaak geweest, hoe is dat Boymans binnengekomen?'

Let wel!!! Dit is niet een oude vraag van Sandberg of zo nee ... dat is een vraag die in 1987 door C. Blotkamp gesteld wordt. Surrealisme vindt meneer onnederlands en het is 'binnengekomen' als een vreemde inbreker.

Meneer Blotkamp (buitengewoon hoogleraar moderne kunst aan de Vrije Universiteit in Amsterdam) schijnt er dus geen enkel benul van te hebben dat we in de jaren '30 in Nederland talloze surrealistten hebben gehad, behalve mezelf waren er dus W. Wagenaar, Wijmans, Van 't Net, van Leusden, etc. verder Kristians Tonny, Melle en de Duitser Walter Philipp en na de oorlog Weidema en Poesiat e.a. daar schijnt ie nooit van gehoord te hebben.

Maar hierop antwoordt Ebbinge Wubben:

Dat is echt een verdienste van Renilde Hammacher geweest. Dat gebied was haar in België natuurlijk vertrouwd. Ja, in België maar met Nederland heeft het mens zich nooit bemoeid. Op pag. 29 merkt Blotkamp dan op:

Maar het is fantastisch, die surrealistten in Rotterdam. Dat heeft niemand. Sandberg had er een hekel aan.

Waarop Ebbinge Wubben antwoordt:

Ja, de Hollander heeft een hekel aan surrealisme. In museumkringen geldt dat nog steeds, merkwaardig genoeg. Bij het publiek niet, want het bezoek aan de Dali-tentoonstelling is verpletterend geweest, we wisten op het laatst niet hoe we de mensen uit het museum konden houden.

Deze laatste passage is zeer merkwaardig. Meneer Ebbinge Wubben gooit de boel daar aardig door elkaar en verlult zich lekker.

Eerst beweert ie dat 'de Hollander een hekel heeft aan het surrealisme' maar gelijk dan weer 'het publiek niet, want het bezoek was verpletterend'. Maar dan komt de aap daar tussendoor gelijk uit de mouw.

'In museumkringen geldt dat nog steeds' en zij (de museum kloten) wisten niet hoe ze de mensen het museum uit konden houden.

Niet het Nederlandse volk, maar die museumdirecteuren (allemaal) waar ik zo de pest aan heb aangezien zij het zijn die het surrealisme haten. Waarom?

Omdat 't allemaal zielige kleine bekrompen Sandberg nalopers zijn gebleven.

Heel merkwaardig is dat ook hier in 't ziekenhuis. Alle doktoren kennen me. Vorig jaar toen ik hier voor 't eerst kwam keek men wel naar m'n tint maar de sterkste vraag bleef: 'Wanneer komt er nou eens een Moesman tentoonstelling?' 'Die komt niet meneer' moest ik steeds antwoorden want h.h. museumdirecteuren willen niet.

Deze blijven zich doodstaren op Mondriaan en alles doodslaande witte muren. Ook in ons Utrechts Centraal Museum schijnen mijn schilderijen weer slecht opgehangen te zijn, ook daar geniet de blokkendozenfabriek nog steeds de voorkeur.

Derhalve ... zal het wel niet mogelijk zijn een plaats te vinden waar al wat het surrealisme betreft onderdak zal vinden.

Dit kan nog wel minstens 20 jaar duren en dan is 't te laat, dan zijn we allemaal dood en is alles verspreid, dan zal men zich de haren uit het hoofd trekken en jammeren: hadden we maar!!! Dan zal men onze museumdirecteuren vervloeken. Niets aan te doen. Ik geef 't maar op.

De Snethlage's zijn ook ernstig tekort geschoten en prof Singelenberg bleek ook al een lul te zijn! en moeten m.i. bewogen worden de stichting los te laten en anders een nieuwe zaak oprichten, maar dat zal ook wel allemaal op stront uitdraaien (Van Krevelen en Derks hadden de stichting ook reeds vroegtijdig verlaten)

Inmiddels is 't zo dat wat ik zelf heb bij mij blijft en als ik dood mocht gaan bij m'n vrouw en dochter. Ik zal ze dit goed op 't hart drukken en dan zal er fors betaald moeten worden als er een museum komt die 't echt hebben wil. Ze kunnen allemaal naar de verdommenis lopen!

Met de beste groeten en tot ziens. Uw onderdanige surrealist

Zeer eerwaarde Brüll,

ze zijn de messen al aan 't slijpen want morgen gaan ze de surrealist weer eens open maken. Dus vandaag zit ik nog maar rustig te wachten en 't leek me goed nog eens over die tentoonstellingen te schrijven.

Behalve dat ik in de jaren '30 bij de Onafhankelijken eens een paar werken exposeerde die daar weer verwijderd werden, had ik m'n eerste tentoonstelling in het kader van het gezelschap De Luis aan de Voorstraat. Eigenlijk tot op heden m'n leukste tentoonstelling (in 1962). Daarna had ik (in 1966 geloof ik) nog een tentoonstelling bij Gal. Floret (Wijnberg, v. Norden en Op de Laak) Ook heel aardig nog wel en ten slotte rond 1970, bij gelegenheid van het verschijnen van het gouden boekje en de Verkerke reproducties, het Moesman Festival, bestaande uit een tentoonstelling bij De Reiger, [antiquariaat] Lapoutre en wat verspreide werken in Centr. Museum en Spoorweg Museum.

Hiermee beschouwde ik toen al de zaak als afgerond en klaar, uit!

Toen komt me daar op een goede dag in ± '71 een zekere meneer Domela Nieuwenhuis, directeur van het museum in Dordrecht op m'n dak vallen. Hij wou zo graag een tentoonstelling van me houden! Ik heb me toen ernstig vergist en had de kerel direct de deur uit moeten trappen. Maar ja, wat denk je dan hè ... een echte 'Museum'-directeur ... dus toch.... toch interesse in het surrealisme ... belangstelling van 'hogere' hand Ik wist toen nog niet dat museumdirecteuren gewone ambtenaren zijn, net zo achterlijk en bekrompen als de eerste de beste lul van het stadhuis. Maar goed, ik was dus helemaal in de wolken hè en ging er enthousiast op in. Ik maakte al allerlei plannen, want ik dacht zó, als nou toch m'n hele oeuvre daar bij elkaar wordt gehaald dan is zo'n 'Museumdirecteur' machtig genoeg om de hele zaak ook nog ergens anders heen te dirigeren. Dus ik zei: dan ook maar naar België. Ik had toen helemaal nog niet door dat D.N. een soort sukkel was van een klein, rommelig provinciaal museumpje met anderhalve man personeel en niet veel van de grond kon krijgen. Daarom ging hij stiekem, zonder mijn mening te vragen, naar De Wilde in het Stedelijk aangezien hij wist dat deze tot meer in staat was. Maar ik zelf wilde helemaal niet in het Stedelijk. Met dat SMA ben ik een hele tijd bezig geweest ... maar toen puntje bij paaltje kwam bleek dat ze mijn tentoonstelling in de z.g. kabinetten wilden houden. Dit beschouwde ik niet als een volwaardige ruimte voor een bijna 70-jarige schilder. Ik heb toen zelf de nieuwe vleugel aangewezen en voor een tentoonstelling daar een maquette gemaakt. Deze werd door De Wilde als 'niet acceptabel' beschouwd. Maar dat was nog niet alles. Daartussendoor gebeurden er nog allerlei andere dingen en het is moeilijk de juiste volgorde aan te houden.

Toen me inmiddels bleek dat die Domela Nieuwenhuis niets voor elkaar kon krijgen, Het Gerucht van Heineken niet los kon krijgen, in België niets kon doen en verder niets deed, heb ik deze op een dag met een kwaad telefoontje maar afgepoeierd.

Een tijdje later verdween D.N. helemaal daar en kwam er in Dordrecht een nieuwe directeur, een zekere de Groot die 't ook weer eens met me wou proberen. Dit leek me in den beginne zeer wel mogelijk, te meer daar er bij het Dordrechts Museum een nieuwe ruimte zou komen. Ook een stuk van een oud zieken- of gekkenhuis. Ik heb dit toen gezien. Werkelijk prachtig, een ruimte zo mooi, zo mooi, zo mooi met allerlei tussenwanden en schuifdeuren etc. Maar 't was er een reuze bende en enkele ruimtes nog dicht of op slot. Er was een stuk plafond dat naar beneden hing etc.

We hebben toen afgesproken dat eerst alle vuil weggehaald zou worden en alle deuren geopend zouden worden etc. En ik maar geduldig wachten, wachten, wachten, tot ik op een goeie dag hoor dat daar een moderne architect alles in handen heeft en de hele zaak al gesloopt was. Wat was ik kwaad! Ik heb dus ook meneer de Groot kwaad afgebeld. Dit is enorm jammer geweest want dit was een prachtige ruimte. Ik ben daarna ook nog met het museum te Rijswijk bezig geweest maar ook daar was weer een lul die niets begreep. Daarna ben ik er maar mee opgehouden. Maar wat is tenslotte de keer van de zaak???

Uitsluitend dit: Dat museumdirecteuren gewone burgers mensen zijn, gewoon net zo achterlijk als de grote kudde, zonder enig persoonlijke visie en ± 60 [jaar] ten achter.

Dit bleek me weer eens uit een extra nummer van Vrij Nederland van 25 juli j.l. dat ik hier aantrof, (waar zo'n ziekenhuis al niet goed voor is) en waar een artikel instond over het nieuwe gedeelte in het Utrechts Centraal Museum.

We lezen hierin dat L. Brozek het moderne gedeelte zal gaan beheren en daarin zegt: 'We willen vooral de abstracte lijn in onze collectie doorzetten' en verderop 'Wanneer je de lijn van de magisch realisten had doorgetrokken dan was je uitgekomen op schilders als Melle of die uit de Mokum galerie. Dit is toch vreselijk en totaal niet interessant'. Zo is dat en zo is 't overal, zo is 't niet alleen in Amsterdam maar ook in Den Haag, Arnhem en Utrecht en overal. Witte muren met blokkendozerij en verfsnijters. De tijd is gewoon nog niet rijp voor iets anders en er is dus gewoon nog nergens een plaats waar de dokumentatie over het surrealisme welkom zou zijn ... [...]

't is niet anders. Maak van deze brief en de vorige nog maar een paar fotocopieën voor Jas en voor mij (Als je me een aardige jongen vind bewaar dan ook de postzegels voor me!)

Met de beste groeten,

Geachte Heer Siepe,

begin vorig jaar, enige tijd dus na uw radio opname ben ik al eens in het ziekenhuis terecht gekomen en geopereerd. Dit jaar bleek opnieuw een operatie noodzakelijk, die echter niet geheel voldeed aan de verwachtingen en ben ik na vijf weken nog eens open gesneden. Zoiets gaat je niet in je kouwe kleren zitten! Ik ben nu weer ruim vier weken thuis maar nog erg vermoeid en herstellende. Dit had het gevolg dat ik Uw ontmoetings-kaart zo maar met weinig interesse terzijde had gelegd temeer daar de hele geschiedenis me al lange tijd erg de keel uithing.

Ik neem aan dat U mede op Uw idee bent gekomen door het artikel dat er over mij in het september nummer van het tijdschrift 'Jong Holland' verscheen. Als dit niet het geval is moet U dit alsnog lezen alvorens verder te gaan.

Inmiddels ben ik weer een klein beetje van gedachte veranderd en geloof ik dat 't toch wel mogelijk moet zijn om het wel te doen, maar dan moet 't niet even een snelle overval met de microfoon worden maar dan moet het grondig voorbereid worden, zodat alles precies goed op z'n plaats komt te staan en er geen onbeheerste en toevallige wendingen zich voor kunnen doen.

Daartoe zou U nu eerst zelf maar eens een ontwerp moeten maken waarin het verloop, de voornaamste vragen en hoogtepunten zijn vastgelegd.

Ik kan dan zelf zien waaraan ik dan nog iets wil toevoegen.

Verder heb ik nog 't geval met een journalist van 't Utrechts Nieuwsblad die me eind vorig-begin dit jaar een paar maal benaderd heeft met het plan over mij een groot stuk te schrijven. Ook deze heb ik toen maar weer een beetje afgehouden. Maar nu denk ik er aan deze twee dingen te combineren. Als hij een mooi stuk schrijft waarin aan 't slot vermeld wordt dat ik eind volgende week om zó laat op radio 1-2-3 of 4 te horen zal zijn, dan maakt dit 't geval ook nog wat indrukwekkender.

Ten slotte zou ik ook graag horen wat ik krijg voor al deze inspanning want van de eer word ik ook niet vet!

Doet u maar rustig aan, en dan hoor ik 't wel. Met de beste groeten Hoogachtend

Geachte heer Siepe, de heer v.d. Gaag is bij me geweest en we hebben een paar uur gezellig zitten praten. Vooral dat hij in de Bollenhofsestraat bleek te wonen stemde mij zeer mild.

Inmiddels vind ik dat een en ander nog maar niet moet worden uitgezonden aangezien ik niet kan ontkomen aan het gevoel dat U van mij noch van het Surrealisme iets begrijpt. Het vragenlijstje hebben we weer eens op tafel gelegd en daarbij weer vastgesteld dat de ene vraag nog onzinniger is dan de andere. Verder is 't zo dat U mij deze vragen in 't geheel niet gesteld hebt en mij allerlei onverwachte, duistere vragen hebt voorgelegd. Zo b.v. de opmerking dat ik meer billen dan borsten zou hebben geschilderd, was voor mij verrassend en overrompelend. Ik heb dit eens na gekeken en er is mij gebleken dat ik 4x billen en 13x borsten + buiken heb geschilderd! Waar komt zo'n onzinnige opmerking vandaan? Ik heb als maar 't gevoel dat daar iets anders achter zit en zo is 't ook met de andere vragen.

We moeten dus maar eens van voren af aan beginnen. U stelt een aantal duidelijke exacte vragen op die ik dus zal nazien en desnoods aanvullen. Deze vragen zal ik dan dus beantwoorden en zal dan geen onverhoedse onzin vragen beantwoorden. We moeten maar kalm aan doen.

T.z.t. wil ik dan graag de band zoals U deze dan wilt gaan uitzenden graag een keer horen. En geen onzin dus. Ik heb aldoor het gevoel dat de door U gestelde vragen door mij vijandige personen zijn beïnvloed. Ik voel best voor zo'n radio uitzending maar dan goed!

Met de beste groet Hoogachtend

4-12-'87

Uw bandje heb ik nog een keer gedraaid en ik moet nogmaals zeggen dat ik er goed op sta! Dus alle lof!

Er zijn een paar kleine foutjes in geslopen die nou niet bepaald hinderlijk zijn en als 't niet gemakkelijk is deze te verbeteren, laat dan maar zitten!

Ongeveer 1 minuut na het begin wordt er gezegd dat ik in 1929 reeds mijn werk tentoongesteld heb. Dit is niet juist want ik was toen pas begonnen doch in 1931 exposeerde ik voor 't eerst bij De Onafhankelijken.

Dan is er iets verder een verwarring over een tekening waarop een man z'n onderlichaam verder loopt terwijl dit door het bovenlichaam gegroet wordt en mijn schilderij 'Aangekomene', waarop dus het onderlichaam van een man voorkomt met een paraplu er op.

Dit laatste zond ik in voor de tentoonstelling van De Onafhankelijken in 1934 en werd daar verwijderd en zorgde voor de nodige spektakel!

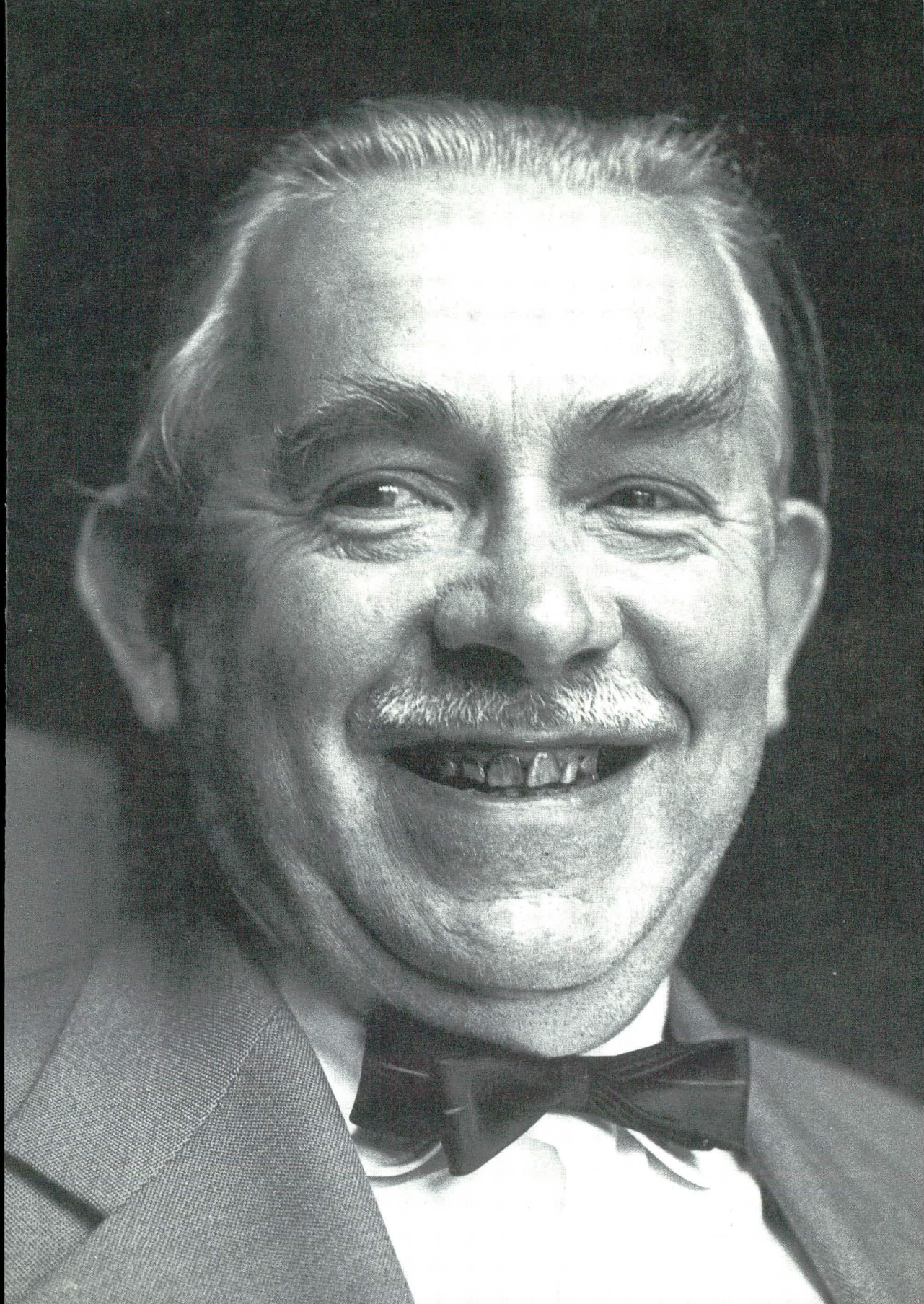
108

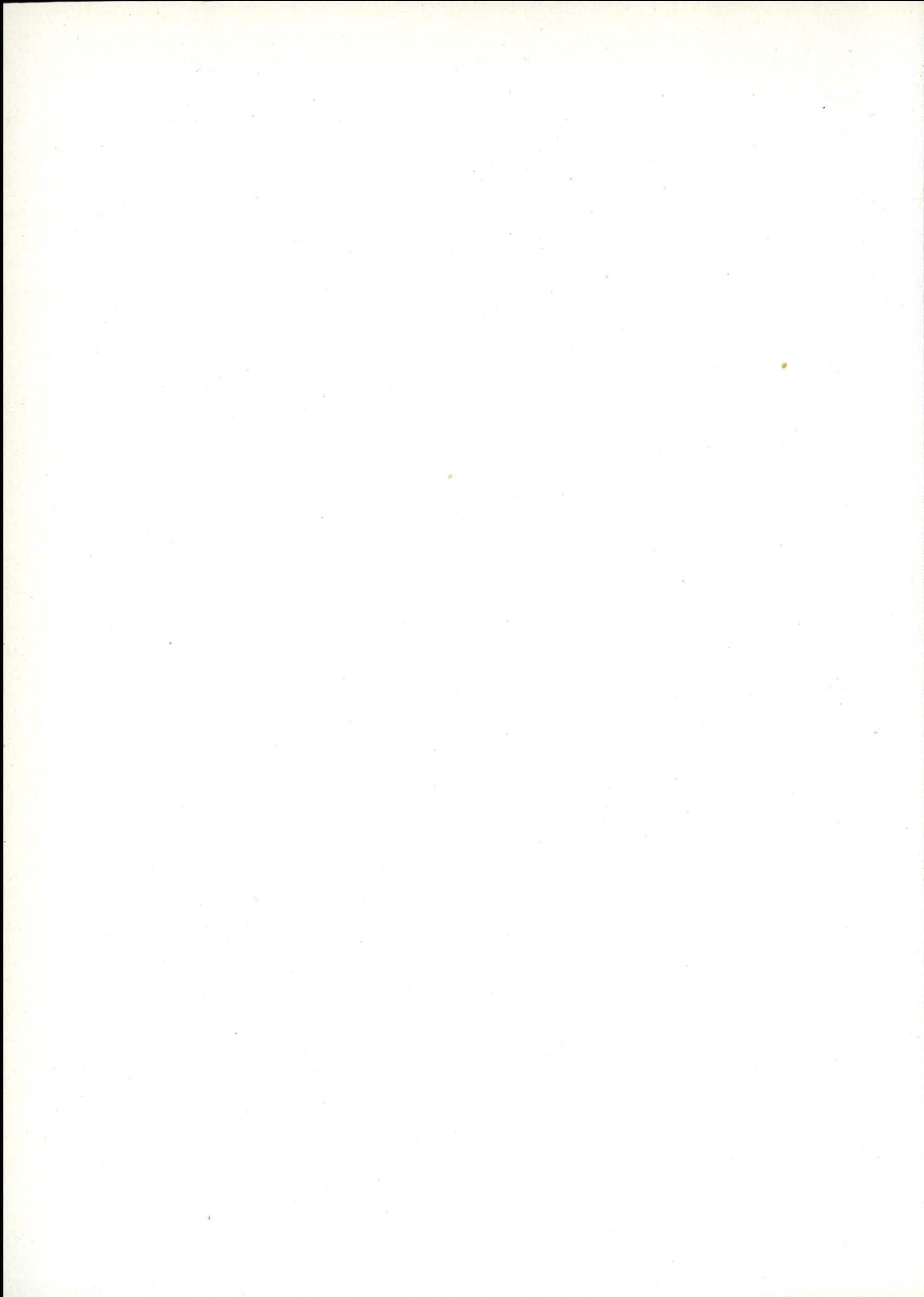
Ongeveer 3 minuten na het begin wordt gezegd dat ik een kleine 40 werken maakte, maar dit moet zijn ruim 40 of een kleine 50.

Verdere kleine dingetjes zijn van geen belang!

Ik hou 't er dus maar op dat 't de 22^e december op Ned 2 tussen 7 en 8 uitgezonden wordt.

Met de beste groeten Hoogachtend

Colofon

Dit boek verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling
"Beste Vriend! Vuile Ploert' Het surrealisme van J.H. Moesman
in werken op papier', die van 8 november 1997 tot en met
4 januari 1998 in het Centraal Museum gehouden wordt

Samenstellers boek en tentoonstelling
Dick Adelaar en Her de Vries

eindredactie
Marja Bosma

fotografie
Ernst Moritz
Dea Rijper
Hans Wilschut

druk en lithografie
Veenman Drukkers

ontwerp en opmaak
Peter Jonker, Utrecht

uitgever
Centraal Museum
Postbus 2106
3500 GC Utrecht

ISBN 90 732 85

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt,
in enige vorm, of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen of op welke manier, zonder vooraf-
gaande schriftelijke toestemming van de uitgever

De Agnieten Reeks wordt uitgegeven door het Centraal Museum
titel 1: *Van Aalmoes tot AOW, zes eeuwen ouderenzorg
in een Nederlandse stad*, Renger de Bruin, Mieke Heurneman,
Frank van der Veeke, 1996

titel 2: *Madonna met wilde rozen en een selectie van
zestiende- en zeventiende-eeuwse meesterwerken uit Utrecht*,
Liesbeth M. Helmus, 1997

titel 3: *Het Beste van Wim T. Schippers*, Harry Ruhé, 1997

titel 4: *N.T.Z.T., Narcisse Tordoir*, 1997

Alle eerste honderd exemplaren zijn genummerd
Dit exemplaar is nr SR-P

